

**Dialogus mutuis interrogationibus et responsionibus reddens
rationem ueteru[m] Synodorum, cum generalium, cum
prouincialium : item uisitationum, & nuper habitae synodi &
uisitationis, pro pastoribus Comitatus Nassouiensis, sun
illustri & generoso Domino Guilelmo Comite : simul[que]
explicans eiusdem synodi & uisitationis acta, que lecta &
cognita, & alijs regionibus multum utilitatis adferre possunt.**

<https://hdl.handle.net/1874/406596>

80

2

Dialogus

Apologus

Gal...

DIALOGVS MV-

TVIS INTERROGATIONIBVS ET RE

sponſionibus reddens rationem ueterū Synodorum, cum

generalium, tum prouincialium; item uifitationum,

& nuper habitæ ſynodi & uifitationis, pro Pa-

ſtoribus Comitatus Naſſouienſis, ſub illu-

ſtri & generoſo Domino Gulielmo

Comite: ſimulq; explicans eius

dem ſynodi & uifitationis

acta, que lecta & cog-

nita, & alijs regio-

nibus multum

utilitatis

adferre poſſunt.

A V T O R E M. ERASMO SAR CERIO

Annemontano.

Lexos sequentis Dialogi.

Apogetica excusatio pro illustri & generoso Comite Gulielmo, synodi & uisitationis restauratore.

Synodus & uisitatio pastorum probantur esse statuta patrum & ueteris ecclesie.

Magistratum Civilem religionem curare debere, nec bona conscientia eius curam a se rejicere posse, multis scripturæ locis & exemplis probatur.

Methodus synodi generalis.

Methodus synodi provincialis seu ditionalis.

Methodus uisitationis annuæ.

Examen pastorum in uisitatione habitum, unâ cum præcipuis fidei articulis, illis propositis.

Methodica instructio Superintendentis super intellectu illorum articulorum fidei.

FARRAGO ARTICVLORVM.

Deus.	folio. 23.	Lex.	37.
Trinitas.	27.	Euangelium & eius reuelatio.	62.
Deus pater.	29.	Fides.	64.
Deus filius.	31.	Iustificatio.	69.
Deus spiritus sanctus.	33.	Vita æterna.	70.
Angeli boni.	35.	Bona opera.	72.
Angeli mali.	37.	Cruz.	76.
Creatio, & lapsus hominis.	39.	Sacramenta.	79.
Liberum arbitrium.	46.	Oratio.	82.
Promissio.	52.	Magistratus.	84.
Ecclesia.	53.	Illustri	

ILLVSTRI AC GENEROSO PRINCIPI DOMI-
no Gulielmo Comiti Nassouensi, Cartocubitenſi, Vian-
dino & in Diez &c. M. Erasmus Sarcerius Annon-
canus S. D. P.

ECquid uides, Magnanime Princeps, eandem me stare promiſſiſſe
Et me liberare, quanquam fortassis tarde ſatis, fidem obligatam? Ac
ſalubris mora etiam tuas habet laudes. Dominus noſter Ieſus Chriſtus
Matth. ei 24. cap. requirit in prædicatore, ut fidelis & prudens ſit. Ait
enim, Quis nam eſt fidelis ſeruus & prudens, quem præfecit Dominus
famulatio ſuo, ut det illis cibum in tempore. Fidelem uocat, qui fide-
ter & ſynceriter docet, & qui ſidum agit diſpenſatorem myſteriorum
Dei. Prudentem, qui uouit proſpicere, quid, quomodo, apud quos, &
quo tempore prædicet, ſicut ſeruus in familia curanda iudicio & pru-
dentia utitur, diſpenſans cibi alio atque alio tempore, & alijs aliter pro-
ratione. Et ego ſeruus in meo officio, quam fideliter & prudenter ege-
rim, ipſe de me prædicare nihil poſſum, hoc tamen unum ſcio, me ten-
taſſe id, quod forte non ſum adiecutus. Et ſi tibi a prudentia deuiuaue-
rim, id uti ſpero, fidelitas reſarciat. Iudicium penes Magnanimitatem
tuam, & candidos ſtabit cadetque Chriſtianos; & ut iudicium, ita quod
patrocinium contra maleuolos obreſtatores, qui pietate nescio qua
prudentia metiuntur carnali, maneat interim ubi uelit fidelitas. Pla-
cuit autem tuæ Magnimitati Dialogum de Synodis & uiſitatione mi-
niſtrorum eccleſiæ offerre; primum ut ex illo tua Magnanimitas ube-
riorem rerum geſtarum in noſtra ſynodo & uiſitatione inſtructio-
nem haberet; deinde cognitis rebus geſtis, erga noſtram re-
ligionem pie propagandam uehementius inflamma-
retur. Valeat tua Magnanimitas in Chriſto,
qui ſeruet te nobis diu incolumem. Sige-
næ Tengrorum Comitatus Naſſoui-
enſis. Anno 1538.

DE SYNODIS.
INTERLOCVTORES.

SVPERINTENDENS, PASTOR, ET
EXAMINANDVS.

PASTOR.

Salve Superintendens, frater & domine in Christo dilectissime.

SVPERINTENDENS.

Ettu Salve mi Pastor, mihi non minus chare atq; pectus meum.

PASTOR.

Quę audis noua? quem publicum rumorem? quas obtrectationes? deniq; quas fannas & cachinnos?

SVPERINTENDENS.

Qua de re obsecro?

PASTOR.

Ah rogitas? de prouinciali ac ditionali synodo, quam tu iussu illustri ac generosi Domini Gulielmi Comitis collapsam nuper reuocasti, & uerum in usum restituisisti: Item de uisitatione ditionali seu prouinciali, quam tu paucis ab hinc diebus, eiusdem Comitis iussu celebraisti.

SVPERINTENDENS.

Sanē & de synodo & uisitatione mira audio: imō tragica & mera piacula.

PASTOR.

Patieris ergo & principis famam & tuam quoq; ita apud reprobos homines traduci?

SVPERINTENDENS.

Minimē. Nam quid in hoc peccauit uerē pius princeps meus, qui indiligentia Episcoporum collapsam synodū unā cum uisitatione reparare iuxta ueteris ecclesię decreta uoluit? Quid ego peccaui, qui in tam necessarijs & utilibus rebus,

DE SYNODIS.

rebus, sine quibus nec sincera doctrina inter prædicatores consistere potest, nec morum honestas, me seruum ac ministrum præbui ad exequenda gratiosi mei domini & uerè Christiani commissã?

PASTOR. Quo autem antidoto medeberis & principis tui fame, & tuæ?

SVPER. Si euicero apud uiros bonos, neq; principem meũ, neq; me in restauranda synodo & uisitatione, quicq; aut contra sacram scripturam, aut contra ueteris ecclesiæ decreta peccasse: item, si probaui meo principi ex officio conuenisse synodum unã cum uisitatione reparare: tertio si ostendero principem meũ egregiè atq; piè fecisse, qui ad ueterum Cæsarum, regum, principum & heroum exempla, se rebus ecclesiasticis, pro suorum subditorum salute, immiscuerit: tandem si ea, quæ circa restorationem, & synodi & uisitationis. item, quæ in synodo & uisitatione, acta & gesta sunt, proposuero.

PASTOR. Primum antidotum fortassis satis firmum erit. Secundum egebit probatione & ardua & uehementi. Tertium non minori. Quartum omnium præsentissimum erit, è quo oculotenus licebit res, ut gestæ sunt, corã cognoscere, quibus cognitis, quisq; facile per se iudicare poterit, an iubendo restituere synodum unã cū uisitatione peccarit princeps, & an tu exequendo iussa peccaueris.

SVPER. Accingar ergo ad primum antidotum proponendum & roborandũ. Contra scripturã neq; princeps meus peccauit neq; ego peccare potui. Siquidem constat & in sacris literis synodos esse celebratas. Act. 6. ad electionem diaconorum. Act. 1. ad electionem Matthiæ. Act. 15. contra grauiamina legis. Et Apostoli preregrinando nunc has nunc illas ecclesias à se plantatas uisitarunt, testante id Luca, re- rum ab Apostolis gestarum scriptore. Contra decreta ueter

DE SYNODIS.

ris ecclesie non agit, qui ea præstat, & obliuioni tradita in
 memoriam reuocati: imò agit contra ueteris ecclesie decreta,
 que aut præcipiunt, non seruat, aut abusu defœdata non pur
 gat, aut collapsa non reparat. Dist. 18. Ca. Quoniam quidem
 de Episcopis non celebrantibus synodos sic ait Gratianus.
 Canonicis poenis subiaceat, qui semel in anno concilium ce
 lebrare negligit. Idem eadem distinctione ca. Si quis: de illis
 qui ad synodum uenire recusant. A communione sit alte
 nus, qui negligit uenire ad concilium. Cæterum de syno
 dis, ut ueteris ecclesie instituto, lege Gratianū Dist. 18. Ca.
 de concilijs. De concilijs autem Episcopalibus non aliud in
 dicimus, quàm quod sancti patres salubriter ordinarunt, ut
 scilicet bini conuentus per annos singulos habeantur &c.
 De uisitatione ait eadem Dist. Ca. Decernimus. Decerni
 mus ut dum in qualibet prouincia concilium agitatur, unus
 quisq; Episcoporum admonitionibus suis infra sex men
 sium spacia, omnes abbates, presbyteros omnes, diaconos
 atq; clericos seu etiam omnem conuentum ciuitatis ipsius.
 ubi præesse dinoscitur, nec non & cunctam diocesis sue ple
 bem congregare nequaquàm moretur: quate mus coram eis ple
 nissime omnia referet, que eodem anno in concilia acta uel
 definita esse noscuntur.

PASTOR. De primo antidoto quod satis firmum sit non
 dubito quicquid: nisi in hoc errarit princeps tuus, quia non un
 cto Episcopo commiserit synodi & uisitationis curam: qui
 si est error, & tu erraueris, qui te non unctum Episcopum
 passus es ad Synodi & uisitationis reparationem trahi.

SUPER. Sed de his satis. Pro secundo & tertio antidoto
 stabunt hæ sequentes rationes. Ex Gratiani decretis nunc
 certi sumus, & synodum & uisitationem esse ueteris eccle
 sie statuta. Sed quia synodus unà cū uisitatione apud quasi
 dam nationes incuria Episcoporum prorsus intercidit: apud

apud quasdam (sicut & in hac regione) in extremum per-
 uenerat abusum: iam Episcoporum officium fuisset prorsus
 prostratam synodum unā cum uisitatione restituere: & ab-
 usu contaminatam purgare: uerum quia id illi nō faciebant,
 quare ciuiles magistratus (in hac Nassouica ditione Domi-
 nus Gulielmus noster) in alijs regionibus alij atq; alij prin-
 cipes pro suo officio coacti sunt, illud refarcire, quod Epi-
 scopi sua negligentia negligebant. Et dum hæc præstite-
 runt principes, nihil insolens neq; impium commiserunt.
 Habet enim magistratus Psalmo secundo mandatum sus-
 scipiendi Christum: sic enim loquitur David. Et nunc reges
 intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite domino
 in timore &c. ergo & potestatem habet magistratus institu-
 endi & erigendi eas res, quæ pro Christo & uerbo faciunt:
 quales res sunt synodus & uisitatio.

PASTOR. At non decuit ciuilem magistratum se immisce-
 re rebus ecclesiasticis, quas Episcopi, & prælati Ecclesiæ cu-
 rare debent.

Et esto Synodus apud quasdam nationes inter ciderat: a-
 pud quasdam abusu fœdara fuerat: nonne de iure conueni-
 sent Episcopis & Prælati restauratio & purgatio?

SYPER. Equidem. Nam in hoc & integra regna, poten-
 tes ducatus, amplas ditiones, arces aërias, & in plano posi-
 tas, urbes munitas, pagos & uillas unā cum prædijs ad Sar-
 danapalicas usq; diuitias instructis, episcopi & prælati a Cæ-
 saribus, regibus, principibus, & alijs heroibus uiris accepe-
 runt.

PASTOR. Credis propter synodum celebrandam & uis-
 itationē, tanta bona ad episcopos & prælatos ecclesiæ trans-
 fuisse?

SYPER. Qui hoc non crederem? Cæsares enim, reges, prin-
 cipes

clipes & alij uiri heroes, cum uiderent se ciuilibus regni officijs plus equo grauari, hoc pacto, ne nimium grauarentur, aut nimium grauati, subditos negligere cogerentur, rerum ecclesiasticarum curam ad solos episcopos & praelatos abire passi sunt: qui cum & hi essent homines, multis bonis ad sustentandum se opus habuerunt.

PASTOR. Ergo rerum ecclesiasticarum cura aliquando ad ciuilem magistratum pertinuit?

SUPER. Quid ni? An ignoras Iosue principem & ducem Israëlis suo populo prædicasse? Iosue octauo, ubi sic legitur. Et primum quidem benedixit populo Israëli: Post hæc legit omnia uerba benedictionis & maledictionis, & cuncta quæ scripta fuerant in legis uolumine. Nihil ex his quæ Moses iusserat, reliquit intactum &c.

An te fugit præceptum regibus de cura religionis datum. Deuteronomij decimo septimo: Postquam autem sederit rex in solio regni sui, describet sibi Deuteronomion legis huius in uolumine, & habebit secum, & leget cunctis diebus uitæ suæ, ut discat timere dominum Deum suum, & custodire præcepta eius &c.

De Dauide quomodo ille religionis curam habuerit, antea non, nota sunt tibi ea, quæ extant primo Paralipo, capite decimo sexto. Constituitque coram arca domini de Leuitis, qui ministrarent, & recordarentur operum eius, & glorificarent atque laudarent dominum Deum Israëli: hinc tot cantores templi, tot psaltes, tot leuitæ, tot sacerdotes, tot tantumdem cantores à Dauide in ministerium domini electi atque distributi, de quibus omnibus lege lib. 1. Paralipo. cap. 23. 24. & 25.

Porrò quæ nunc plus rex Dauid pro seruanda religione ordinauerat, ea postea promouenda excepit Solomon filius & cognitione Debet ciuili sapientia rex sapientissimus. Nam

Nam iuxta patris sui dispensationem officia ministrorum templi per certas uices & dies certos distribuit. De Iosaphat rege Iudæ, quid egerit, ut & ipse pro se, & suis presentibus subditis castam retinere posset religionem, eamque & posteris castissimam relinquere: nonne illud scriptum est, Paralipo. cap. 17. Cumque sumpsisset cor eius audaciam propter uias domini, etiam excelsa & lucos abstulit. Tertio autem anno regni sui, misit de principibus suis: Benhasi, & Obadiam & Zachariam, & Nathanael & Micheam, ut docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas & sacerdotes, docebantque populum in Iuda, habentes librum legis Domini, & circumibant cunctas urbes Iuda, atque erudiebant populum.

De alijs regibus cum Israelis tum Iudæ quid dicam? qui ex uehementissimo zelo pro syncera religione, nunc excelsa nunc lucos abstulerunt, populumque ad uerum dei cultum reuocarunt.

De Constantino Cæsare non potest te, alioqui uariæ lecti-
onis hominem, latere religionis studium. Hic cum cerne-
ret ecclesiam miserè turbari Arriana hæresi, non solum iudi-
cauit sui esse officij, subditos ab iniuria & iniustitia tueri ac
defendere: nisi & puram doctrinam saluam retineret: quare
& concilium Nicæum conuocauit, concilio ipse interfuit,
in medio episcoporum & doctorum hominum sedit, & lau-
di sibi hoc duxit: inquit. Nam & ego tanquam unus ex uobis
nunc adsum. Non enim negauerim id, de quo gaudeo me
esse cõministrum uestrum, quod attinet ad presentem dis-
putationem. Verè exclamat ille. O dignum laude princi-
cipem, qui iudicauit sui officij esse, ut ipse interesset cognitio-
ni, & cum doctis conferret.

Nec Marciani imperatoris sententiã te fugere credo, quæ
extat. Dist. 96. ubi ait se inter futurũ cognitioni, Constantiã

DE SYNODIS.

ni exemplo, ut ueritate patefacta, rursus tollerentur dissidia.
 Quid non laboris subit magnus ille Theodosius Cæsar, pro
 extirpanda Nestorianâ hæresi, & pro reparanda tum pro
 pè amissa ecclesiæ pace?

Henrici & Ottones Cæsares, quanquã à multis uerè heroi
 cis uirtutibus rebusq; egregiè gestis comendantur: tamen
 propagatæ religionis summam laudem tulere. Et ut exem
 plis finem faciam, quadrabit ad præsens institutum nouisse,
 cum electionem, tum confirmationem summorum pontifi
 ficum, olim ad Cæsares pertinuisse: successu uero temporis
 uii & tyrannide ad Cardinales Romam abiisse.

Postremo nisi cura religionis & rerum ecclesiasticarum
 ad ciuilem magistratum spectasset, nunquã Esaias uocasset re
 ges nutricios ecclesiæ, & reginas nutrices. Nec papa Nico
 laus dixisset, principes non interesse conuentibus episcopo
 rum in cæteris controuersijs, præter fidei causam, quæ omni
 bus cõmunis est.

PASTOR. Quæ nunc enumerasti exempla ducta à Cæsari
 bus, regibus & principibus, ad antiquos Cæsares, reges &
 principes pertinent: sed quo iure nostri curam religionis
 agent, & rebus ecclesiasticis se immiscebunt?

SVPER. Eodem iure, quo reliqui antecessores. Primi ex
 mandato dei, quod extat Psal. secundo. Nunc reges intelli
 gite &c. ubi præcipit spiritus sanctus ciuili magistratui, quo
 Christum seu Euangelium suscipiat. Vocat enim ibi David
 seruire domino, apprehendere Euangelium, & promissio
 nes de Christo, de quo totus ille secundus Psalmus agit. At
 in quem finem iubetur magistratus apprehendere Euange
 lium, & promissiones de Christo: num ut ipse solus appre
 hendat & saluus fiat? Non sed ut curam ueræ religionis eti
 am pro suis subditis suscipiat, illis synceris prædicatoribus
 prospiciat, hos uerò ordinet, conseruet & alat.

Secundo

Secundo, magistratus coactus suo officio, religionis curamaget, rebusq; ecclesiasticis se immiscebit: quia pro suo officio suorum subditorum utilitatem in omnibus querere debet. Ast obsecro que maior potest esse pro subditis utilitas, quam salus anime?

Tertio, cum pulchrum ac decorum simul sit magnorum hominum uestigijs incedere, & ad heorum uirorum exempla se suamq; uitam formare. Bone deus, qua ratione deflectet ciuilis magistratus a ueterum Cæsarum, regum, principum & heroum uestigijs? qui cum omnes & uerbis ac factis declararunt ad se tantum non pertinere rerum ciuiliu curam: uerum & religionis: quare nostri principes a tam generosis animis degenerare sine insigni aliqua fame nota non possunt.

Quarto, uidentur & ciuilem magistratum omnem magna comoda ad suscipiendam curam religionis impellere: imò Deus qui magistratum tanta comoda pro religionis cura promisit, simul & uult magistratum curare religionem. Solomon ait prouerb. cap. 25. Aufer impietatem de uultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius. Et dominus inquit, Primo Regum 2. Glorificantes me glorificabo. Est autem glorificare Deum, uerbum eius suscipere, illius curam habere, & in illo die atq; nocte meditari. Dauid quia uerbum dilexit, & curam religionis habuit: ideo Deus preter omnem rationis intellectum, causam eius foelicem ad finem deduxit. Solomone uerè piùm & religiosum regem multis insignibus donis ornauit. Iosaphat in suo regno confirmauit & glorificauit. Iosue coram toto Israël insignem reddidit. Quid credis facturum Deum, si principes nostri denuo curam religionis susceperint?

Quinto, uel ideo magistratus ciuilis curam religionis suscipiet: quia scriptura horribilia iudicia minatur in eos principes, qui Euangelium non curabunt, aut religionem con-

DE SYNODIS.

remnent. Dauid ait. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur dominus, & pereatis de uia iusta: Cū exarserit breui ira eius etc. Nonne deus extreme puniuit Nabuchodonosor regem spoliantem templum domini. Danielis 4.

Sexto, cum sine uera religione, nec pax publica consistere queat: & subditi ueram religionem suscipere nō audent, nisi principes prius susceperint: uel ipsa necessitate cogitur ciuili magistratus denuo religionis curam agere, quo subditi in officio retineantur, & ne pax publica turbetur. fieri enim non potest (quantumuis interim gloriantur de causis publicæ pacis, Clodij, Catilinæ & Antonij, qui armis publicam pacem retinendam esse contendunt) quod absente religione uera (quæ ut præsens sit curare principes oportet) publica pax in mundo subsistere possit. Vides nunc tandem quo iure, & quibus ex causis suscipiat magistratus ciuili curam religionis, & immisceat se rebus ecclesiasticis: Item, qui cum nondum susceperit, quo iure & quibus ex causis suscipere debeat.

PASTOR. Video, & ex his nunc dictis causis satis certus sum, quātum ego iudicare possum, principem tuū, nec alios Germaniæ proceres & heroes, curam religionis temere, & præter officium, aut suscepisse aliquando aut nunc suscipere. Præterea certus iam sum, licere principibus & synodis & uisitationes pastorum reuocare atq; instaurare, maxime ubi episcopi negligentes sunt, quibus duplici de iure conuenit curare res ecclesiasticas: partim quia tales uideri uolunt, & ab omnibus proclamari, quod ipsi soli sint, qui res ecclesiæ curare debeant: partim, quia & in hoc cuncta sua bona à ciuilibus principibus acceperunt, ut res ecclesiasticas curent.

PASTOR. Sed audio te duas cōciones habuisse: Alteram circa synodum, alteram circa uisitationem?

SUPER. Habui: & de his cōcionibus rectissimè mones: nā restat

restat adhuc quartum antidotum, de quo supra dixi, pro defensione & principis mei famæ & meæ proponendum: nimirum ut ostendam, quæ circa restitutionem & synodi & uisitationis: & quæ in synodo & uisitatione acta & gesta sunt. De contione ergo in ingressu synodi coram ecclesia habita, in hæc capita me accipe. Exordium contionis lumpsit à publica intimatione præcedente dominica ecclesiæ facta, ut dignaretur ad diem Lunæ, quæ est 29. Aprilis adesse, si-mulq; synodum tam bonum & necessarium opus præcibus inuare. Postea propositionem totius contionis generalem subieci, in qua exaggeranda & ornanda aliquantulum immoratus sum; quam moram in hoc nexi, nō ut uanis & plausibilibus uerbis auditores lactarem: uerum ut propositione amplificata, eo essent attentiores, & ad seriō orandum uehementiores. Quemadmodum fieri solet, rerum (de quibus dicere uelis) dignitate præmissa.

Cæterum quia insolens uidebatur, synodi restorationem, sine certis causis, nostro principi tribuere, facta digressiuncula, quasi per occupationem non nihil de Episcoporum officio disputauit, qui iure collapsas synodos, aut abusu contaminatas restituere deberent: sed quia id non facerent, con-igi civilem magistratum supplere Episcoporum uices. Deinde aliquot scripturæ locis & exemplis ostendi, civilem magistratum reparatione nihil peccare: quantum uis etiam insolens & iniustum uideretur episcopis nostris, quod principes rebus ecclesiasticis se immiscerent. Exempla scripturæ unā cum locis superius attigi: ideo non est opus eorum catalogum subijcere. Addidi & ueterum Cæsarum, regum & principum exempla, omnia satis testantia, civilem magistratum rerum ecclesiasticarum restitutione & cura non peccare. Quorum exemplorum farraginem quoq; superius subieci. Post hæc ut cum grauitate aliqua narrarem, & audito-

DE SYNODIS.

res ad seriò orandum pro foelici synodi successu còmodius
 prouocarem, placuit tum rei, hoc est, ipsius synodi perfec-
 ram, & ordine methodicam cognitionem præmittere. *O*
 cepi autem ab inuentoribus & autoribus synodorum: quia
 rebus ipsis magnam conciliant gratiam, qui eas primum in-
 uenerunt: maximè ubi inuentores dignitate atq; estimatio-
 ne aliqua præfulserint. Synodos ergo originem ab Apосто-
 lis trahere, neminem Apostolicarum literarum peritum du-
 bitare dixi. Leguntur enim discipuli præ reliquis tres in-
 signes synodos celebrasse. Primum ad electionem *M*at-
 thie Apostoli Act. 1. secundam ad electionem septem diaco-
 norum. Act. 6. tertiam contra graua mina legis *M*osaicæ,
 iustificatis per fidem in Christum non imponenda Acto. 15.
 Patres credidi secutos Apostolos synodos celebrasse: aut sal-
 tem accepta occasione ab Apostolis, eas uti in *D*ecretis ex-
 tant instituisse aut ordinasse. Quamq; dixerim *G*ratianum
*D*ist. 18. cap. de Concilijs, patribus tribuere simpliciter & *S*yn-
 odorum & earum rerum quæ in synodis maximè prouin-
 cialibus aguntur, inuentionem & dispositionem. Ait enim:
*D*e Concilijs autem episcopalibus non aliud indicimus,
 quam quod sancti patres ordinarunt &c.

*O*ccasionem synodorum necessitatem & periculum do-
 ctinæ præbuisse docui. Necessitatem monstrauit in electio-
 ne *M*atthie, & septem diaconorum Acto. 1. & 6. *P*ericu-
 lum doctrinæ circa abusum legis Acto. 15. *P*ertinere huc dixi
 omnes synodos contra hæreses habitas. Sic in synodo *R*o-
 mana, *N*ouaciana hæresis damnata fuit. In *A*ntiochiana,
*S*amosatenica hæresis. In *N*icæa, *A*rriana. In *E*phesina, *N*e-
*S*toriana &c. Synodos monstrauit duplices esse: quasdam ge-
 nerales seu uniuersales: quasdam prouinciales seu ditiona-
 les. Illas hodie latino uocabulo concilia uocant: his græcam
 appellationem reliquerunt. Germani Synodos prouincia-
 les dixe-

DE SYNODIS.

les dixerunt corruptis uocibus, Die Senet vno Calande, & græcis uocabulis mutantes nomina. Synodus enim & Senet corruptè sibi correspondent: sicut & Calande, ἀπό τῆς ἀελίου.

DE SYNODIS SEV CONCILIIJS GENERALIBUS.

Synodum seu Concilium generale definiui ex Gersono, parte prima, de ecclesiastica potestate, in hunc modum. Synodus seu Concilium generale, est legitima congregatio, autoritate facta ad aliquem locum, ex omni statu totius ecclesiæ, nulla fidei persona exclusa, quæ audiri requirat, ad salubriter tractandū & ordinandum ea, quæ ad debitum regimen eiusdem ecclesiæ in fide & moribus respiciunt.

Confirmant & hanc definitionem satis, Concilium Nicæanum, Ephesinum & alia primitiue ecclesiæ.

Definitionis declarationem in hæc uerba addidit. Concilium generale congregatio est: ergo non dissipatio. Legitima autoritate facta, id est, sine seditione, sine tyrannide, sine ingestione conuocandi Concilium: autoritate ecclesiæ, quæ habet clauis, hoc est, ius & potestatem congregandi atq; conuocandi Concilium: ex omni statu totius ecclesiæ: id est, ad Concilium non solum clerici, sed & Laici admitti debent. Sic Constantinus, Theodosius & alij imperatores cum suis Concilijs interfuerunt. Nulla fidei persona exclusa, quæ audiri requirat: quæ uerba libertatem generalis Concilij insinuant. Tractare & ordinare generalis Concilij effectus sunt. Salubriter & debitum uoces, ostendunt, ne in generalibus Concilijs, quid statuatur contra salutem animarum & apertum Dei uerbum, quo proscripto aut ad minus contaminato, non potest animarum salus consistere. In fide: non contra fidem. In moribus: scilicet honestis

DE SYNODIS;

honestis pro pastoribus ecclesiæ, ut uitam Euangelio dignã uiuant: item, in moribus: hoc est, in necessarijs & utilibus ceremonijs, quo in ecclesia omnia ordine & decenter fiant, & ut indocta plebecula certos ritus habeat, quibus in officio pietatis retineatur, & ad internum ac uerum dei cultum prouocetur.

Declarata definitione generalis concilij, quo uulgus alio qui imperitum ueritatem penitus cernere posset, toti definitioni contraria, his uerbis posuit.

Contraria definitioni generalis concilij sunt abusus pontificis per tyrannidem introducti, ut,

Dissipare in concilijs.

Conuocare concilia illegittimè.

Trahere ad se solum auctoritatem conuocandi concilia.

Cæsares, reges & principes à iure conuocationis excludere.

Non requirere in conuocando concilio ecclesiæ consensus.

Non admittere Laicos ad concilia.

Agere actorem & iudicem simul. Dist. 17.

Damnare in Concilio inaudita causa.

Pronunciare iuxta priuatam uoluntatem, libidinem &c.

Pronunciare iuxta consuetudines, patrum decreta, scolasticorum somnia, & quorundam Conciliorum deliramenta: etiam si apertum Dei uerbum diuersum suadeat.

Supprimere libertatem Concilij tyrannide.

Tractare & ordinare in Concilijs, quæ sunt contra uerbum dei, & fidei articulos.

Sancire uitæ mores & ceremonias, & ad eas ligare conscientias pro salute animarum impetranda. His plura alia contraria adtexui, quæ omnia enarrare ac scribere & longum & tediosum esset.

Generales Synodos dixi originem traxisse à synodis ab Apostolis frequentatis, quorum uestigia imitantes patres synodos instituerunt & celebrarunt. Occasionem generalium conciliorum cum necessitas tum periculum doctrinæ præbuit. Sic Nicænum Concilium propter Arrianam hæresim fuit celebratum. Ephesinum propter Nestorianam hæresim. Antiochenum propter errores Pauli Samosatani &c. Anno notavi & circa hæc, quòd primum omnium Conciliorum non Nicænum fuerit: sed illud, quod Cornelius Romæ conuocauit propter Nouatianam hæresim: fuerunt & ante Nicænum adhuc alia, ut Carthaginense, de quo Cyprianus meminit, & Antiochienum contra Samosatenum habitum. Licet omnium celeberrimum & frequentissimum extiterit Nicænum, in quo trecenti & decem & octo interfuere episcopi: anno à Christo nato trecentesimo & 24.

Porro quia de rebus & personis ad generale Concilium agendum necessarijs magna controuersia hodie agitabatur, haud abs re esse duxi, aliquantulum euagari longius, & obiter tam de rebus quàm personis docere. Propter imperitum autem uulgus cõmodius instituendum, placuit tum totam illam controuersiam (sicut & dominus Philippus alibi præscripsit) in quinque quæstiones partiri. Prima ergo quærit. Quis habeat ius conuocandi generale Concilium? Responsum dedi in hæc uerba. Ecclesia clauis habet, Ergo & ius conuocandi generale Concilium. Argumentum ualere dixi à causa ad effectum. Sed quia ecclesia constat ex laicis & clericis simul: igitur ius conuocandi Concilium generale laicis & clericis simul tribui. Et ne quid temere respondisse uiderer, adduxi aliquot exempla, quæ ius

DE SYNODIS.

conuocandi Concilia olim apud Cæsares stetitisse ostendunt. Inquiens: Quem fugit Constantinum Nicænum Concilium conuocasse, Cui obscurum est, Theodosiū Ephesinum instituisse? Quis nescit Constantinum quartum Bizantium Concilium habuisse? Præterea alia atq; alia Concilia Cæsarium iussu agitata fuisse, cuius adeo non esse obscurum, quod nihil aliud apertius sit.

Postea probaui certis historijs, ius conuocandi Concilia ad solius pontificis consensum abiisse. Hinc Marcelli, Iulij, Damasi & Gregorij pro hac re decreta.

PASTOR. At ius conuocandi Conciliū potuit esse priuatum?
 SVPER. Sane nulli esse debuit, nisi regnandi libido secus dictasset. Ius enim conuocandi Conciliū ab illis exerceri debebat, quibus ab ecclesia cōmittebatur. Tyrannidis igitur fuit in pontifice, id priuatum facere, quod erat cōmune. Et Act. 15. legitur, quod (orta seditione & disceptatione inter Paulū et Barnabā, & inter illos, qui descenderunt à Iudæa, & docuerant circumcisionē secundum legem Mosaicam) statuerint, non unus aut alter, sed multi de ecclesia Christiani, ut Paulus & Barnabas, & quidam cum illis, proficiscerentur ad Apostolos & præbiteros Hierosolymā, Concilij celebrandi gratia, super circumcisionis questione. Tum sanè non stetit penes solum Petrum conuocare Conciliū: quemadmodum hodie penes solum pontificem stare præsumitur.

Secunda questio querit, Qui debeant esse in generali Concilio iudices. Respondi. Optimi et doctissimi. Optimos eos uocaui, qui non priuata gloriam querunt, nō priuata comoda: Item qui non secundum priuatos adfectus nunc incitantur, nunc remissus agunt. Doctissimos eos nominauit, quos Paulus in epistola ad Timothem, ad docendum aptos esse uoluit, potentes exhortari per doctrinam sanam ad conuincendos contradicentes. Illos uerò optimos uiros ac doctissimos

Altissimos feligendos esse prædicaui iudices ex tota ecclesia,
 non è parte tantum: sed ex Clericis & Laicis simul. Nam
 Christus cum dixit. Dice ecclesie: summū iudicium uoluit esse,
 non solum episcoporum: uerum uniuersę ecclesię. Act. 6.
 tota multitudo discipulorū in synodo ad fuit, Act. 15. placuit
 Apostolis & senioribus cū tota ecclesia, ut delectose se uir-
 ros mitterent Antiochiã, qui circumcissionis doctoribus ha-
 bitę synodi acta aperirent. Et Apostolus 1. ad Corinth. 14. ius-
 dicit uniuersę ecclesię tribuit, dicens: Ceteri dii iudicent.

Tertia querit. Quis ordo cognitionis esse debeat. Huic
 quæstioni his uerbis satisfacere laboraui. Vbi incidunt in
 Concilio hæreses discutiendę, pariter utraq; pars audiri de-
 bet. Siquidẽ alioqui non potest certa patere uia ad cognitio-
 nem. Potestas ciuilibis debet exequi decreta concilij: & cū de-
 beat exequi iudicia de doctrina, debet conscientiam habere
 recte eruditam, quare non tantū alienis oculis uidere debet,
 sed suis, & audire & intelligere cõtrouersias. Nec tantum ad
 potestatem ciuilem pertinet cognitio, sed & ad ecclesiam.
 Est autem potestas ciuilibis pars ecclesię, ut pie dixit Constan-
 tinus in Concilio Nicęno ad episcopos, Cõminister uester.
 Vide D. Philippum in propositionibus de synodis.

Et Gerson in definitione generalis Concilij uidetur cog-
 nitionem toti ecclesię uendicare. Ait enim. Nulla fidei per-
 sona exclusa, quę audiri requirat. Item Nicolaus Papa Dist.
 96. ca. Vbi nam: eandem in Concilio cognitionem si non
 tribuit aperte toti ecclesię, sanẽ non adimit. Vbi nam, ait,
 legistis imperatores antecessores uestros Synodalibus con-
 uentibus interfuisse, nisi forte in quibusdam ubi de fide tra-
 ctatum est, quę omnium cõmunis, quę non solum ad clericos,
 uerũ etiam ad laicos & ad oēs omnino pertinet christianos.
 Pro confirmatione executorum Concilij generalis, &
 earum rerum, quę in illo discernuntur, adduxi exem-

DE SYNODIS.

plum Constantini & Theodosij. Constantinus rebus ordine cognitis ad executionem Concilij Nicæni septendecim episcopos nolentes parere cognitioni & iudicio, in exilium ablegauit. Theodosius celebrato Ephesino Concilio Nestorium in exilium proscripsit.

Quarta quæstio quærit. Quomodo pronuntiandum sit in Concilio. Ad quam simpliciter hæc sequentia responsi loco dedi. Ex uerbo Dei, & iuxta uerbum pronuntiandum est. Sic Act. 15. Iacobus ex 9. cap. Amos propheta pronunciauit in synodogentibus non esse negandam gratiam. Sic Nicænum Concilium ex uerbo pronunciauit contra Arrium, Ephesinum contra Nestorium &c.

Quinta quærit. Quatenus scripta patrum, Conciliorum ueterum, & scolasticorum ad pronuntiationem requirantur. Dixi quatenus respondeant uerbo. Augustinus ad Casulanum. Nullorum scripta ita magnificatio, quod contra sentire non liceat, si senserint aliter quam ueritas. Gratianus Dist. 9. cap. Noli frater. Ex dictis episcoporum aut patrum nõ sunt colligenda testimonia contra mandata diuina. Idem Dist. 9. cap. Negare. Quis nesciat sanctam scripturam Canonicam tam ueteris quam noui testamenti &c. omnibus episcoporum literis præponendam esse? Cyprianus in sermone de lapsis. Et quomodo audent quicquid statuere sine Christo, quorum & spes, & fides, & uirtus, & gloria omnis est in Christo?

De consuetudinibus circa pronuntiationem idem sentiendum esse putaui, quod cum patrum, Conciliorum & Scolasticorum scriptis. Dist. 8. cap. Mala consuetudo. Mala consuetudo est radicitus euellenda. Nam mala consuetudo non minus, quam pernitiōsa corruptela est uitanda, quæ nisi radicitus euellitur, in priuilegiorum ius ab impijs assumitur & pro legibus ueneratur.

Augustinus

Augustinus in libro de Baptismo paruulorum, & habetur Dist. 8. cap. Si consuetudinem ueritati opponas, semper est animaduertendum, quod dominus dicit. Ego sum ueritas: non inquit. Ego sum consuetudo. Et certe (ut beati Cypriani uerbis utamur) quælibet consuetudo, quamuis uetusta, tamen ueritati est postponenda.

Dist. 11. cap. Consuetudinem. Laudabilis consuetudo est, quæ nihil contrarij habet contra fidem.

DE EFFECTIBVS GENERALIS
Concilij seu synodi.

Effectus generalis Concilij ex actis & rebus gestis ueterum Conciliorum, collegi, ut

Curare & tractare ea, quæ pertinent ad utilitatem ecclesie. Sic Act. 6. elegerunt Apostoli Matthiam in locum Iuda. Act. 6. septem diaconos, qui pauperum in ecclesia curam haberent. Act. 15. conuenerunt, ut gentes abstinerent ab his, quæ erant immolata simulachris, & à sanguine, & suffocato, & scortatione.

Discutere & dissoluere hæreses: Sic Act. 15. Apostoli hæresin de circumcisione & impositione legum Mosaicarum damnauerant. Nicænum damnauit Arrianam hæresin. Ephesinum, Nestorianam. Gangrense Eustochianam, & alia Concilia alias hæreses.

His effectibus adtexui contrarios abusus pontificis, quales esse possunt, condere & statuere statuta, ceremonias, articulos fidei, & alios atq; alios ritus contra apertum Dei uerbum.

Sancire has & illas leges propter iustificationis finem. Condita & statuta decreta Concilij, quæ etsi non sunt apertum Dei uerbum, tamen pro uero Dei cultu proclamantur. Ordinare ciuiles leges, quibus regantur homines in regno ciuili.

DE SYNODIS.

Deliberare in Concilio, quomodo ecclesiastica bona per pontifices, per arma atq; bella retineantur &c.

DE SYNODIS PROVINCIALIBVS.

PORRò quia generalia Concilia, & laboris sunt magni & sumptuum non paruorum: nec tamen deficiunt passim & semper quotidiani casus, per maturam & prudentem de liberationem meliorandi atq; in integrum restituendi: quare dixi prouinciales synodos institui coepisse, singularum prouinciarum seu etiam ditionū bis in anno celebrandos: Alteram ante dies Quadragesimæ: alteram circa tempus Autumni. Et hæc maximè trahunt originem è synodis Apostolorum.

DEFINITIO SYNODI PROVINCIALIS.

PROUINCIALEM synodum definiui ex Gratiano. Dist. 19. cap. De Concilijs autem. Item ca. Propter ecclesiasticas. Prouincialis synodus est, quam Episcopi per suas prouincias, quibus præsunt, in hoc celebrant bis in anno, ut in illa, de omnibus querelis, quæ inter diuersos ordines nasci assolent, iudicetur: Item propter ecclesiasticas causas & controversias dissoluendas.

DE CAUSIS SYNODORVM PROUINCIALIUM.

PROUINCIALIUM synodorum occasionem necessitati adscripti: postq; certum est sine prouincialibus synodis difficulter seruari posse sinceram doctrinam, & morum uitæ in ecclesiasticis personis probitatem. Ius conuocandi prouincialem synodum episcopis non adempti, nisi quòd concordie gratia, autoritatem & consensum ciuilibus magistratus simul requisiti, qui cum debeat synodi prouincialis executorem agere, oportet eum etiam assentire conuocantibus episcopis.

PASTOR. At uestra synodus proximè habita, p̄ episcopum non est

nō est cōuocata, neq; cōsensu episcopi: ergo illegittima fuit:
 SUPER. Non fuit illegittima, postq; episcopus nostræ ter-
 ræ collapsam, restituendā non curauit: Satis itaq; fuit cōs-
 sensum ciuilibus magistratus habuisse. Esto indiligentes epi-
 scopi, nunq; agerent prouinciales synodos: nunq; igitur es-
 sent agendę, cū illarum intermissio sine magnis periculis fie-
 rinequeat:

Assessores & qui præsumt synodis prouincialibus ex opti-
 mis & doctissimis colligendos esse cōsului, aptissimos ad re-
 cōtendendam scripturam, & potentissimos in uerbo ad con-
 uendendos ueritati contradicentes.

Ordinem cognitionis in synodis prouincialibus ad hanc
 formam disposui, quod equum sit audire omnes, qui audiri
 cupiunt, nullam personā contemnendam esse, sed infimam
 cum suprema audiendam. Et ubi incidunt hæreses & aliæ
 controuersię, utramq; partem audiri debere.

Potestatem ciuilem, quia debet exequi decreta synodi pro-
 uincialis, non uolui excludi: imò placuit eam unā assidere,
 audire, intelligere & cognoscere controuersias: nō tantum
 alienis oculis uidere.

Pronunciationem in controuersijs, quantum fieri po-
 test, ex uerbo formandam esse placuit: item, ex precibus con-
 sentientibus cum uerbo. Et hoc unicum cauendū esse suasi,
 ne nouum dogma & ueteri ecclesię incognitū aut admitta-
 tur aut recipiatur. Decretum præcipit omnibus præbiteris
 & diaconis in synodis præsentibus, & omnibus læ-
 cis, ne aliunde, quam a synodo expectent sententiam.

DE EFFECTIBVS PROVINCIALIS SYNODI.

Effectus prouincialis synodi ex decreto hos sequentes
 protuli. De omnibus querelis, quę inter diuersos
 ecclesię ordines nasci assolent, iudicare. Dist. 18. ca. De Con-
 silijs. Dissoluere causas ecclesiasticas & controuersias
 Dist.

DE SYNODIS.

Dist. 18. ca. Propter custodire & cum solitudine meditari di-
uina ac uiuifica domini præcepta. Dist. 18. ca. Quoniam qui-
dem.

Illis addidi declarandi gratia & hos,
Agere de rebus ad utilitatem ecclesiæ & ædificationem
spectantibus.

Soluere in scripturis dubia,

Componere controuersias,

Rimari doctrinã & uitę mores in ecclesiasticis personis.

Meditari ecclesiæ statum,

Displicere utiles & necessarias, nec contra uerbum Dei
impias ceremonias, quibus indocta plebecula ad internum
Dei cultum rapiatur, & ut omnia in ecclesia cū decoro fiant.

Abrogare & doctrinam impiam & ceremonias impias.

Animaduertere in ecclesiastica bona, ne autem cōmutentur,
tur, dilapideuter, diminuantur & abalienentur.

PASTOR. Quid uerò statuisti de magnis controuersijs no-
cituris synceræ doctrinæ & paci ecclesiæ, quæ in synodis
prouincialibus componi sæpe nequeunt?

SUPER. Eas ueteri de more ad superiora capita, & eos, qui
nobis autoritate & eruditione sunt superiores mittendas esse
se docui.

His omnibus expeditis, egi de pœna episcoporum non
celebrantium synodos prouinciales: Item, de pœna eorum,
qui uocati per episcopos, ad synodos uenire recusant. Dist.
18. ca. Peruenit. Peruenit ad aures nostras, quòd in prouin-
cijs constituta episcoporum Concilia minime celebrentur,
hoc ex eo probatur, quòd multæ, quæ correctione opus ha-
bent, ecclesiasticæ res negligantur. Statuit ergo hæc sancta
synodos, secundum patrum regulas bis in anno in unū con-
uenire per singulas prouincias episcopos, ubi singula quæ
commiserint, corrigantur. Qui uerò noluerint conuenire
episcopi

episcopi constituti in suis ciuitatibus, & hoc maximè cum sint sui corporis sanitate consistentes, & ab omnibus alijs urgentibus necessitatibus, & inexcusabilibus negotijs liberi, licere eos fraternæ charitatis commotionibus corripi.

Dist. 18. ca. Si quis. Si quis aut adesse neglexerit, uel cœtum fratrum anteq̃ dissoluatur Concilium, crediderit defendendum, alienatũ se à fratrum cõmunionẽ cognoscat. Nec eum recipi liceat, nisi in sequenti synodo fuerit absolutus.

De contemptoribus eorum, qui præsunt in synodis prouincialibus allegauit Decreti uerba Dist. 18. ca. Non oportet. Non oportet uocatos episcopos ad synodum, contemnere, sed adire debere & aut docere aut doceri, quæ sunt ad ecclesiæ cæterorumq̃ correptionem utilia: quod si contempserint, se ipsos uidentur accusare: nisi forte ire non possint.

Et quia de publicatione eorum, quæ in synodis prouincialibus acta & gesta sunt, decretum patrum Dist. 18. ca. Decernimus, extat: promissi ecclesiæ uisitationem pastorum, ut executricem & reuelatricem rerum in synodis prouincialibus gestarum.

Postremo imposto colophone ipsi contioni, adhortatus sum populum ad preces, idq̃ à grauitate earum rerum, quæ essent tractandæ in synodo. Monui & orandum esse pro magistratu, ut si quæ aut abolenda prorsus, aut in melius mutanda obtingerent, ad executionem facilius esset. Tandem orandum esse suasi pro omnibus necessitatibus & periculis maximè præsentibus, pro pastoribus sinceris, pro magistratu Christiano, & pro alijs rebus, & personis, & id more consueto. Et sic populum dimissi, & ad paratum prandium unà cum omnibus pastoribus, & reliquis ecclesiæ ministris modestissimè accessi.

PASTOR. Quid facto prandio egisti? aut quibus auspiciis synodum cœpisti?

D

DE SYNODIS.

SUPER. Summam contionis de synodo & eius utilitatibus paucis coram omnibus pastoribus & ministris ecclesiae refricavi; postea totam synodum, aut potius res omnes propter quas uidebatur iussu illustris & generosi nostri Comitum synodus collecta esse, in quatuor propositiones seu quaestiones disposui, quo ita melius & facilius ad agendum accederemus.

Prima quaestione proposita fuit doctrina in hac uerba: **A**n doctrina quae his temporibus in maxima germaniae parte, & alijs regnis ac regionibus praedicetur, & quam illustris & generosus Comes noster, una cum reliquis Germaniae, aliorumque regnorum ac regionum principibus, Evangelium per suos praedicatores profitentibus, praedicare permittat, sit Evangelica, apostolica, ueteri ecclesiae consentanea, pia & Christiana doctrina. De hac uero si quis adhuc dubitaret, aut eam nondum talem cognosceret, qualis a nobis, qui in uerbo aliquantulum consenuimus, cognita esset, dixi, liberum id esse unicuique suam sententiam proferre: & hoc propterea, quo inter nos omnes certa ac indubita doctrina constare possit.

Ceterum ne pastores aut rubore aut timore confusi atque perterriti, minus respondere auderent, unumquemque per se singulariter denuo eandem quaestionem interrogavi, incipiendo ab illo, qui senio omnes reliquos excellere uidebatur, donec ad aetate infimum peruenirem.

Quidam de doctrina simpliciter confitebantur eam Evangelicam & apostolicam esse: quidam angustiantes conscientiae scrupulos manifestabant: quidam hoc in illa: quidam aliud desiderabant. Ego uero pro officio meo, quantum angustia temporis patiebatur, confitentes doctrinam ueram & sinceram esse commendavi: reliquos uerbo ad meliorem doctrinam intellectum instruxi, simul me iuuantibus & ex-

teris in scriptura uerè nutritis pastoribus. Tandem eò res rediit, quòd uno ore omnes, in magna conscientiarum tranquillitate confessi sumus (modo externæ confessioni credendum fuit in omnibus) currentem nunc in maxima Germaniæ parte, & in alijs aliquot regnis ac regionibus: item, in illustris & generosi nostri domini Comitibus & Dominatibus, doctrinam Euangelicam, apostolicam, ueteri ecclesiæ consentaneam, piam & Christianam esse.

Secunda quæstione testimonia & de doctrina pastorum, & de uitæ moribus inquisiui. Verum ut interrogati minus abhorrerent perhibere testimonia, & illi, de quibus erant testimonia perhibenda, coram præsentibus non confunderentur, passus sum eos à cœtu secedere, quorum causa ad testandum alij prouocabantur.

De senioribus primum inquisitum fuit testimonium, & datum etiam, donec ordo & iuniores tetigit. Reperti in doctrina cauponatores, serio admoniti fuerunt de sincera doctrina & discenda & plantanda. In moribus improbi, additis simul & magnis minis, ad honestatem morum & uitæ integritatem, quodam modo per compelle intrare, fuerunt compulsi. Porro contaminati adhuc doctrina non solida, & uicijs uitæ malis, meliora promiserunt.

Et quia communis plebecula in officio pietatis retineri non potest, nec alia ratione, ad internum Dei cultum & amplectendum & persequendum incitari: nisi externis ceremonijs, & oculis expositis ritibus: ut interim tæneam, quòd absq; his ceremonijs & ritibus, nihil suo ordine cum decoro in ecclesia fieri queat: quare tertia quæstione, primum de sacramentis percunctatus sum singulos pastores: num illa ecclesiæ iuxta ordinationem Christi ministrarent, & de eorum usu indoctum uulgus probe instruerent. Deinde quia iussu illustris & generosi nostri

DEI SYNODIS.

comitis, anee meum in has terras aduentum, per D. Heylmannum pastorem Dillenbergensem, pro oportunitate huius regionis, ceremoniarum quedam & ritus in libellum pro studio coniecti erant, etiam à summis uiris satis probati in publicum iam prodierant, interrogauit num eos summa diligentia seruarent, donec per generale Concilium aut saltem aliquarum prouinciarum prouinciale, meliores exhiberentur nobis.

Addidi & pericula, quæ ex diuersitate ceremoniarum sæpe accidunt apud infirmos, qui alijs atq; alijs ceremonijs, quas eadem regio non habet easdem, offendi solent. Et qui circa ceremonias segnes reperti fuerunt, simul promiserunt meliora.

Quarta quæstione egi cum pastoribus, & reliquis ecclesiarum ministris, de parochialibus bonis: num ea adhuc seruari integra, num dilapidarent, num sine consensu ciuilibus magistratus aut diuenderent aut cõmutarent. Et hæc ideo, ne posthac dilapidatis bonis parochialibus, succësorem deficeret uictus, quo deficiente, difficilior possent apte ad docendum persone in ecclesia comparari. Si quidem errores & circa hanc quæstionem inciderunt, promissione restitutionis bonorum parochialium discussi & compositi fuerunt.

Post quæstionum illarum quatuor propositionem, multa alia pro oportunitate huius regionis in cõmune proposuimus, dissolutis etiam quibusdam quæstionibus, è difficilioribus scripturæ locis collectis, & quas his temporibus in promptu solutas habere etiam refert.

Post hæc, facta adhortatione ad cognitionem & executionem syncere doctrinæ, & ad uitam Christo & Euangelio dignam, pastores unâ cum reliquis uerbi ministris dimissi. Et hæc in restitutione primæ synodi tractata fuerunt.

Quid

Quid autem in sequentibus tractabitur, & suo tempore ipse
 præsens futurus audies. Quamquam propositæ quatuor que-
 stiones, nobis in synodis omnibus semper satis materiæ ad
 conferendum ministrabunt. Nec uideo quæ nam eccles-
 iastica causæ, non possint ad illas quæstiones, tanquam ad com-
 muniora quedam capita deduci atque referri.

PASTOR. Tu ergo solus præfuiti synodo: omnia tu so-
 lus expedisti & confecisti?

SVPER. Non, habui enim ex iussu illustri & generosi nos-
 tri principis, aliquot coordinatos assessores, cum nobiles
 tum alioqui doctos & egregios uiros, qui pro suo officio
 auctoritatē principis, urgente sic necessitate, ubique imposue-
 runt, & pertinaces iustis & legitimis rationibus, sæpe etiam
 amminis cohibuerunt.

PASTOR. Acta synodi principi ne retulisti & ordine en-
 narrasti?

SVPER. Omnia & satis prolixè, ut alioqui sponte curren-
 ti & nihil non libenter pro sincera religione recuperanda
 facienti, porrò calcaria adderem.

PASTOR. Arriserunt etiam omnia principi?

SVPER. Imò ab illo, maximè omnia sunt probata. Qui eti-
 am non omnia probasset, cum in synodo præter ueteris ec-
 clesiæ decreta, nihil esset actum.

PASTOR. Sed de synodo hæctenus. De uisitatione habi-
 tam à te contionem, & quæ in uisitatione gesta & acta sunt,
 audire gestio.

SVPER. Contionis uisitationis dispositionem & seriem
 in hæc uerba accipe. Exordium contionis sumpsit à publica
 intimatione ecclesiæ de uisitatione per singularum parrochi-
 arum pastores facta, ne grauarietur ecclesia ad statutū diem
 cuiusque parrochiæ præfixum, adesse, simulque audire & cogno-
 scere uisitorum (qui iussu illustri & generosi nostri Comi-

eis ad futuri promittebantur) commissa, in eum finem data, ut cuiusque parrochiæ status cognosceretur, in hoc, ut inter pastores & reliquos uerbi ministros, sincera doctrina, honestas uitæ, necessariæ ceremoniæ, & bona parrochiarum conseruari possint.

Et hoc consuetudinis uisitationis exordium fuit quia cum pro positione earum rerum, propter quas erat uisitatio instituta.

Sed quia uisitatio in desuetudinem uenerat, & in nunc uiuentium hominum memoria exercitata (in his præcipue regionibus) non fuerat: quare occupatione quadam nouitate erat occurrendum.

Probaui itaque ex Decretis uisitationem pastorum, & reliquorum ministrorum ecclesiæ, non esse rem nouam: sed a ueteri ecclesia institutam olim, & cum summa ecclesiæ utilitate frequentatâ: postea uerò negligentia episcoporum apud quasdam regiones prorsus fuisse neglectam: apud quasdam horribili abusu defœdatam, idque non sine ecclesiæ extrema iactura, & omnium ferè articulorum fidei contaminatione.

Deinde ortum suum unde traxerit uisitatio docuit: nimirum ex synodis celebratis, quarum decreta & acta uoluerunt patres per uisitationem publicari ecclesijs. Sic enim sonat Ca. qui incipit. Decernimus. Dist. 13. Decernimus ut dum in qualibet prouincia Concilium agitatur, unusquisque episcoporum admonitionibus suis infra sex mensium spacia, omnes abbates, præbiteros omnes, diaconos atque clericos seu etiam omnem conuentum ciuitatis ipsius ubi præesse dignoscitur, necnō & cunctæ diocesis sue plebem aggregare nequaquam moretur, quatenus coram eis plenissime omnia referet, que eodem anno in Concilio acta uel definita esse noscuntur. Quod si quispiam hæc paruipendenda crediderit, sententia excommunicationis duorum mensium

curat

curriculo perficitur usque quaque multatus.

Ex quibus Gratiani uerbis facile nunc fuit uisitationis definitionem colligere, quam hoc uerborum tenore sic definiui. Visitatio est executio seu declaratio coram tota ecclesia, eorum, que in synodis coram solis pastoribus & reliquis uerbi ministris, acta & gesta sunt.

Verum quia in synodis semper & precipue disputatum fuit de sincera doctrina conseruanda: & de falsa doctrina & hæresibus damnandis: ideo non dubitauit pro ipsa ueritate proclamare, episcopos olim uisitantes, uulgus inter uisitandum sine dubio de precipuis etiam fidei articulis instituisse, & simul a perniciosis hæresibus auocasse, ut sic ecclesie uel semel in anno, a suo episcopo audirent precipua religionis capita, & scirent a quibus hæresibus esset sibi cauendum.

Qua propter & ego in ipsa concione, circa hunc locum fidelissime de presentibus nunc in mundo hæresibus populum monui. Hæreses fuerunt sequentes.

- 1. Anabaptistarum errores.
- 2. Sacramenti altaris prophanatio.
- 3. Magistratus uiolatio, quem quidam hodie Satanz ordinationem: quidam naturæ institutum: quidam fortunæ inuentum proclamant.
- 4. Bonorum communio.
- 5. Campani opinio de Spiritu sancto, quem Campanus negat tertiam esse in Trinitate personam.
- 6. Noui monachatus abominationes.
- 7. Nouorum Pelagianorum somnia.
- 8. Aulicorum Thraſonicæ ostentationes de contemptu artium & omnium studiosorum.
- 9. In his hæresibus confutandis aliquandiu moram nexui,

uulgus

uulgus & minis & obtestationibus à tam periculosis dogmatibus abstrahens: propositis in hoc exemplis, quibus tragicos euentus illorum fuisse ostendi, qui autem inuenerunt illas hæreses, aut secuti fuerunt. Equia postrema hæresis atq; aulica altarum fons & origo est, digressionem quadam in aulicos contemptores bonarum artium & omnium studiosorum inuehere cepti, confutatione eorum sententiam infringens, qui uociferantur synceram religionem & publicam pacem, armis & ui bellica retinendam esse, non artibus & doctorum hominum consilijs. Illis uerè Catilinis, Clodij, Antonijs & temerarijs hominibus, primum arma Pauli opposui, quæ cudit pro uerbo retinendo & alijs rebus spiritualibus. Ad Ephes. 6. Deinde Ciceronis dictum. Cædant arma toge, concedat laurea lingue, Coaceruauit & circa hunc locum horribiles euentus, periit Catilinæ, Clodij, Antonijs & similes artium & hominum doctorum persecutores & subsannatores. A Contrario indicauit & fœlices illorum Cæsarum & principum euentus, qui bonas artes fouerunt, & homines doctos à consilijs habuerunt.

PASTOR. Nunc demum audio, unde nata fuerit illa obtrectatio, quam tua contio passa est, & adhuc patitur ab aulicis, qui mirabilia in ora hominum etiam existimatione aliquid præfulgentium, instillarunt: quasi tum inter concionandum solos prædicatores in cælum usq; eleuaueris, nobiles uerò ad ima usq; inferni cum magno contemptu detruseris.

SUPER. Horum quæ dixi inter concionandum contra aulicos contemptores artium & studiosorum aliquam partem tenes: reliquam sic accipe. Ut uerum fatear multa de artium cõmendatione proposui, de necessitate hominũ doctorum multa: de penuria prædicatorum, & detrimentis ex penuria non pauca: de Theologiæ, uel doctrinæ, quæ non est de pane lucrando, cõtemptu plurima: de miserabili mundi statu, suppressis

suppressis bonis artibus, & hominibus doctis propemodū infinita: subinde & elabi passus sum ingratum illud meum dictum: me lubeñs uisurum mundi statum, proscriptis artibus, proscripta theologia, sublati artium studiosis & prædicatoribus: item cogniturum an fortes illi Trasones, suis armis & ui bellica essent publicam tranquillitatem conseruaturi.

PASTOR. De nobilium ergo contemptu & suppressione nihil respondes?

SVPER. De nobilium suppressione & contemptu adeo nulla uerba feci, teste hoc etiam illustri ac generoso nostro Comite, testibus alijs tam nobilibus & plebeis, qui simul in contione adfuerunt, quod Cæsares & principes miris laudibus commendauerim, & miraculum esse dixerim. Cæsares & principes à suis aulicis adulatoribus, & illis artium ac studiorum contemptoribus, non rapi in odium & studiosorum & artium. Si quidem id re ipsa manifestum esse dixi, Quanto potentiores sunt heroës, tanto pluris faciunt & admirantur tam artes quàm artium professores. In testimonium uocati ueterum Cæsarum, regum & principum exempla: item serenissimum nostrum Cæsarem, Ferdinandum regem Meccenatem clementissimum. Regem Gallia in omnes studiosos beneficentissimum. Regem Anglia uerè aliter Augustum in doctos. De Germania nostrae principibus & heroibus uiris, propter breuitatem nihil uolui dicere, qui & amore & officijs ad stuporem usque in tanta aulicorum malitia prosequuntur studiosos in genere omnes.

Hoc tamen subinde addidi, ut bonos illos (si dijs placet) aulicos contemptores artium & studiosorum à longè titillarem. Nos non admodum curare, etiam si unus aut alter frigidus aulicus & artes & earum sectatores contemneret: modo Deus reseruaret nobis à contemptu magnos principes

DE SYNODIS.

& heroes, quorum stipendijs frigidi illi aulici militant.

Postea illos nobiles, qui unâ aderant in uisitatione coordinati spectatores & executores, commendavi liberaliter, & contra insultus aulicos consolatus sum, quibus nunc his nunc alijs appellationibus, bonos illos nobiles iam adort'erant, eos Carphetarū socios aulico quodâ cōtemptu, appellantes. Tandem multa mihi & toti ecclesię de probis & uerbo illuminatis nobilibus, in causa religionis p̄missi, quorum adhuc multos & me noscere dixi, & superesse certo scire.

Postremo obnixè rogavi auditores, ne factam digressionem pro defensione artium, mihi in malum interpretarentur. Siquidem eam non mea de causa, sed totius sodalicijs & communis utilitatis nomine fuisse à me susceptam.

PASTOR. Cum imperito uulgo impossibile sit, ut aut per se cognoscat hæreses, aut illis cognitis resistat; nonne signa cognitionis, & quomodo uulgus hæresibus resistere debeat, docuisti?

SUPER. Equidem docui. Et cum pro imperitis post longam deliberationem nihil præsentius haberem, ad duodecim fidei articulos omnibus ex equo notos confugi, quos et signa cognoscēdi falsam doctrinā, & media quibus imperiti falsę doctrinę resistent, feci: simul monens omnē doctrinam, quę non esset in duodecim fidei articulis expressa, aut quę cum illis non conueniret, aut quę in illos includi nō posset, suspectam esse. Et ut omnia fierent apertiora, exemplis rem ita se habere monstraui. Vt, Anabaptistarum rebaptizatio, & baptismi in 12. usq̄ annum procrastinatio, hæretica est doctrina: quia in 12. fidei articulis non est posita, neq̄ cū illis conuenit. Item, Negare in sacramento altaris esse uerum corpus Christi & uerū sanguinem, hæretica est doctrina, quia 12. fidei articulis aduersatur. Item, Afferere magistra sum esse ordinationem Satanę seu naturę, hæretica est doctrina

DE SYNODIS.

Scriptura, quia eum 12. fidei articulis non concordat. Et sic de reliquis hæresibus & cognoscendis & refutandis imperitum uulgus instituit.

PASTOR. Nonne obiectionem illam soluisti, quæ contra baptismum, contra sacramentum altaris, contra magistratum & contra alias res multas obijci solet, quas tamen suscipere & tenere oportet, etiam si in duodecim fidei articulis non sunt expressæ?

SVPER. Solui, idque ex necessario. Nam & si inter duodecim fidei articulos sacramenta expressè non reperiantur: tamen ad duodecim articulos fidei pertinent. Primum quia fidei sunt sacramenta, non exposita rationi, quæ credere oportet, non comprehendere ratione, non cum Anabaptistis & cœnæ prophanatoribus palpare. Secundo, quia annexâ habent remissionem peccatorum, quæ de duodecim fidei articulis unum habet. Sic obedire magistratui, eum pro ordinatione Dei iudicare, ei tributum, honorem & timorem dare &c. hæc inclusa sunt articulo. Credo ecclesiam sanctam & catholicam: ergo non inobedientem, non contemptricem magistratus, non seditiosam &c. Quare simpliciter imperitum uulgus ad duodecim fidei articulos abduxi, in hoc, quo ex illis disceret cognoscere hæreses, eas iudicare, & illis resistere. Prolixius tamē apud uulgus oia tractavi, quā hic narro multis exemplis probans, non existere quicquid sanæ doctrinæ quod aut non expressis uerbis in 12. fidei articulis consistat, aut ad eos, tanquā ad generaliora capita non possit referri.

PASTOR. Sed redi unde digressus sis. Quid de præcipuis fidei articulis monuisti inter uisitandum ecclesiam?

SVPER. Eos me declaraturum in proximam sequentem uisitationem promissi. Nam tempus non patiebatur, omnia simul & semel tractare.

PASTOR. Quæ porrò egisti in contione uisitatoria?

DE SYNODIS.

SUPER. Occupatione medelam adhibui auditoribus, ne quid sinistre de uisitatione cogitarent, aut illustrem & generosum Comitem, ut restauratorem uisitationis, temeritatis accusarent. Temeritatem igitur in Comite excusauī, qui uisitationem reparare coactus fuit, postquā id episcopi non facerent, neque adhuc cogitant, ut faciant.

Pro amouenda temeritate, superiora Cæsarum & principum exempla huc denuo uocaui, quæ testantur Cæsares & principes summo iure curare sacra, & præter suum officium non esse, se rebus ecclesiasticis immiscere.

In exemplo Iosue, qui ipse populo uolumen Deuteronomij prælegit, ostendi contra quosdam prophanos aulicos, non esse ignominiosum, & si necessitate sic iubente, princeps aliquis de uerba religione ad subditos uerba faceret: imò iure debere hoc facere principes prædicatoribus destitutos. Sed quod spectaculum dixi hodie præberet se princeps, maximè hominibus aulicis, qui exemplo Iosue suis subditis de uera religione prædicaret?

In exemplo Iosaphat uisitationem iure quodam ad principes & nobiles pertinere declarauī. Iosaphat enim rex Iudæ, sine dubio cum animaduerneret sacerdotes segnes fieri in docenda lege populum Israeliticum, tertio sui regni anno, misit de principibus suis, ut docerent in ciuitatibus Iudæ, & cum eis Leuitas & sacerdotes: docebantque populum in Iuda, habentes librum legis domini, & circumibant cunctas urbes Iudæ, atque erudiebant populum.

Hoc exemplum multis uerbis illustraui, ut ostenderem uisitationem etiam apud Iudæos fuisse celebratam: deinde quo Comitem nostrum illustrem & generosum temeritatis in reparata uisitatione excusarem: tandem & declararem nobiles uisitationi adordinatos egregie fecisse, quod se comites, spectatores & executores uisitationis præbuisent.

Enumerata

Enumerata exemplorum congerie, alia occupatione præueni suspensionem de tempore uisitationis, quæ hoc tempore & non alio haberetur uisitatio: quia cum ante aliquot dies esset celebrata synodus, iam conuenire, ut sequeretur uisitatio, quæ deberet pro ordinatione ueteris ecclesiæ, acta synodi coram ecclesiâ referare & publicare. Est enim uisitatio nihil aliud, quàm executio & declaratio coram ecclesiâ, eorum, quæ in synodo sunt acta.

Cœpi itaq; hæc ecclesiæ exponere habitæ synodi acta. Primum quomodo in doctrina conuenissemus. Secundo quomodo ad testimonia & doctrinæ & uitæ, & ad sanam doctrinam & ad uitæ honestatem essemus adhortati in doctrina non solidos, & in uitæ moribus improbos. Tertio quomodo in ceremonijs & necessarijs ritibus pactum inissemus. Quarto, quid de bonis parrochialibus in synodo esset actum.

Porrò institutę uisitationis causas, ex synodi actis diligenter metitus sum, quo uulgus grauissimas inchoatę uisitationis causas cognosceret. Idq; in hæc uerba. Fieri fortassis potuit, quod aliquis in synodo, aut ex timore, aut ex malitia, aut ex alijs causis doctrinam nostram adprobarit: & interrim cogitare potuerit: quòd si domũ rediero, pristinas cantabo nugas. Item fieri potuit, quòd aliquis uel ex ignorantia nostram doctrinam in synodo iustificarit: interim domũ de doctrina nihil aut parum intelligat: quare nunc uisitandouenimus, cum pastore uestro specialiter de præcipuis doctrinæ capitibus acturi, ne aut se ipsum decipiat pastor uester, aut ecclesiam, quam docere debet, aut Comitẽ ipsum, qui summa diligentia prospicere debet, ne sui subditi falsareligione seducantur.

Hæsterno ergo uesperis, & hodie mane sub aurore tempus, interrogauit pastorem uestrũ de his sequentibus ipsius fidelitarticulis.

DE SYNODIS.

Deo.
 Trinitate, in genere.
 Deopatre.
 Deo filio.
 Deo spiritus sancto.
 Sanctis angelis.
 Malis angelis.
 Creatione hominis, & eius lapsu.
 Libero arbitrio.
 Promissione.
 De Ecclesia.
 Lege, & eius speciebus.
 Euangelio, & eius reuelatione.
 Fide.
 Iustificatione, & uita eterna.
 Bonis operibus.
 Cruce.
 Sacramentis.
 Oratione.
 Magistratu.
 Ministris ecclesiæ.

Hos articulos coram ecclesia obiter tantum enumerauit
 postea totam ecclesiam super his in testimonium uocauit, ex
 aggerando testimonium à iuramento in baptismo Deo da
 to, quo in omnibus gloriã Dei querere promissimus: à cha
 ritate in proximum, ut si qui intelligerent pastorem, de præ
 dictis articulis, aut non rectè docuisse, aut non sincere sen
 sisse, id significarent prudentiores, ne simpliciores porro
 ulterius seducerentur: tandem à iuramento magistratu fa
 cto, qui ueritatem de doctrina summopere flagitabat. A do
 ctрина ad uitæ mores perrexi, & ex his causam uisitacionis
 & presentium uisitorum aperui, in hunc quidem sensum.

Fieri

Fieri etiam potuit, quòd quis in synodo de corrigenda uita & in melius mutanda multa promiserit: nec tamen nunc seruet promissa: quare iam instare uisitationem, & uisitatores adesse presentes, ut de uita pastoris certã cognitionem accipiant: num uxorem modestam, sobriam, & in omnibus fidam habeat: num liberos in omni subiectione castos educet: num domum suam rectè & prudenter regat: num cum suę parochiæ filijs concorditer uiuat.

Et super his uitæ moribus pastoris, testimoniũ ab ecclesia petij, iuxta prædictam testimoniorum exaggerationem. A uitæ moribus ad ceremonias me cõtuli, de quibus & quis multa in synodo polliceri potuit: interim nihil minus nunc præstare: ideò uisitatores nunc huc uenisse, exploraturos de ceremonijs: partim in uerbo Dei præscriptis: partim in Norica ordinatione: partim in ea, quę pro his terris collecta est, expressis.

Testimonium ecclesiæ similiter & circa ceremonias flagitauit, simili, ut supra, testimoniorum exaggeratione.

Tandem & de bonis parochialibus egi, de quibus nihil non quis in synodo promittere potuit, absq̃ tamen promissorum executione: idcirco uisitatores huc iam esse missos, ut & de illis periculum cognitionis faciant.

Nec circa hæc parochialia bona testimonium ecclesiæ intermisi, quin pro illorum bonorum conseruatione non leuiter etiã à causis supra positis, exaggerans testimonium.

Post testimonia nunc dicta & ab ecclesia flagitata, concisioni de uisitatione finem imposui, adhortatione facta ad præcipientes, pro foelici uisitationis successu, pro magistratu, & uisitationis, & earum rerum, quę fortassis essent obuiam uenturae, executore: tandem pro uisitoribus & uisitandis.

PASTOR. Contionem uisitoriã de qua nunc narraſti, eam tantum in una parochia & illa præcipua, an etiam in alijs habuisti

Super.

DE SYNODIS.

SVPER. In omnibus parrochijs, quę sub illustri & generoso nostro Comite militant.

PASTOR. Sed quęso, Quomodo finita uisitoria contione ad testimonia ecclesię colligenda accessisti? Nam aucto testimonia post contionem, denuo à coordinatis uisitoribus extra templum collecta fuisse.

SVPER. A contione (anteq̃ tamen è suggestu descendere) nomine totius ecclesię, ad testimonium super dictis articulis, doctrinam, uitę mores, ceremonias & parrochialia bona tangentibus, perhibendum, seniores, præfectos templi, Schultetas, scabinos, & illos, qui pagis præsumt, & uulgo uocantur Die Heimberger, uocaui, qui singulariter ad testimonium iussu illustris & generosi nostri Comitum deputati erant. Illi prædicti post contionem nomine totius ecclesię coram coordinatis uisitoribus testandi gratia apparuerunt: quibus presentibus, unus è uisitoribus, articulos, de quibus ad testandum in templo prouocati erant, paucis repetijt, & eos nomine illustris Comitum proposuit, simul dato prouocatis testibus aliquo deliberandi spacio.

Habita deliberatione testimonia dedere ad singulos articulos, illa in libellum conscripta fuerunt, & ad illustrem Comitum deportata. Quasdam controuersias & illas leuiiores, uisitatores ipsi discussimus & composuimus. Deinde datis testimonijs super prædictis articulis & illis præcipuis, porro unus è uisitoribus perrexit interrogare: num amplius aliquid aut grauaminis, aut rancoris, aut rixarum aut similiarum rerum contra suum pastorem haberent, id nunc dicerent, & posthac obtrechando pastori tacerent. Si quidem præsentibus nunc uisitatores, in commissis habere, discutere & componere inter ecclesiam & pastorem aduersa omnia: quę autem si discutere & componere non possent, ea inscribere & ad illustrem Comitum discutienda & componenda deferre.

deferre. Si ergo aut grauamina quædam, aut rancores, aut rixæ aut res similes prodire cœperunt, ea omnia à uisita- toribus discussa & composita fuerunt: exceptis grauioribus causis, quæ tum discuti & componi sine generosi Comitæ aut consensu aut matura deliberatione non potuerunt.

Verum ne & pastorum obliti uideremur, audita ecclesia de suis querelis: & pastores interrogati fuerunt, ut si ipsi quocumque aliquot querelas haberent, eas nunc aperirent. Illi, qui quasdam habuerunt, coram uisita toribus proposuerunt: eas cum potuerunt, discussæ & composu- erunt: reliquas scriptas in libellum uisita torium ad illustrem Comitem dis- scutiendas & componendas detulerunt.

PASTOR. Nunc demum & uisita tio arridet, & uisita tionis acta. Sed obsecro: num satis erit pro retinenda sincera do- ctрина, pro morum honestate in pastoribus seruanda, pro ceremonijs puris & necessarijs custodiendis: tandem pro parrochialis bonis conseruandis, semel uisita tæ? Item, quid proderit uisita tæ, nisi & sequatur illarum rerum, quæ inter uisita tum coïnciderunt, executio?

SYPER. Nō, Singulis enim annis reintegrabitur uisita tio. Præterea executio iam in foribus est, quam in suos articu- los, in omnibus presens & consentiens illustris Comes, per suos Cancellarios & Secretarios concipi & distribui cura- uit: & Deus omnis misericordiæ pater, qui in generoso no- stro Comite (ad stuporem usque multis & propemodum in- finitis obstantibus impedimentis) magnum sinceræ do- ctринæ intellectum operatus est: is etiam curabit, ut breui & uisita tionis executio plenissime absoluta in publicam Nas- souiensis terræ utilitatem prodeat.

PASTOR. Examen pastorum porrò audire opto, de quo multi multa dicunt: quidam enim mera rotunda: quidam difficilia: quidam intricata: quidam perplexa te interro-

gasse blaterant.

SVPER. Verè blaterant. Et sanè hoc præmium unicum ab ingratis & indoctis asinis feror: quanq̃ grati & eruditi ingentes pro tam amica & fideli institutione gratias egerint: hos laudo & diligo; illos nihil curo. Nam hoc mihi diu per suasum habeo, uulgus hominum, & illos asinos, quos poëta ad hoc tantum natos esse canit, ut mortalium numerũ compleant, & fruges consumant, magnos labores, magna ingratitudine rependere. Et ut huius rei certa solatia habeam, soleo subinde mihi magnorum illorum hominum exempla (ipse nõ magnus) ob oculos ponere, quibus uulgus pro magnis beneficijs & laboribus reddidit magnam ingratitudinem. Sic Milciadi usu uenit, sic Themistocli, sic Ciceroni & alijs uiris, qui pro communi utilitate aliquando egregie desudarunt. Sed de examine audire cupis. Examen igitur satis difficile fuit & graue: rotundum uerò, perplexum & intricatum an fuerit, tuo relinquam iudicio. Quanq̃ non dubitem, quòd ueteribus illis utribus, in quibus nouum mustum cum nulla utilitate locũ habet, examen etiam truculentum & horrore plenum uisum sit. At licet quidam fuerint, qui nihil non superciliosum de examine dixerint: tamen inter illos ne unus quidem credo fuit, qui propositi examinis causas perpenderit. Vnde ergo à Deo non incepissem ea interrogare, quæ scriptura dicitur? maximè his temporibus, in quibus pauci de Deo rectè sentiunt. Quæ hodie in Trinitate persona ab hereticis intacta manet? Quàm non potentosa hodie de angelis proferuntur? De dæmonijs quæ non? De creatione & lapsu hominis nonne planè horribilia? Quare num etiam admodum peccaret, qui hodie omnes ferè fidei articulos, à falsis hereticis turbati & in diuersum à uerò intellectu rapi diceret? Magnum ne igitur in me illud peccatum fuit, interrogando pastores & eos instituen-

endo

endo de præcipuis & difficilioribus scripturæ articulis uera
docuisse. Meliora obsecro mi pastor.

PASTOR. Dic ergo qua facie primum accessisti exami-
nandos?

SVPER. Facie serena, amica & blanda: qualitatibus in fa-
cie uerba & amica & blanda addidi, ne terrerem meticulo-
sos: & in ipso congressu, commissorias literas ab illustri ac
generoso Comite concessas, examinandis exhibui, quo illis
mihî commodiorem introitum ad examen facerem. Literarum
summa hæc fuit, ut singulos pastores uisitarem in do-
ctrina, uitæ moribus, necessarijs ceremonijs & parrochialis
bus bonis: in doctrina autem examinarem, non obiter tan-
tum, sed quò inter examinandum etiam docerem imperitio-
res de præcipuis & difficilioribus fidei articulis. In hac igitur
re quod potui, præstiti.

Examen uerò in hæc uerba exorsus sum: Dilecte in Chri-
sto frater, quur potissimū huc uenerim, id satis tibi notum
esse, uel ex contione habita, uel etiam ex uisis nunc commis-
sorijs literis, haud dubitò: de reliquis aduentus mei causis ut
hictaceam, post rema non est, quo te illustris ac generosi no-
stri Comitis iussu, in præcipuis fidei articulis examinem pe-
riculumq; tecum in doctrina faciam, ut sit inter nos una ea-
demq; certa doctrina cōsistere queat: quare à te scire cupio,
num te examinandum præbere uelis.

EXAMI. Quia examen hoc ad glariam Dei paratum est,
concordem ecclesiæ doctrinam & meam utilitatem: ideo ex-
aminari lubens uolo.

SVPER. Dilecte in Christo frater, cum omnis salus no-
stra in Deo sita sit, à quo & omnium actionum principium
merito sumi debet: igitur & nos à Deo optimo maximo,
nostri examinis exordium sumemus.

EXAMI. Placet exordium, quod ut Deus ipse, à quo hoc

DE SYNODIS,

examen ordimur, ad foelicem finem deducat, opto:
SUPER. Dilecte in Christo frater, cum scriptura innume-
 ris ferè in locis confiteatur & doceat Deum esse, & omnes
 ferè philosophi (exceptis paucis: nimirum Protagora, qui
 dubitavit Deum esse, & Diagora, qui scribere ausus fuit,
 primum se ignorare, an diessent: deinde si sint, quales sint,
 & Theodoro Cyrenaico, qui nullum esse Deum putavit.)
 ex lege naturæ eò peruenerunt, quòd Deum esse concesser-
 rint: ideo ex te nunc quero: num tu Deum esse concedas.

EXAMI. Concedo & firmiter credo. Sed quur tu hanc
 queris questionem: nū sint etiā, qui dubitent Deum esse?

SUPER. Philosophos, qui dubitarunt, an sit Deus, aliquot
 ostendi: homines securi & carnales prorsus, quā non crea-
 dant esse Deum, secura & carnali sua uita satis testantur: re-
 liqui saepe etiā piī, in tentatione, si non dubitent, certe uac-
 cillant, an sit Deus. Quare uel propter hos postremos ob-
 testor te, ut hominibus in tentatione constitutis, dubitatio-
 nem illam, aut saltem uacillationem ex animis eximas. Sed
 quia non satis est propter quotidianas in tentatione cogita-
 tiones & dubitationes, simpliciter credere Deum esse: item
 quia aliquot philosophi Deum quidē esse concesserunt: in-
 terim tamen in Deo providentiam negarunt, quam etiā
 adhuc multi desperatī animi negant: ideo ex te quero: num
 in Deo providentiam quoq; admittas?

EXAMI. Quid ni admitterem? Verum rogo, dicas mihi,
 qui philosophi diuinam providentiam negauerint: deinde
 doceas me oro, quid sit diuina providentia.

SUPER. Cicero lib. 1. de natura Deorum, multos philoso-
 phos existisse scribit, qui diuinam providentiam esse nega-
 runt, horum caput alij Epicurum faciunt, ad quem & Cicero
 alludere potissimum uidetur, dum diuinā prudentiam
 his uerbis adserit, quorum scilicet negantium diuinam pro-
 uidentiam

uidentiam, si uera est sententia, que potest esse pietas: que
sanctitas: que religio? Hęc enim omnia pure, ac caste tribu-
enda Deorum numini ita sunt, si animaduertuntur ab his, et
si est aliquid à dijs immortalibus hominū generi tributum.
Sin autem dij neq; possunt nos iuuare, nec uolunt, nec omni-
no curant, nec quid agamus animaduertunt, nec est quod
ab his ad hominum uitam permanare possit, quid est, quod
immortalibus ullis dies, cultus, honores, præces adhibeamus?

Lucianus finxit Deum sedere supra nubes ociosum res
rum mortalium spectatorem.

Diuina autem prouidentia est, qua Deus creat, gubernat
& conseruat suas creaturas in genere omnes: specialiter uer-
o credentes uerbo, quibus etiam dat spiritum sanctum gu-
bernatorem & rectorem. Psal. 101. Omnia à te expectant ut
des eis escam. Psal. 164. Qui operit cœlum nubibus, & pa-
rit terræ pluuiam. Psal. 35. Homines & iumenta saluabis do-
mine. Psal. 135. Qui dat escam omni carni &c. Matth. 6. Pri-
mum querite regnum Dei & iustitiam eius: deinde omnia
accident uobis. Spiritus sanctus rector & gubernator certo
sequitur eos, qui sunt in regno Dei, & qui habent iustitiam
eius. Spectant & huc exempla diuine prouidentie. Exo. 15.
Deus in deserto Israël dedit aquas. Exo. 16. cibum & man-
na cœleste. Marc. 8. septem panibus & paucis pisciculis nu-
truit Christus quatuor hominum millia. Matth. 14. quinq;
panibus & duobus piscibus quinq; millia, exceptis mulieru-
bus & pueris.

Causæ diuine prouidentie sunt. Misericordia Dei.
Psal. 135. Qui dat escam omni carni: quoniam in æternum mi-
sericordia. Marc. 8. ait Christus. Tangor misericordia su-
per turbam &c. Promissio Matth. 6. Primum querite reg-
num Dei & iustitiam eius: deinde omnia accident uobis.

Dilectio Dei: quia Deus diligit suas creaturas: ergo non potest eas deserere. Alia res est cum opifice, qui facto suo opificio, deserit illud & exponit sequenti fortunæ.

In genere prouidet Deus omnibus suis creaturis: igitur prouidentie nullæ partes tribui possunt: quanquã hoc uerum sit, Deum in hominibus credentibus uerbo, & animæ & corpori prouidere.

Effectus diuine prouidentie præcipui sunt.

Creare

Gubernare

Conseruare

Alere

Fouere

Tueri

Defendere

Creaturas.

Porrò concessisti Deum esse, nec simpliciter esse: sed etiam prouidere suis creaturis, & illarum perpetuam curam agere: restat ut nunc te rogem, quomodo & quibus ex medijs Deus cognoscendus sit. Dupliciter ergo Deus cognosci potest. Ex lege naturæ, & ex uerbo. De cognitione Dei ex lege naturæ loquitur Apostolus ad Ro. i. his uerbis: Si quidem quæ sunt inuisibilia illius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, prouidentur: ipsa quoque eterna eius potentia ac diuinitas &c.

EXAMI. Quid sibi uult Apostolus his uerbis: nũ quod gentes ex lege nature tantum cognouerũt Deũ simpliciter esse SUPER. Non. Sed & quod sit Deus; & creet, gubernet & conseruet omnia. Nam hæc cognoscere, est eternam Dei potentiam ac diuinitatem uerè noscere: item, est certò scire, & quod sit Deus, & qualis sit.

EXAMI. Sufficit ergo hæc tanta ex lege naturæ Dei cognitio? SUPER. Non. Hæc enim Dei ex lege nature cognitio lapsa

Adæ obscurata est, et infirma effecta, adeo quod saltem ue-
 stigia quedã illius cognitionis adhuc impressa sunt huma-
 nis mentibus, quę cū uident bonis malè esse, & malis benè
 esse, dubitant sæpe, an sit Deus, uel si sit, an curet res huma-
 nas: an casu potius oĩa eueniant. Oportet uerò dei cognitio-
 nem certã esse: igitur adhuc altera est cognitio ex uerbo, quę
 certissima est, & certissimè docet, & esse Deū, & quomodo
 erga nos adfectus sit, & quę sit Dei natura ac uoluntas.

EXAMI. Quia solū uerbum certam ac indubiam Dei cog-
 nitionem docet: quare nunc facilè liquet, philosophos carentes
 uerbo, perfectam omnino cognitionē Dei non habuisse, & sæpe aberrasse. SVPER. Id adeo apertum est, ut nihil
 aliud magis. Sed quæso etymologiam uocabuli dei reddas.

EXAMI. Redderem si scirẽ. SVPER. Germani Deum uo-
 cant a bono vom guten, quia summū est bonum. Greci à τὸ
 τοῦ θεοῦ, quod est auxiliari & opitulari. Hebręi Deū A-
 donai uocant a ueritate & cōsummata misericordiã. Cætes-
 rum qua naturali appellatione scriptura appellat Deum?

EXAMI. Nunc misericordem Deum appellat, nunc patris-
 entem, nunc clementem, nunc longanimum.

SVPER. Hæ appellationes & similes, quanquã sunt naturæ
 nomina in Deo: tamẽ ad officia dei p̄p̄modum respiciunt.
 Verum propria & naturalis Dei appellatio est, qua spiritus
 in scriptura appellatur. Ioan. 4. Spiritus est Deus.

EXAMI. Et angeli spiritus uocantur: nullum ergo discrimen
 est inter Deū qui est spiritus, & inter spiritus angelos.

SVPER. Angeli dicuntur spiritus: sed creati: Deus autem
 non creatus est spiritus. Ast quær Deum dicatur spiritus?

EXAMI. Quia inuisibilis est & incomprehensibilis.

SVPER. Non solum propter has causas: uerum multo
 magis propter has sequentes: quia non est creatura, & quia
 non est sic adfectus, sicut sunt sue creature. Exempli gratia,

Nos conferimus beneficia in gratos tantū, & in eos, a qui-

bus scimus nobis recompensationem fieri posse. At Deus longe aliter adfectus est, qui sinit solem suum oriri super bonos & malos, super iustos & iniustos, super gratos & ingratos; imò deus sepissime sua beneficia cōfert in ingrattissimos. Item nos tantum sentimus amicos esse diligendos; inimicos uero odio habendos, Deus autem longe aliter adfectus est, qui diligit suos inimicos. Matth. 5.

Item nos homines ex cupiditate uindictę irascimur illi, qui nobis male fecit. At Deus ex amore corripit male agentes. Pro. 3. Quem enim diligit dominus corripit.

Item nos multum laborantibus adiudicamus plus mercedis, quàm parum laborantibus. Verum Deus multum & parum laborantibus eandem dat mercedem; idç iuxta parabolam Matth. 20. Ex his & similibus exemplis recte nunc intelligimus, quor Deus dicatur spiritus: quia non est sic adfectus, ut sunt suę creature. Monemur itaq; hic, ut nos creature Deum qui spiritus est, non ex nobis estimemus; uerum nos ex Deo.

Item hæc scire, quor Deus dicatur spiritus, conducit ad officia totius Trinitatis melius intelligenda & iudicanda. Vt Christus egit Matth. 6. Primum querite regnum Dei & iustitiam eius. Homines creature inquit. O ciues ciues pecunia primū querenda est, Regnum Dei post numeros. Christus ait. Quicunq; aspexerit uxorem alterius concupiscendi gratia, adulter est. Creature homines aiunt. Deus non iudicat de adfectibus. Spiritus sanctus arguit mundum de peccato, quia non credit in Christum. Mundi homines quia non sunt spiritus, non credere in Christum pro peccato nō putant. Spiritus sanctus arguit mundum de iustitia. Mundus ē contra suam iustitiam commendat. Porrō Deus qui spiritus est, quomodo uult Deus ille coli & adorari?

EXAMI. Si bene memini, Ioan. ait cap. 4. in Spiritu & ueritate.

ueritate.

SUPER. Sic loquitur Ioannes. Sed quid hoc sibi uult. Deus in spiritu uult adorari & coli? Nam præsens questio est de cultu Dei, qui spiritus est.

EXAMI. Deus in spiritu uult coli, id est, ex corde.

SUPER. Rectè respondisti. At tuum responsum quandè rectum est, tamen nondum est perfectum pro Christiano homine. Siquidem & Cato ethnicus dixit.

Si Deus est animus nobis ut carmina dicunt,

Hic tibi præcipue sit pura mente colendus.

Cato multum uidit. nimirum Deum esse animum, hoc est internum aliquid, & ideo pura mente colendum: at hoc non uidit, Deum in spiritu coli uelle, id est, tali corde, & tali interno cultu, cuius formator & præparator est spiritus sanctus. Sensus itaq; est huius loci. Deus uult in spiritu adorari seu coli, id est regenerato & puro corde per spiritum sanctum: deinde interno cultu & tali cuius autor est spiritus sanctus.

EXAMI. Ergo Deus nõ delectatur uictimis pecudum, cultuq; externo?

SUPER. Non delectatur. Ratio est, quia ipse est spiritus, & quia in spiritu coli uult.

EXAMI. Quid tum dicis de sacrificijs & externo cultu apud Iudeos, nonne ille aliquando placuit Deo?

SUPER. Placuit ut typicus cultus illius, qui nunc fit sub nouo testamento in spiritu & ueritate: itè placuit propter uerbum annexum. Finito autem nunc typo, & uerbo à Iudeis remoto, in nouo testamento non amplius ualent externa sacrificia, aut uictime pecuinae, aut alię ceremoniæ: sed opera spiritualia cordis, & adfectus regenerati corde per spiritum sanctum. Iuxta illud Petri 1. epistola cap. 2. Sacerdotium sanctum ad offerendum spirituales hostias acceptabilesq; deo per Christum Iesum. Ad Ro. 12. Exhibere

DE SYNODIS.

corpora uestra, hostiam uiuentem, sanctam, rationalem cultum uerstrum.

EXAMI. Quid de externo ac papistico cultu dicis, quo hactenus est usa prophanata ecclesia, & adhuc utitur, ille ne ingratus fuit & est Deo?

SVPER. Maximè est ingratus. Quia non fit in spiritu, quia non fit corde regenerato, quia externus planè est.

EXAMI. Nullus igitur externus cultus placet Deo?

SVPER. Hic distinguendum est, & sciendū duplicem esse cultum Dei, internum & externum. Internus ille est, qui præcipitur in primo præcepto prioris tabule. Externus est, qui in secundo & tertio præcepto prioris tabule, & in reliquis septem posterioris, præcipitur.

TABVLA DE INTERNO DEI CVLTV.

Fidere Deo	} in	{	Spiritu & ueritate.
Diligere Deum			Ex toto corde.
Timere Deum			Ex tota anima.
			Ex totis uiribus.

TABVLA DE EXTERNO DEI CVLTV.

Confiteri	Nomen seu	} Dei.	} Spiritu & ueritate.
Laudare	uerbum		
Glorificare			
Honestare			
Magnificere	Famam		
Commendare			
Dispergere		} Lingua.	
Publicare	Gloriam.		Audire

DE SYNODIS.

Audire	} uerbum }	Spiritu & ueritate,	
Discere		Corde & internis.	
Suscipere		meditationibus.	
Magnificare		} Externis sensibus	& operibus.
Admirari			
Meditari			
Docere alios			
Requiescere			
in uerbo			

Pertinent & reliqua præcepta posterioris tabule ad externum cultum Dei, quia opera posterioris tabule in uerbo præscripta sunt, & quia ea peragere oportet in spiritu, corde consentiente & per spiritum sanctum regenerato, quia ea fieri oportet sine hypocrisi ex fide certa & indubia. Tabulas horum præceptorum uide in nostro Catechismo.

EXAMI. Cum posterioris tabule opera ut mera externa ad cultum Dei referantur, quur nõ & nostra opera externa, que ipsi nos finximus ex bona sanè intentione pro cultu Dei reputentur?

SUPER. Causas paulo iam ante ostendi, quia posterioris tabule opera in uerbo præscripta sunt, ea in spiritu peragere oportet &c. Ast nostra opera, que nos extra uerbum finximus in uerbo non sunt præscripta &c.

Sed de his satis. Quid porrò Ioannes sibi uult particula in ueritate?

EXAMI. Rogo particulam illam mihi exponas,

SUPER. Veritas opponitur typo, mendacio & hypocrisi. Est igitur sensus uerborum. Deus uult in ueritate adorari seu coli, id est, tali cultu, qui non est præter cultus; ueluti testamenti ueteris cultus: qui non est præter

DE SYNODIS.

uerbum excogitatus, qui non est fictitijs & mendax, qui non est hypocriticus, nec specie & intentione tantum pius. Et Esai. cap. 29. exposuit quid sit Deum in ueritate adorare seu colere, dum ait.

Appropinquat mihi populus hic ore, & labijs me honorat, uerum cor eorū procul abest à me, sed frustra me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum.

EXAMI. Ex his nunc dictis facile constat, totum Papisticum cultum non fieri in ueritate, non placere Deo. imò abominationem esse in oculis Dei.

SUPER. Sanè non fit in ueritate, neque placet Deo, & reuera est abominatio in oculis Dei, idque propter prædictas causas.

EXAMI. Est igitur Papisticus cultus prorsus damnandus & reijciendus: Ad nihil ergo amplius ualent tot ceremonie & ritus?

SUPER. Non. Illæ enim ceremonie & illi ritus, qui non sunt ex manifesto impij & uerbo ex diametro contrarij, reijcendi sunt. Melius enim est & longe utilius retinere ueteres ceremonias & ritus, quàm nouos instituere, & hoc propter multa incommoda uitanda. Verum hæc opinio prorsus amouenda est à ceremonijs & ritibus hæcenus in usu habitis, quòd ulterius pro cultu Dei iudicentur, cum in ueritate fieri nequeant, quia in uerbo non sunt præscripti ritus illi, & quia in uerbo præscripti non sunt, igitur pro cultu Dei non debent uenditari. Est & finalis istarum ceremoniarū & rituum usus tollendus, quem contra omnem scripturam Papistæ tribuerunt humanis traditionibus de iustificatione & remissione peccatorum.

EXAMI. Pro quibus ergo rebus ceremonie illæ & ritus illi uenditandi sunt?

SUPER. Pro traditionibus ab hominibus inuentis & ordinatis, in hoc ut in ecclesia omnia fierent cum decoro & ordine.

ne. De hoc finali humanarum traditionum in ecclesia usu loquitur Apostolus .i. ad Corinth. ca. 7. Non ut laqueum uobis iniiciam, sed ut quod honestum ac decorum est sequamini, Idem 14. cap. eiusdem epistolæ. Vt cuncta ordine fiant & cum decore.

Ceterum ut examinando pergam. Cum & nos consensu illustri & generosi nostri Comitiss, quasdam traditiones instituimus (sicut habet institutio ceremaniarum & rituum pro oportunitate huius regionis comparata) pro quibus res illæ estimandæ sunt:

EXAMI. Pro uerbo ac cultu Dei.

SVPER. Minime. Sunt enim nostræ adinventiones, & idcirco humanæ traditiones, in uerbo nõ præscriptæ. & quia in uerbo non sunt præscriptæ, ideo cum uerbo conferri non debent, neq; pro cultu Dei habendæ. Nam cum Papistarum traditiones non merentur pro uerbo reputari, & pro cultu Dei, quæ nostræ id merentur? Traditiones itaq; sunt humanæ & manent, quæcunq; a nobis sunt instituta, in eum saltem finem, ut ordine, & cum decore fiant cuncta in ecclesia.

EXAMI. Tamen & in hac regione seruamus aliquot ceremonias ex uerbo sumptas, aliquot similes uerbo, ergo neq; illæ sunt pro uerbo ac cultu Dei habendæ?

SVPER. Cum his ceremonijs alia res est, quæ sunt de cultu Dei, & quæ in uerbo præscriptæ sunt, & alia res est cum meris humanis traditionibus. Porro quæ nunc sentis de causis Dei? An credis Deum habere causas præcedentes?

EXAMI. Nullo pacto. Ad Rom. Quis prior dedit illi, & reddetur ei? Grego. in 30. cap. Hiob. Deus solus est causa causarum.

SVPER. De partibus Dei quid dicis?

EXAMI. Deus nõ diuiditur in partes. Est enim unus Deus

DE SYNODIS.

Deut. 5. Audi Israël Deus tuus unus est.

SVPER. In genere loquendo, quæ sunt præcipua dei officia?

EXAMI. Si benè memini, legi in tuis locis communibus:

Creare & seruire creata.

SVPER. Officia Dei æterna ne sunt, an temporanea?

EXAMI. Aeterna. Nam cum in Deo officia sunt naturalia, Deus non potest exuere suam naturam.

SVPER. De hæresibus contra omnia prædicta de Deo quid sentis?

EXAMI. Eas prorsus damno, & Deum quotidie oro, quo ab illis hæresibus me custodiat & conseruet.

EXAMEN SVPER LOCVM de Trinitate in genere.

SVPER. Qui sit, quod tribus personis diuinitas adtribuetur, cum tantum unus sit Deus.

EXAMI. Quia scriptura tribus personis diuinitatem attribuit. Deo Patri, & Filio & Spiritui sancto.

SVPER. Qui sunt illius scripturæ loci?

EXAMI. Matthei ultimo, Baptizate in nomine Patris & Filij & Spiritui sancti.

SVPER. Huic loco adhuc plures adde. Genes. 1. In principio creauit Deus cælum & terram &c. Et spiritus domini ferebatur super aquas.

Genes. 19. Tres uidit Abraham & unum adorauit.

Deut. 6. Audi Israël, Deus deus noster, Deus unus est.

Psal. 67. Benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terre &c.

Esa. 6. Sanctus, sanctus, sanctus Deus exercituum.

Paulus. Ipsi gloria, quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

Haggei

Haggai, 2. Ego sum uobiscū & spiritus meus & uerbum meum.

His locis & addi possunt aliquot patrum similitudines, quibus probant tres in trinitate personas, de quibus infra. Sed de uocabulo personę, in hoc sensu accepto, quęro est ne illud uocabulum scripturę?

EXAMI. Ad dubito num scripturę uocabulum sit.

SVPER. Non est uocabulum scripturę. Verum illud patres inuenerunt propter multas hęreses uitandas. Pręterea ut nobis inferuissent, qui uocabulum personę sine aliquo periculo intelligere possumus. Sic enim patres dixissent: Tres Spiritus; aut tres creaturę, aut tres res, fortassis id maiori periculo uulgi factum fuisset. Significatur autem personę uocabulo indiuidua substantia, intelligens &c. Et quia seruit ad ueteres theologos intelligendos, de personę uocabulo certi aliquid scire: quare hic disces ex Budeo Annotatione, ueteres olim has tres uoces sine magno aliquo discrimine confudisse, *ὁ ὡσαύτως, ἰδ' ἰοῦν, καὶ ὑπόσωτον*. Et Nazanzenus scribit, personam olim fuisse acceptam pro hypostasi.

De uocabulo Trinitatis quid sentis?

EXAMI. Id ā te audire cupio.

SVPER. Verē sentiunt, qui Trinitatem dictā putant, quasi tres personas unius eiusdemq; unitatis. Malē sentiunt, qui Trinitatem dictam existimant, quia tres sunt dii. Augustinus de inquisitione Trinitatis. Quare non tres Deos dicimus, patrem & filium & spiritum sanctum? Respondeo. Quia una substantia est, Pater, Filius & Spiritus sanctus. Proinde unitas substantię prohibet, tres dicere deos & credere. Idem libro octauo de Trinitate. Trinus & Triplex significant pluralitatem in rebus fundatis in natura: triplex autem & triplicitas pluralitatem naturę.

Quare

DE SYNODIS.

Quare pater, filius & spiritus sanctus, potius dicuntur Tri-
nitas, quam triplex.

EXAMI. Sed mirabile est hoc, Trinitatem esse unitatem, &
unitatem Trinitatem?

SVPER. Et Augustinus dixit de uisitacione infirmorum lib.
2. ca. 2. Trinitatis unitas, & unitatis Deifica Trinitas, mirabi-
le sacramentum, magis credendum, quam exprimendum.

Speñant & huc similitudines patrum, quibus probarunt
Trinitatem esse unitatem & unitatem Trinitatem. Augus-
tinus lib. 2. de symbolo ad Catechumenos. Ecce in igne tria
conspicimus, lumen ignis, splendorem, & calorem: & cum
sint tria, unum tantum lumen est: simul exurgunt, simulq;
consistunt. Gerson super Magnificat tractatu 12. Sunt ista
in sole, lux, fulgur & feruor, sic uniformiter in diuina esse
sentia.

Refert & hic scire, ut tres persone in una substantia se ad
inuicem habent. Respondet Augustinus de inquisitione
Trinitatis. Pater & Filius & Spiritus sanctus, relatiua no-
mina sunt: & ut dominus ad seruũ, & seruus ad dominum
se habent: ita pater ad filium, & filius ad patrem refertur.
Spiritus sanctus, quia spiritus alicuius est.

EXAMI. Est etiam Trinitas separabilis in personis?

SVPER. Respondet Augustinus de speculo cap. 2. Trini-
tas est inseparabilis in personis & intelligentia, licet in uoc-
ce separabilia habeat nomina.

Sed de officijs Trinitatis quid sentis?

EXAMI. Nõ satis certo scio, quare tu certa mihi dicas, oro,

SVPER. Quidã Isaac nomine dixit. In una deitate tres sunt
personæ. ita tamen ut in singulis proprium aliquid sit. Pa-
ter scilicet hoc habet propriũ, quod ipse sine origine aliorũ sit.
Filius hoc habet propriũ, quod genitus genitori non sit po-
sterior. Spiritus sanctus hoc propriũ habet, quod non factus
sit, neq;

lit, neq̄ genitus, & tamen sit ex altero.

Origenes *επι ἀρχῶν*. Deus pater omnibus præstat, quòd sint: Christus sua participatione facit ea esse rationalia. Spiritus sanctus efficit ut sint sancta.

Spectant huc quæstiones. Vtrum inseparabilia sint opera, quæ operatur Trinitas. Item. Vtrum opera Trinitatis sint patri & filio & spiritui sancto communia? Ad priorem respondet Augustinus de Inquisitione Trinitatis. Vtiq̄ quicquid operatur Trinitas sancta, inseparabiliter hæc eadem operatur: quia una est Trinitatis operatio, sicut una est substantia, essentia & uoluntas. Ad posteriorem respondet

Gerson in expositione articulorum fidei, articulo tertio. Quamuis enim incarnatio filij Dei sit opus, tamen totius Trinitatis est, quia quòd operatur una persona, operantur omnes, eò quòd sint indiuisa Trinitatis opera.

Cæterum quero ex te: num liceat officia Trinitatis confundere, ut dicas illorum more, qui interrogati, quis uos saluos fecit? respondent. Deus pater, & deus filius, & deus spiritus sanctus.

EXAMI. Non licet confundere.

SUPER. Verè non licet. Quamq̄ hoc uerum sit, in negotio nostre salutis totam Trinitatem operatam fuisse. Sic pater ordinauit, ut salui fierimus. Christus saluos nos fecit. Spiritus sanctus conseruat nos in salute per Christum accepta. At tamen interrogatus, quis me saluum fecerit? Respondere debeo, Christus. Tandem quibus uerbis doces impericum uulgus sancte Trinitatis officia?

EXAMI. Symboli uerbis.

SUPER. Rectè. At multis ex causis placet de officijs sancte Trinitatis, sic paucis uerbis docere indoctam plebeculam. Deus pater creauit nos & disposuit, ut salui fieremus. Deus filius saluos nos fecit.

DE SYNODIS.

Deus spiritus sanctus sanctificat nos ad illam salutem, & conseruat nos in illa.

Et in hunc ferè modum, & in hæc uerba describit sanctæ Trinitatis officia Paulus Ad Ephes. 1.

Postremo abiuras etiam omnes hæreses circa sanctam Trinitatem & nouas & ueteres?

EXAMI. Abiuro & hoc lubens.

SVPER. Verum ut tutior sis ab omnibus hæresibus circa Trinitatem sanctam, hæc sequentia uitare debes.

Primum uitabis nomina diuersitatis & differentie, ne tollatur unitas essentie. Hæc si euitasset Arrius, non in tam prophanam incidisset hæresin.

Secundo, ne in Sabellij hæresin incidas, uitabis singularitatem, qua Sabellius sustulit communicabilitatem diuinitatis essentie.

Tertio uitabis nomē confusionis, ne tollatur ordo in personis, & confundantur personarū propria officia. Ambrosius lib. 1. de Trinitate. Neq; confusum est, quod unum est, neq; multiplex esse potest, quod indifferens est.

Quarto uitabis & nomen solitudinis, ne tollatur consortium personarum. Dicit enim Hilarius lib. 4. de Trinitate. Neq; diuersus neq; solitarius confitendus est nobis Deus. Vide Thomam Aquinatem prima primæ, questione 21. articulo 2.

EXAMEN SVPER LOCVM

de Deo patre.

Rectissimè suadet Cicero à definitione seu uniusculatæ rei descriptione ordiendum esse, ut intelligatur quid sit id, de quo disputatur. Tu ergo si quam ex sacris literis Dei patris descriptionem habes, eam enarra.

EXAMI. Descriptionem Dei patris succinctiorem non habeo, quam ea est, quæ ex duodecim fidei articulis colligitur, quod

tur, quòd Deus pater sit creator cœli & terræ.

SVPER. Est hæc aliqua Dei patris descriptio, sed talis, quæ ab Epicuro quodam possit cavillari, id quæ in hunc modum. Est quidem Deus pater creator rerum omnium: uerum nõ conseruator. Non aliter atque opifex quidam alicuius operis effector est, & absoluto opere, abit atque opus illud fortunæ ludenti relinquit.

EXAMI. Addam igitur & conseruator, & definiã Deum patrem esse creatorem, & conseruatorem cœli & terræ.

SVPER. Placet definitio quanquã à nostra salute aliquantum remotior. Verum quia salutis causa omnes plerumque magis sumus solliciti, propior ad nostram salutem accedens descriptio querenda est, ea ex i. cap. ad Ephes. sic potest colligi. Deus pater prima est in Trinitate persona, quæ elegit nos ante quæ iacerentur fundamenta mundi: ut essemus sancti et irreprehensibiles coram illo, quæ quæ prædestinavit nos, ut adoptaret in fillos per Christum Iesum.

Porrò de cognitione Dei patris quid sentis? & unde ordi enda est illa cognitio?

EXAMI. Ordienda est à maiestate & diuinitate Dei.

SVPER. Nullo modo. Nam maiestas Dei patris unã cum diuinitate longe maiores & excellentiores res sunt, quàm ut à nobis percipi, aut nostro intellectu capi possint: imò consideratæ à nobis, potius terrori sunt, quàm consolationi: quemadmodum accidere uidemus ex maiestate saltem Cæsarum & regum. Et Christus Matth. 6. uolens suos discipulos præcibus accedere Deum patrem, non à maiestate aut diuinitate orditur, quæ contemplata effecisset, quòd discipuli nunquã ausi fuissent accedere Deum patrem præcibus: sed orditur in hunc modum. Pater noster qui es in cœlis: item Apud Ioannem Christus Philippum qui cognitionem Dei patris ab arcana Dei natura, maiestate & diuinitate

DE SYNODIS.

nitate exordiri uidebatur, reuocat ab inquisitione arcanæ naturæ, maiestatis & diuinitatis. Et ait. Philippe qui uidet me, uidet & patrem meum &c. Et Augustinus dixit. Maiestas & diuinitas in Deo magis adoranda sunt, quàm per se scrutanda.

EXAMI. Ad nihil ergo prodest scire summam maiestatem & diuinitatem Dei patris?

SVPER. Ad hoc prodest, ut tanta maiestate & diuinitate, quæ Deus est, consoleres te contra omnes aduersitates, certus, quòd habeas patrem, qui te tueri potens sit.

EXAMI. Vnde ergo ordianda est cognitio Dei patris?

SVPER. A uerbo, quòd proponit nobis Christum, qui est splendor gloriæ, & expressa imago substantiæ Dei patris. Ad Hebr. cap. 1. Et Apostolus Paulus ait, ad Corinth. ca. 4. Quoniam Deus est, qui iussit è tenebris lucem illuscere, qui luxit in cordibus nostris ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei, in facie Iesu. Ex hoc itaq; Christo Deus pater cognoscendus est, uel ipso Christo teste, qui in Ioanne interrogatus à Philippo. Domine ostende nobis patrem. Respondit Christus. Philippe qui uidet me, uidet & patrem meum. An non credis, quòd ego in patre sim, & pater in me est?

Cupis itaq; nunc scire quis & qualis sit pater, & quomodo ergate adfectus sit, illud discere ex Christo imagine Dei patris. Præter Christum ut medium cognoscendi patrem, proponit scriptura adhuc alterum & remotius priori, (quancp; hoc alterum pro nobis infirmis hominibus accommodatius sit) nimirum officia dei patris, ex quibus Deus talis esse cognoscitur, quòd is sit, qui nos iuuare, tueri & defendere uelit, non aliter atq; pater suos filios. Et in hoc scriptura Deum patris appellatione uocat.

EXAMI. Num scriptura Deum patris appellatione nominet, quòd sit adfectus, ut humanus pater?

Super

SVPER. Non. Deus enim aliter adfectus est, atq; homo. Hinc pater humanus filio aliquid promittere potest, & mentiri postea, ut non seruet fidem. At Deus pater non mentitur, sed seruat promissa. Nu. 23. Non est Deus quasi homo, ut mentiatur: nec ut filius hominis, qui mutetur. Proponit uerò scriptura nobis Deum ut patrem, ut aliquam saltē Dei cognitionem habeamus, & quomodo Deus erga nos adfectus sit, sciamus.

Ceterum de causis Dei patris quid sentis, de quibus philosophi uarij uariè disputant?

EXAMI. Sufficit mihi Augustini sententia de Trinitate & unitate Dei cap. 1. Pater omnibus, quæ sunt, ut essent dedit: & ipse quòd est, à memine accepit.

SVPER. De partibus Dei patris quid tenes?

EXAMI. Vnum esse Deum patrem, & primam in Trinitate personam esse confiteor.

SVPER. Damnas ergo Sabellij errorem, qui dixit ipsum patrem, & filium & spiritum sanctum esse?

EXAMI. Damno in uniuersum.

SVPER. De officijs Dei patris quæ habes?

EXAMI. Ea quæ tu in locis tuis habes, ubi doces officia dei patris ab adfectibus paternis & circumstantijs, quæ incidunt in patrem, & ab ipso colligenda esse. Sunt autem hæc & similia. Diligere suos, fouere, tueri, defendere &c.

SVPER. Aeterna ne sunt hæc officia Dei patris, an temporalia tantum?

EXAMI. Aeterna, quia Deus pater æternus est.

SVPER. Improbas etiam omnes hæreses contra personam Dei patris ab hæreticis productas?

EXAMI. Improbo & detestor omnes.

EXAMEN SVPER LOCVM

de Deo Filio.

DE SYNODO.

SUPER. Cum loqueris de Christo coram uulgo, qua descriptione uteris?

EXAMI. Ea, qua Autor epistolæ ad Hebræos usus est, ubi dicit Christum esse splendorem gloriæ, & expressam imaginem substantiæ Dei.

SUPER. Difficilior est hæc Christi descriptio, quam ut à uulgo percipiatur: & huius plenariam expositionem inuenies in epistola quæ legitur in ferijs Natiuitatis Christi, à nobis exposita. Facilior est pro Imperitis descriptio, & ad nostrum infirmum captum accommodatior, quæ ex 12. fidelitatis articulis colligitur: hæc etiam ad salutem nostram per Christum emeritam, intelligendam proximior accedit.

EXAMI. Quid ergo est Christus?

SUPER. Est secunda in Trinitate persona uerus cum Deo pater Deus: nostra uerò causa, homo factus, conceptus de spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, passus, crucifixus, mortuus & sepultus, sub Pontio Pilato, in hoc, ut descenderet ad inferos, potentiam inferni, Satane, peccati, & mortis expugnaret pro nobis, qui & resurrexit hostibus illis expugnatis, sedens nunc ad dexteram Dei patris intercessor pro omnibus in eum credentibus.

Sed de causis Christi originalibus quid credis?

EXAMI. Hoc quod scriptura docet. Videlicet Christum ab initio unam cum patre eiusdem substantiæ & potentiæ esse. Ioan. 1. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum etc.

SUPER. At scriptura appellat Christum filium patris: igitur pater Christi causa est.

EXAMI. Respectu generationis, qua dicitur filius à patre genitus. Psal. 2. Filius meus es tu, & hodie te genui.

SUPER. Pontis etiam partes Christi?

EXAMI. Non, siquidem unus est Christus, Deus uerus & homo.

Super.

SVPER. Officia Christi quoduplicia sunt:

EXAMI. Ignoro: tu ergo explica.

SVPER. Dum sic ageret Christus in carne, humanitatis quædam peregit officia, quæ nunc glorificato Christo cessarunt: fuerunt autem talia. Edere, bibere, dormire, ingredi etc. Præter hæc adhuc alia sunt, quæ proximius ad nostram salutem accedunt: quorum aliquot hic in carne uiuens ad æternam pro nobis durationem præstitit: qualia sunt, tollere peccata mundi, satisfacere pro peccatis &c. Et hæc officia amplius non repetet: durant enim in æternum: Iuxta illud ad Hebræos ca. 9. Semel oblatus est, ut multorum peccata tolleret. Ibidem. Ingressus est semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Verum ne Christum nunc otiosum rerum mortalium spectatorem supra nubes sedere dicas, agit nunc et semper officia quædam nostra causa, sicut alia omnia egit. Et huc referri debent hæc sequentia.

Agere propiciatorem pro peccatis nostris 1. Ioan. 2.

Agere mediatorẽ & pacificatorẽ pro nobis ad Gal. 3.

Et ad Timoth. 2.

Agere dominum super populum suum Hiere. 15.

Agere pastorẽ & pontificẽ suę ecclesię, Hez. 34. Ioan. 10.

Agere caput suę ecclesię. Ad Col. 1.

EXAMI. Quis scriptura Christum filium appellat?

SVPER. Primum quia a patre genitus est: deinde propter intercessionis proprium unum Christi officium, ut ipse specialiter loquendo, ea in æternum durare sentis?

EXAMI. Sentio. Quia ipse æternus est, & regnum eius non habet finem.

SVPER. Vnde cognitionem Christi petendam esse censes?

EXAMI. Ex uerbo, quod de Christo nos solũ docere potest.

SVPER. Bene respondisti. Nam cognitio Christi aliunde non con-

non conringit. Sed unde cognoscendū est, quomodo Christus erga nos sit adfectus?

EXAMI. Ex eodem uerbo.

SVPER. Non solum ex uerbo; uerum ex officijs atq; adeo ex tota eius uita, & omnibus eius factis. Sic mansuete erga homines adfectus est Christus, quia insidens a sino ad eos uenit, pauper, in nullo apparatu &c. Cæterum acturus est Christo, & ut illius officia experiaris, qua parte est apprehendendus?

EXAMI. In sua maiestate & diuinitate.

SVPER. Non. Illa enim terrent potius, ut Christum nunquam accedas, quam ut acedendi occasionem præbeant. Apprehendendus igitur est, ut filius Davidis, qui uenit in carnem, & iuxta carnem Davidis filius est factus, quo nobis miseris in carne peccatoribus succurreret. Sic Cananæa mulier apprehendit eum. Matth. 15. Miserere mei Domine fili David. Sic duo cæci apprehenderunt eum Matth. 20. Dicentes. Domine, miserere nostri fili David.

EXAMI. Quid uerò proprie est Christum ut filium Davidis apprehendere?

SVPER. Est certa fide apud se statuere, Christum in hunc mundum uenisse, & filium Davidis factum, quomodo nobis in mundo miseris peccatoribus succurreret.

EXAMI. Ad nihil ergo prodest scire Christi esse maiestatem & diuinitatem summam?

SVPER. Ad hoc prodest, ut tantis rebus in cruce & tentatione te consoles, certus apud te, quod neque mors neque peccatum, neque Satan neque mundus tibi nocere queat, propter tam potentem Christum ab omnibus malis securus. Sic Apostolus ad Ro. 8. considerata potentia Christi sedentis ad dexteram Dei patris, & intercedentis pro nobis, ait. Nam mihi persuasum habeo, quod neque mors, neque uita, neque angeli, neque prin-

nec principatus &c. nec ulla creatura poterit nos separare
à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.

Post hæc ex te quero, quæ fuit præcipua causa contempti
Christi olim apud Iudeos.

EXAMI. Vilitas personæ & vitæ cursus in nullo magnifico
apparatu prægnans aut spectabilis.

SVPER. Quæ hodie causa est contempti Christi, quem hie
sic extenuat, alter sic?

EXAMI. Eadem utilitas si non præsentis personæ: tamen
Euangelij & regni uilis & contempti in oculis carnis.

SVPER. Quo remedio licet mederi nobis contra illam ui-
lilitatem?

EXAMI. Ipsa sola fide, quæ non offenditur uili ac contem-
pto Christo, nec uili ac contempto Euangelio. Illum quan-

tumuis coram carne uilem & contemptum: tamen credit
esse potentiam dei: & Euangelium quantumuis uile & con-

temptum: tamē esse uirtutem dei ad salutem omni credenti.
Priore ad Corinth. 1. Et ad Ro. 1.

SVPER. Contraria contra Christum & noua & uetera cre-
do tibi nauseæ esse. Consistunt autem illa contraria ferè in

extenuatione nunc personæ, nunc officiorum Christi.

EXAMI. Extremæ sunt nauseæ.

EXAMEN SVPER LOCVM

de Spiritu sancto.

SVPER. Si à quopiam ex tuis auditoribus interrogaris, ut
describeres definitione aliqua spiritum sanctum, qui respon-
surus esses?

EXAMI. Spiritus sanctus est pignus & arrabo heredita-
tis seu salutis nostræ.

SVPER. Succincta est hæc definitio, & ideo pro uulgo sa-
tis difficilis. Facilius est descripto spiritus sancti ex alijs of-
ficijs simul adiectis, ut

DE SYNODIS.

Spiritus sanctus est tertia in Trinitate persona, uerus Deus cum patre & filio, qui ducit nos in omnem ueritatem, illuminat ad ueritatem, sanctificat, & in ea conseruat, exponendo, declarando, & glorificando Christum, hæreditatemq; in Christo acceptam confirmando, pro qua & pignus positus est à patre Deo. Descriptio hæc certa est ex 14. 15. & 6. cap. Ioan. Quòd pignus sit spiritus sanctus hæreditatis nostræ, uide s. cap. ad Ro. Et 1. ad Ephes. Et 2. posterioris epistolæ ad Corinth.

Verum quur spiritus sanctus, spiritus sanctus dicitur?

EXAMI. Propter præcipuū effectum, qui est sanctificare.

SUPER. An putas etiam spiritum sanctum habere causas?

EXAMI. Non puto. Sed ut res se habeat, tu dicit.

SUPER. Spiritus sanctus non habet causas, qui à principio est cum Deo patre, & filio æternus Deus. Quanc; hoc uerum sit, scripturam dicere, spiritum sanctum à patre & filio procedere. Ioan. 15. Cum uenerit paracletus, quem ego mitam uobis à patre, spiritum ueritatis, qui à patre procedit. Hinc spiritus sanctus & patris spiritus dicitur. Hinc & spiritus filij. Paulus. Misit Deus spiritum filij sui in corda uestra.

De partibus spiritus sancti si quid relatu dignum habes, aperit?

EXAMI. Spiritum sanctum indiuisibilem & impartibilem adsero. Ad Ephes. 1. Unus spiritus.

SUPER. Verum est quod dicis. Astipulatur tuæ sententiæ & Ambrosius in primo libro de spiritu sancto, ubi ait. Licet cet multi dicantur spiritus, quia legitur: Qui fecit angelos suos spiritus, unus tamen est Dei spiritus. Augustinus in sexto lib. de Trinitate, spiritum sanctum commune aliquid facit & patri & filij, quicquid nunc illud sit.

Sed spiritus sancti nomina uaria esse concedis?

Examt

EXAMI. Concedo. Nam nunc unctio uocatur, ut Psal. 44. Ioan. 16. consolator. Ad Ephes. 1. arrabo hereditatis nostrę.

Ioan. 16. glorificator Christi.
 SVPER. Concedis & nomen Spiritus largissime accipit: nunc pro agitatione, nunc natura seu ui agente, nunc pro uento, nunc pro uita, nunc pro moribus illis, qui sunt in re- generatis per spiritum sanctum.

EXAMI. Concedo. Verum quid hic significat spiritus? SVPER. Spiritualem naturam, Deus enim spiritus est, Ioan. 4. Porro quę sunt spiritus sancti præcipua officia?

EXAMI. Ea puto, quę in descriptione spiritus sancti protulisti, ut Ducere in omnem ueritatem, Illuminare, sanctificare, ad ueritatem.

Conseruare in ueritate.

Exponere, declarare, glorificare, Christũ, Ioan. 14. 15. et 16.

Esse arrabonem salutis in Christo acceptę. Plura habent loci tui communes.

SVPER. Sunt ne hæc officia spiritus sancti æterna?

EXAMI. Sunt, quia ipse spiritus sanctus est æternus. Verum premor insigni scrupulo, quem ut à me tollas oro. Cum aliquando cessabit externi uerbi prædicatio, cessabunt ne etiam officia illa spiritus sancti: qualia sunt. Ducere ad uerbum, illuminare ad uerbum, apud uerbũ conseruare etc.

SVPER. Hic sciendum est spiritum sanctum dupliciter operari sua officia: quędam operatur per uerbum prædicatum, quędam per internam operationem. Sic spiritus sanctus ducere ad cognitionem uerbi internẽ aliquem potest: item, ad uerbum illuminare. Verum uerbo ut frequentissimo modo utitur, quod ferẽ semper præmittit, & sine quo raro sua officia operatur, quanquã possit. Vnde ad tuam quæstionem sic respondeo. Etiam si cessabit externa uerbi prædicatio ali-

DE SYNODIS.

quando: nunquā tamen cessabunt officia spiritus sancti, quæ æterna sunt, sicut ipse est æternus, per æternum & nunquā peritum uerbum operans. At de cognitione spiritus sancti quid habes?

EXAMI. Id quod supra de alijs personis audiui, in quibus docuisti non esse considerandā maiestatem & diuinitatem illarum, sed potius, admirandam & adorandam, Præterea iuxta tuum consilium cognitionem spiritus sancti placet à uerbo ordiri, quod solum nos de spiritu sancto uerè docere potest.

SVPER. Verbo addes & ipsa officia spiritus sancti, è quibus proxime disces, & quis sit spiritus sanctus, & quomodo erga nos sit adfectus.

EXAMI. Spiritus sanctus subinde legitur in scriptura mitti nunc à patre, nunc à filio: quomodo ergo ad nos mittitur? & quomodo ad nos peruenit?

SVPER. Ideā fit ratione. Euangelium quando prædicatur, proponit nobis Christum, & hic fide apprehensus, donat nos spiritus sancto, qui omnia in nobis uetera immutat.

EXAMI. At cuius officio prædicatur Euangelium, cuius cognitione transitur ad Christum datorem spiritus sancti?

SVPER. Officio spiritus sancti, cuius est opus prædicatio Euangelij, & qui ad Euangelij cognitionem abducit. Hic per Euangelium arguit mundum de peccato, quod est non credere in Christum: de iustitia, quia Christus ad patrem uadit ueram & æternam iustitiam paraturus: de iudicio, quia Christus Satanæ, mortis, peccati & inferni dominus factus est. Hac cognitione præbet spiritus sanctus occasionē munito ad Christum, qui fide apprehensus donat ac mittit spiritum sanctum.

EXAMI. Quomodo donetur aut mittatur à Christo spiritus sanctus, cum in ipsa Euangelij prædicatione iam adfuit?

Super

SVPER. Audio quid te moretur: nimirum: cum circa Euan-
gelij predicationem adsit spiritus sanctus presens, & postea
etiam detur à Christo: num sapius detur aut mittatur? Re-
spondeo. Sanè sapius atq; sapius mittitur & datur. Sic
Ioan. 2. dixit Christus ad discipulos. Accipite spiritum san-
ctum &c. & tamen in die pentecostes rursus eundem ac-
ceperunt. Ita & nobis sapius datur ac mittitur: sed post ap-
prehensum Christum fide plenissimè, ita ut in uniuersum
regeneremur & fiamus nouæ creaturæ.

EXAMI. Quomodo mittitur seu datur spiritus sanctus,
mittitur & datur ut est natura Deus?

SVPER. Non. Spiritualis enim natura aut substantia, quæ
est spiritus sanctus non mittitur neq; datur: sed dona & ope-
rationes eius.

EXAMI. Quor igitur dicitur spiritus sanctus mitti, & non
dona potius & operationes eius?

SVPER. Sic assueta est loqui scriptura, accipiens causam
pro effectibus, hoc est, spiritum sanctum pro suis donis &
operationibus. Ceterum de his satis. Detestaris etiam om-
nes hæreses tam nouas quàm ueteres contra spiritum san-
ctum: maximè uero eam, quam hodie subtiliter sibi finxit
Campanus, quòd spiritus sanctus non sit tertia in Trinitate
persona: sed tantum uirtus quædam, per quam pater & fi-
lius operantur, uirtutem inquam quæ semel atq; iterum mi-
raculose (ui Matthæ 13. instar columbæ) apparuit.

EXAMI. Detestor & deploro.

SVPER. Sed audi Tertulianum de spiritus sancto, qui instar
columbæ uenit. Ioannes prædicat spiritum, columbæ cor-
pore lapsum defuisse super dominum, qui spiritus cū hoc
esset, tam uerè erat & columba, quàm & spiritus, nec inter-
fecerat substantiam propriam, assumpta substantia extra-
nea. Contra Marcionem de carne Christi.

EXAMEN SVPER LOCVM
de Angelis.

SVPER. Quid tibi notum est de Angelis ex sacris literis?
EXAMI. Ad Hebr. cap. 1. legi angelos dici ministratos
spiritus.

SVPER. Hinc definitionem angelorum pete ex officijs, qui
aliud nihil sunt, quam spiritus ministratorij, ignitæ naturæ,
in ministerium Dei & hominum creati.

EXAMI. Subobscura aliquantulum videtur esse definitio,
idque propter quasdam voces, quas rogo clarius explices.

SVPER. Spiritus dicuntur angeli, quia sunt spirituales sub
stantiæ, incorruptibiles, sui generis & corporis, absque impe
dimentis, onere & adfectibus humanis: uel quia non habent
corpora corruptibilia. Vide Bullingerum in primum caput
Ad Hebræos.

Ministratorij dicuntur spiritus, ab officio, quod est minis
trare & seruire tam Deo, quam hominibus. Sic Angelus
Gabriel Lucæ primo missus est ad Mariam in ministerio
dei. Sic Iudith, 12. ca. de ministerio in homines legitur. *Vinit*
dominus, quoniam custodiuit me angelus eius. Ignitæ sunt
naturæ, quia Dauid Psal. 103. canit. Qui creat angelos suos
spiritus, & ministros suos ignis flammam. Hæ voces, ignis
flammam, siue dubio Hebraismum sapiunt, qui sic soluitur,
pro ignita natura, Est autem angelos esse ignitæ naturæ, ha
bere eos corpora, quæ pulchritudine, puritate, vi, agilitate
& celeritate flammam referunt. Et Damascenus dixit lib. 1.
cap. 3. Angelus est substantia intellectualis, specte nobilis,
arbitrio libera, incorporea &c. Creaturas esse angelos certum
est ex 103. Psal. Qui creat angelos suos spiritus &c.

EXAMI. Sed quando sunt creati Angeli?

SVPER. Quidam ex Hiob cap. 38. & 40. uolunt angelos esse
prima

primas creaturas, & ante omnes alias creatas. Loci Hiob sunt. Quis dimisit lapidem angularem, cum me laudarent simul astra matutina, et iubilarent omnes filij Dei? Et ca. 40. Ipse est principium uiarum eius.

EXAMI. Vocabulum angeli quale est nomen?

SUPER. Est nomen officij. Grego. 1. Homelia, quæ sic incipit. Erant appropinquantes. Angelorum uocabulum est nomen officij non naturæ.

De causis Angelorum quid tenes?

EXAMI. Deus creator Angelorum est.

SUPER. Quidam ex angelis lapsi fuerunt, quare ergo non omnes?

EXAMI. Sine dubio, quia reliquos, qui non sunt lapsi, Deus ex misericordia seruauit.

SUPER. Bene respondisti. Nam cum Deus lapsos liberæ suæ uoluntati relinqueret, & suo iure, quod creator habet in suas creaturas, defereret, lapsi fuerunt. Sed de his infra copiosius in loco de malis angelis.

EXAMI. Habent ne angeli boni adhuc liberum suum arbitrium, in quo creauit eos Deus?

SUPER. Habent, quia illud nondum lapsu amiserunt. Est enim priuatio liberi arbitrij quodammodo poena lapsus.

Vnde & Damascenus lib. 2. cap. 3. ait. Angelus est substantia intellectualis, specie mobilis, arbitrio libera &c.

De partibus Angelorum quid credis?

EXAMI. Bonos angelos omnes unius ordinis esse credo.

SUPER. Ergo damnase eos, qui inter angelos prælaturas & nescio quas prærogatiuas finxerunt: item, eos, qui Hierarchas excogitauerunt.

EXAMI. Damno. Sed audi, est quod me torquet. Cum angeli sint spiritus, quomodo igitur comedere potuerunt sicut legitur in scriptura? Aut quia fortassis duplices sunt angeli

DE SYNODIS.

angeli: quidā qui comedunt: quidam qui non comedunt.
 SVPER. Angeli uti dixisti unius sunt ordinis. De illis autē
 quiescerunt aliquando, inquit Tertuli. de Carne Christi.
 Constat angelos carnem non propriam gestasse, ut puta na-
 tura substantiæ spiritalis, & si corporis alicuius, sui tamen
 generis, in carnem autem humanam transfigurabiles ad
 tempus, ut uideri & congregari cū hominibus possent. Igitur
 cum relatum non sit, unde sumpserint carnem, relinquatur
 intellectui nostro, non dubitare, esse proprium angelicæ po-
 testatis ex nulla materia sibi corpus sumere. Ast pergam de
 officijs angelorum te interrogare. Quæ sunt præcipua an-
 gelorum officia?

EXAMI. Ministrare Deo & hominibus.

Protegere pios:

Curam piorum agere ne ledantur, aut ipsi impingant.
 Nam talem curam angelorum promittit credentibus uer-
 bo Christi exemplo Psal. 90.

SVPER. An singuli homines singularem angelū habeant?

EXAMI. Id incertum esse credo.

SVPER. Ita tamen incertum non est, quin Hieronymus
 super Matthæum scribat. Magna dignitas animarum, ut
 unaquæq; habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui ange-
 lum deputatū. Sed de lege per angelos data quid putas?

EXAMI. Locus Act. 7. apertus est: qui accepistis legem per
 dispositiones angelorum. Ad Gal. 4. Ordinata est lex per
 angelos in manu intercessoris.

SVPER. Dicendum itaq; est, pro maiori confirmatione,
 quod Deus utatur in ministerijs suis angelis, & quod Deus
 uisibiliter nemini appareat, neq; unq; apparuerit: quare cer-
 tum est nec legem per Deum ipsum datam fuisse. Quamq;
 legatur quod Moses in monte dominum à facie ad faciem
 uiderit, id intelligendum est quod clarissimam prophetiæ
 lucem

lucem habuerit. Firma enim stat sententia. Deum nemo uideat unquam. 1. Ioan. 4. Exodi 33. Videbis posteriora mea: faciem autem meam uidere non poteris.

EXAMI. Rogo, quid sibi uult Christus Matthæi 18. Angelicorum in cœlis uident faciem patris mei?

SVPER. Videre angelos faciem patris, nihil est aliud, quàm astare eos Deo patri & pro uoluntate patris inseruire pijs. Contraria his dictis de sanctis angelis, credo te improbare?

EXAMI. Improbo & damno.

EXAMEN SVPER LOCVM

de malis Spiritibus.

SVPER. Porrò quia potentia Christi non potest rectè percipi, nisi à contrario illi apponatur potentia Satang, à qua sibi non possunt cauere, qui eam ignorant, qualis & quanta sit. Vt ergo describis malos spiritus?

EXAMI. Oportunam descriptionem ac commodam non habeo: tu igitur meas uices supple.

SVPER. Mali angeli spiritus sunt, non quidem infirmi aut impotentes: sed principatus, potestates, domini mundi, retores tenebrarum huius seculi, spirituales astutię in cœlestibus: qui spiritus primum in ueritate constituti atq; creati fuerunt, & postea ex libero arbitrio à ueritate desierunt, ad insidiandum omnibus Dei creaturis, per mittente deo.

EXAMI. Declara quęso definitionem.

SVPER. Spiritus sunt mali angeli propter causas supra de bonis angelis positas: nisi quòd hic scire refert, malos angelos adfectus esse ut malos homines, qui suos adfectus prauos à Satana contrahunt. Nam Satan, ait Paulus, efficax est in incredulis. Et ne quis eos contemnat temere ut impotentes creaturas, adieci nomina potentie, quibus eos appellat scriptura. Potentiam autem malorum spirituum intelligo per missiue accidere tantum: igitur hæ appellationes, principatus,

potestates & domini mundi, non sunt nature nomina in malis spiritibus.

Mundi dicitur rector Satan, quia mundus ad eum spectat, non aliter atque proprium mancipium, quod regit ac trahit ad omnis generis flagicia. Vnde & Apostolus dixit. Diabolus efficax est in incredulis. Verum cum loquor de mundo, qui spectat ad Satanam, non loquor de mundo uacuo: sed dico & res in mundo propter abusum ad Diabolum pertinere. Et nisi ad eum pertinerent, non dixisset ad Christum Matth. 4. Hec omnia tibi dabo, si prostratus adoraueris me.

Rectores tenebrarum & spiritualis astutię esse malos spiritus, nomina sunt tam effectuum, quam nature. Est igitur diabolus rector tenebrarum: quia natura tenebrosus est: potestea omnium tenebrarum autor atque effector. Et dicuntur mali spiritus spirituales astutię, quia natura tales sunt, & quia in alijs spirituales astutias exercent.

In ueritate primum steterunt mali spiritus, hoc est, non sunt creati in malitia: sicut quorundam opinio habuit. Vnde & uerba Ioannis cap. 8. sic sunt intelligenda. Homicida erat ab initio: scilicet sui lapsus. Et addit Ioannes: & in ueritate non stetit: scilicet in qua creatus fuit.

Liberum arbitrium causa fuit, quod mali spiritus cadere & labi potuerint.

Effectus est generalis malorum spirituum, insidiari omnibus creaturis Dei. Nostra autem consolatio hæc est, Diabolos insidiari nobis non posse, nisi permittente deo.

Omnibus creaturis dixi, ut scias malos spiritus non solum hominibus nocere posse: sed & cunctis reliquis creaturis: nec id mirum est, cum sint domini mundi: ergo & earum rerum que sunt in mundo, quas perdere, inficere, turbare & defalsare possunt, idque deo sic permittente.

Sed de causis malorum spirituum, & quomodo sint lapsi atque mali

atq; mali effecti, quid sentis?

EXAMI. Hoc quod tu sentis; nimirum malos spiritus non semper fuisse malos, neq; in malicia creatos; sed primum eos stetit in ueritate, & ab ea ex libera sua uoluntate, quam ex creatione inditam habuerunt, defecisse.

SVPER. Sufficit hoc tuum responsum, quod & Christus Ioan. 8. uerbis his confirmat. In ueritate stetit. Liberum arbitrium causa fuit, quod mali spiritus labi potuerunt. Et hoc libero arbitrio concesso, facile excusatur Deus, quod non fuerit causa lapsus in malis spiritibus.

Patres causas lapsus malorum spirituum inuidiam & superbiam faciunt, que uicia ad malū declinantis uoluntatis effectus fuerunt. Augustinus ad Iulianum Comitem.

Diabolus est angelus per superbiam separatus à Deo. Hiero. epistola 5. Diabolo hoc nomen est, postq; homini inuidit. Isidorus: Postq; creatus est, eminentiam nature, profunditatem scientię suę perpendens in suum creatorem superbiuit, in tantum, quod se etiam deo equare uoluit.

De partibus malorum spirituum que tenes?

EXAMI. Eos omnes unius ordinis esse credo: nisi à nocendi maiori sauitia & potestate quidam principes dicti sint. Sic Marci 3. Beelzebub demoniorum princeps appellatur.

SVPER. Dic tandem que sunt malorum spirituum præcipua officia?

EXAMI. Generalius est insidiari cunctis creaturis Dei. Esse autorem omnium malorū, Ioan. 8. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur; quia mendax est & etus rei pater. Hic Christus mendacium posuit ut speciem, pro omnibus malis & uicijs.

Regere & trahere impios pro libidine ut propria mancipia ad omnis generis flagitia. Iuxta illud Pauli. Diabolus efficax est in incredulis.

DE SYNODIS.

Miscere sursum deorsumq; omnia in mundo. Hinc mali spiritus dicuntur rectores mundi.

Falsare uerbum Dei impia doctrina. Matth. 13. in parabola de seminante bonū semen, & diabolo superseminante Zizania. Histu plura addidisti in tuis locis communibus.

SVPER. De officijs malorum spirituum quomodo doces uulgus? operatur ne ea Satan propria potentia, an permissione diuina tantum?

EXAMI. Permissione diuina tantum, sicut tu paulo ante docuisti.

SVPER. Cum tanta sit Satanæ potentia, quæ ergo arma opponis contra?

EXAMI. Christum potentiozem Satana, & arma quæ curdit Apostolus ad Ephes. 6.

SVPER. Quidā malos spiritus aliquando saluos iri putāt.

EXAMI. Vnde id probant?

SVPER. Ex loco Psalmi 102. Non in perpetuum irascetur Deus, neq; in æternum comminabitur.

EXAMI. Meo iudicio Psalmus ille non ad malos spiritus trahi potest: sed pertinet ad Iudeos, gratias agentes pro liberatione ex Aegypto & alijs Dei beneficijs. Tu tamen dic apertæ scripturæ locum, malos spiritus non uenturos ad gratiam.

SVPER. Quid apertius hoc loco. Ge. 1. Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia & bestias terræ. Super peccus tuum gradieris, & terram comedas cunctis diebus uitæ tuæ. Et Petrus 2. epistola cap. 2. sentit malorum spirituum iudicium aliquando apertius futurū, quàm nunc est, fortassis nō aliter atq; piorum uita æterna aliquando magis inclarescet: & ut habet Apostolus, a facie ad faciem.

Verum de fide malorum spirituum quid legisti?
EXAMI. Iacobi 2. legi. Et demonia credunt & contremiscunt. Super.

SUPER. De fide malorum spirituum sic iudica. Hebent quidem mali spiritus fidem, credunt quidem Christum esse filium Dei altissimi. Marci 5. sed non habent salutarem fidem, nec ea fide saluantur. Vnde & Iacobus distinxit inter fidem diabolicam & salutarem. Et contremiscunt mali spiritus: scilicet à potentia Christi Ge. 3. promissa. Et conteret caput tuum. Item de cognitione malorum spirituum, quam habent de Christo, quid credis?

EXAMI. Marci 5. legi Satanam dicentem ad Christum. Quid mihi tecum est fili dei altissimi? Ecquid uides aliquam Christi cognitionem in diabolo?

SUPER. Video. Ast illa cognitione non seruator diabolus. Aliam enim est cognitio Christi ad salutem; alia est simplex personæ Christi cognitio absque effectu salutis. Noscere Christum ad salutem, est noscere officium eius, quur uenerit, & quid nobis sua incarnatione adtulerit. Talem cognitionem Christi non habet Satan; ergo non potest sua simplici noticia seruari.

Cum de magica arte multi multa hodie disputent, credis etiam tu diabolum magica arte efficacem esse?

EXAMI. Subdubito. Nam tot etiam non mediocriter doctos aduersarios in hac questione habui.

SUPER. Quid subdubitas in negotio extra omne dubium posito. Cum enim ex diuina permissione nihil non agere potens sit Satan, cur in re hac unica sibi adempta esset potentia? Cui etiam adscribes miracula coram Pharaone magica arte exhibita, nonne diabolo? An non etiam legisti 1. Regum 28. à uenefica quadam muliere Samuelem prophetam fuisse excitatum? An ignoras diabolum ex Pauli sententia efficacem esse in incredulis? Quur Moses incantationes prohibuisset, nisi illarum aliquis usus apud Iudeos fuisset?

Alia autem res est, Diabolum per magicam artem in incre-

dulis efficacem esse: alia quoque res est diabolum credentibus per magicam artem nocere non posse: quod discrimen cum quidam non tenent, circa prædictam questionem ridicule errant. Hæreses si que circa malos spiritus extiterunt olim, & hodie repullulare cœperunt, eas te damnare credo.

EXAMI. Damno & nouas & ueteres hæreses omnes.

EXAMEN SVPER LOCVM

de creatione & lapsu hominis.

SVPER. Tu sine dubio & omni controuersia concedis hominem à Deo creatum esse, quemadmodum habet liber Geneseos.

EXAMI. Concedo & pro certo adfirmo.

SVPER. An etiam sit inter omnes creaturas nobilior homine?

EXAMI. Non. Ratio est, quia homo rationis est capax.

SVPER. Non solum quia rationis capax est: sed etiã quia ratione ad has pulcherrimas uirtutes ducitur, consequentia erit, principia & causas rerũ uidet, eorumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusque presentibus adiungit atque annectit futuras, facile totius uitæ cursum uidet, ad eamque degendam preparat res necessarias. Et quanquam propter has uirtutes omnium maximas merito dicitur homo nobilissima creatura: tamen sunt alię causæ digniores adhuc: quia homo ad imaginem Dei creatus fuit: deinde quia post hanc uitam, ubi renouatus fuerit ad imaginem Dei, habebit aliam æternam.

EXAMI. Quid sibi uult locus Ge. 1. hominem creatum fuisse ad imaginem Dei?

SVPER. Id à res cire gestio.

EXAMI. Quod homo representarit faciẽ Dei, & ut Deus ipse sua uiderit facie.

SVPER. Erras. Nam imago hic longe aliud significat, quam ex

DE SYNODIS.

quàm externam aliquam faciem aut formam, qualem etiam perceptibilem Deus nullam habet: est enim spiritus. Significat hic igitur imago internam qualitatem aut naturam: seu bona interna & qualitates in Deo proprias. Sensus itaq; est: Deus creauit hominem ad imaginem suam, id est, fecit eum participem suorum naturalium bonorum, & constituit eum in naturalia sua bona, nō aliter atq; angelos ipsos, qui hodie adhuc sunt naturalium bonorum in Deo participes. Sic homo sapiens fuit ut Deus, iustus, bonus, uerax, sanctus. &c.

EXAMI. Nihil ergo discriminis mansit inter Deum & hominem?

SVPER. Magnum equidem. Deus enim creator mansit, homo creatura. Deus spiritus mansit, homo corporea substantia. Homo in libero arbitrio creatus fuit, ex quo etiam deflectere potuit ad mala. Sed in Deo liberum arbitrium est, non tale, quale in homine. Deus enim suo libero arbitrio ad mala deflectere non potest: nec potest etiam sua naturalia bona amittere. Nu. 23. Non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, qui mutetur. In homine autem bona illa quę ex participatione acceperat, talia fuerunt, quę rursus amittere potuit.

EXAMI. Sanē oportet omnium maxima fuerit Philanthropia & charitas Dei in hominem, quem suis naturalibus bonis donauit?

SVPER. Sanē maxima: & quia maxima, igitur non est mirum tanta bona Deum in hominem contulisse: nec simpliciter ut illa homo tantum haberet, contulisse: sed etiam illum efficiendū ea bona dedisse. Sic homo certa noticia deum cognoscere potuit, eum uerè timere, diligere &c.

EXAMI. Vnde certus fiam, prædicta uenire nomine imaginis intelligenda?

Super.

DE SYNODIS.

SVPER. Sic interpretatus est imaginē Apostolus ad Ephel.
4. Renouamini spiritu mentis uestre, & induite nouum
hominem, qui iuxta Deum conditus est in iustitia, sanctitate
& ueritate. Ad Col. 3. Ne mentiamini aliis aduersus
lium, posteaq̄ exuistis ueterem hominem cū factis suis, &
induistis nouam, qui renouatur ad agnitionem & imaginē
nemeius, qui condidit illum. Et in hunc sensum interpre-
tantur imaginem Ireneus & Ambrosius.

EXAMI. Intellecto uocabulo imaginis, facillē nunc est de-
finire hominem ante lapsum.

SVPER. Facillimum. Fuit enim homo ante lapsum nature
Dei particeps, sapiens, bonus, uerax, iustus, sanctus &c. ut
Deus.

EXAMI. Benē se habet discriptio hominis. Sed est ne simi-
lis aliquis locus in scriptura, qui docet hominem primum
in tanta bona constitutum fuisse?

SVPER. Est locus unus, uerbis quidem succinctus, at qui
uel una uoce omnia prædicta bona complectitur.

EXAMI. Qui obsecro?

SVPER. Ille qui extat Psal. 48. Homo cum esset in honore
non intellexit &c. Hic Dauid honorem uocat omnia illa
bona, quæ Deus in creatione communicauit cum homine.
Videtur psalmographus in uocabulis laborasse, nec habuit
se nomen, quo tanta bona exprimeret, uocauit ergo ea ho-
norem. Et reuera hoc honore non fuit aliud quicquid honoris
sificentius.

Cæterum quæro ex te, nū bona illa adhuc habeat homo?

EXAMI. Non. Bona enim illa omnia per lapsum amisit.

SVPER. Vbi hoc scriptum est?

EXAMI. Id passim extat in scriptura, ubi de lapsu & pœna
lapsus legitur.

SVPER. Insignior & apertior locus est, quem de lapsu &
pœna

pœna illius conscripsit David. Psal. 49. Homo cum esset in honore nō considerauit, factus est similis iumentis, & comparatus est illis. Ergo homo nunc iumentum est?

EXAMI. Sanè id ego non dico: nā adhuc rationis capax est. SVPER. Licet sit homo rationis capax: uerè tamen iumentum est in rebus Dei omnibus intelligendis. Ast ne nasutuli quidam propter uocabulum iumentī, nobis prædicatoribus se opponant, qui alioqui modicę fortune, intelliges Dauidem per uocabulum iumentī uoluisse exprimere profundissimam ignorantiam hominis in rebus Dei. Sed habes ne aliquem scripturę locum, qui hunc Dauidis aliquo modo illuminet?

EXAMI. Et si quem haberem: tamen nunc non succurrit. SVPER. Similis locus est ille, & alterius explicatorius, quē post se scriptum reliquit Apostolus 1. ad Corinth. 2. Anima lis autem homo non percipit ea quę sunt spiritus Dei. Animalem hominem uocat Paulus, totum hominem cum sensibus tam superioribus quā inferioribus. Quę sunt spiritus Dei non accipit animalis homo, id est, quę non nisi operante, & reuelante spiritu sancto intelliguntur. Adimit igitur hic Apostolus homini intellectū earum rerū omnium, quę sunt spiritus Dei, & quę spiritu sancti præsidio intelligere oportet.

EXAMI. Manet ergo homo stipes & truncus in rebus dei intelligendis?

SVPER. In illis rebus quid præstare potest homo, aut non potest, audies in sequenti loco delibero arbitrio. Verum est ne tibi locus aliquis patrū, qui uidetur ad profundissimum hominis lapsum alludere?

EXAMI. Oportunus locus iam nullus in manibus est.

SVPER. Bernardus in Canticis ait. Heu tristis & lachrymosa mutatio, ut homo paradisi incola, terrę Dominus,

DE SYNODIS,

coeli ciuis, domesticus domini Sabaoth, supernorum for-
 rituum & coelestium uirtutum cohors, repentina conuersio-
 ne & propter infirmitatem inuenit se in stabulo iacentem.

Porro descripturus hominē post lapsum, quomodo nunc
 eum suis coloribus depingeres?

EXAMI. Sumerem descriptionem per contrarium ab ho-
 mine ante lapsum: Et dicerem eum nunc non amplius esse
 naturalium bonorum cum Deo participem, sed potius na-
 turæ diabolicæ participem factū (sicut & Christus ait Ioan. 8.
 Vos ex patre diabolo estis, & desiderijs patris uestri uultis
 obsequi) pro sapiente, insipientem; pro iusto, iniustum; pro
 bono, malū; pro ueraci, mendacem; pro sancto, prophanum
 effectum: ita quod homo post lapsum in rebus Dei nihil in-
 telligat, ueram Dei notitiam non habeat, careat uero timore
 Dei, non uerè diligit Deum &c. in summa sit ipisissimum
 Satanae mancipium, quod ut proprium propter peccatū tra-
 hit ac regit pro arbitrio, non aliter atq; filium iræ & æternæ
 damnationi subiectum.

SUPER. Descriptio placet, quanquā satis ardua & uehemens
 uideri & iudicari possit ab illis, qui non libenter audiunt ca-
 lamitates hominum exaggerari: oportet autem exaggerare
 eas, ut beneficia Christi clarius innotescant, qui tam extre-
 mē perditos homines potuit denuo in integrum restituere,
 & eos à tanta diaboli potestate eripere, sub qua in æternum
 mansisset totum humanum genus, nisi fuisset per Christum
 Iesum reparatum.

Sed quomodo lapsus primorum parentum contigit, quæ-
 so enarra?

EXAMI. Ego ut Moses lapsum descripsit, narrabo, si ex-
 plicabis difficiliora. Sic itaq; contigit lapsus. Deus cum ho-
 minem in paradysum collocasset, ut operaretur & custodiret
 illum: præcepit ei, dicens. Ex omni ligno paradysi comede,
 de ligno

de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. In quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris. Sed Serpens callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat dominus Deus, accessit mulierem, & ab ea præceptum Dei percepit, quod postea hoc responso suo elusit: Nequaquæ morte moriemini. Scit enim Deus, quod in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi uestri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum. Mulier igitur ut uidit, quod bonum esset lignum ad uescendum & pulchrū oculis, aspectuq; delectabile, tulit de fructu illius & comedit, deditq; uiro suo: qui comedit.

SVPER. Multa egregia dogmata in hac lapsus primorum parentū descriptione ludunt. Paradyfus uoluptatis à Mose diligentissime descriptus, qualis hortus fuerit, satis ostendit uox Eden, quod Hebræis delicias sonat, & in quo hortus ille plantatus fuit. At hominem in paradyso uoluptatis fuisse à Deo collocatum, nihil significat aliud, quàm hominem in ea uita degisse, quæ erat amœnissima & summis uoluptatibus plena. Contraria huic est uita, qua hodie uiuit homo: hæc labore & sudore plena est.

Operaretur uerbum simpliciter accipio pro inhabitaret & coleret. Vergilius. Posthabita coluisse Samo.

Custodiret illum, id est, serlo curaret atq; coleret. Lignum scientiæ boni & mali, lex est, quæ proponit bonum & malum, & reuelat malum & sic peccatum.

Sensus itaq; est huius præcepti de prohibito ligno scientiæ boni & mali. Q. d. Deus ad hominem. Tu homo qui in paradyso positus es, & mali cognitionem non habes, uide ut in horto uoluptatis sic agas ac uiuas, ne per inobedientiam eò peruenias ut lex mea aperiat tibi malum & ostendat te peccatorem, qui iam non es peccator. Vnde & sequitur in Mose post lapsum hominis, Quis indicauit tibi quod

nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi, ne commederes, comedisti: hoc est, te nudum esse & peccatorem, & te id nunc cognoscere, efficit præceptum de prohibito ligno. In quocunq; enim die &c. Pœnas transgressionis præcepti hæc uerba promittunt. *Questio insignis cuiusdam Mecœnatis hic mihi soluenda uenit. An sciuerit Adam transgressione præcepti se moriturum, nec ne?*

RESPONSIO. Quid non sciuisset, ad quem dixerat dominus. In quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris? Hoc autem quod sciuit non considerauit: quemadmodum & Dauid cecinit. Homo cum esset in honore non considerauit, factus est similis iumentis: præterea ne consideraret homo, serpens extenuauit pœnam mortis à Deo adiectam: imò Deum cum sua pœna mortis studuit mendacem reddere. Dicens, Nequaquã morte moriemini. Item, ne consideraret homo, ab utilitate serpens excœcauit eum: inquitens. Scit enim Deus, quòd in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi uestri, & eritis sicut dii, sentientes bonum & malum.

Porro uenit & hic meditandum, quur Satan non in sua forma propria: sed serpentis uenerit?

RESPONSIO. Vt facilius & commodius deciperet. Nam hic mos est Satanae perpetuus, alia specie eaq; humili ac simplici ad decipiendum uenire. Ea ppter & Apostolus ait ad Corinth. cap. u. Quandoquidem ipse Satanas transfiguratur in angelum lucis, id est, prætextu pietatis impellit ad mala. Sic Satan decepturus primitiuam ecclesiam impia doctrina: uenit, non diabolica forma, sed in speciem pijs hominibus, cucullis & crepidis præ se ostendantibus pietatem.

Antè decennium commoturus rusticos ad seditionem contra magistratum, sub honestatis & pietatis specie uenit. Pietatis erat prætexere, magistratus impios pellendos esse.
Honestatis

Honestatis erat prætexere nos natura natos esse ab libertatem: igitur tollere magistratum, & pristinam libertatem restituere, honestum esse.

Hodie sub simplici & humili Anabaptistarum conuersatione uenit, qui nec uina bibunt, nec assa edunt. Adam ac Heuam accessit prætextu utilitatis.

Porro Serpens rectè dicitur Satan à specie & prætextu humilitatis, qua instar serpentis humiliter serpit donec inficiat & sauciet ueneno omnia. Et quia humiliter serpit Satan igitur ab illius deceptione nemo sibi facile cauere potest.

Callidior uox notat idem, quod difficile sit sibi à Satana cauere, & ei resistere aliquem posse.

De causa aduentus Satane, scias eam fuisse inuidiam erga humanum genus. Et huc propriè pertinet locus Hieronymi epistola 5. Diabolo hoc nomen est, postquàm homini inuidit.

Mulierem primùm accessit Serpens, ut uas infirmius, quod facilius potuit decipi.

Nequaquàm morte moriemini. His uerbis fecit sibi ingressum Satan ad decipiendum. Oportuit enim extenuare eum poenam transgressionis, qui ad transgrediendum persuadere uoluit. Scit enim Deus &c. Aetiologia ab utili, qua & mendacè laborauit Satan efficere Deum, qui poena mortis minatus erat Adam & Heuæ. Mulier igitur ut uidit, ecce concupiscentiam, quàm aliquot uerbis exaggerat Moses, ut peccatum transgressionis in animo Heuæ offendas. Questio hic oritur. An hac concupiscentia peccasset Heuæ, si postea de factio non edisset de ligno?

RESPONSIO. Verè peccasset & esset transgressa legem Dei, etiamsi externum factum non accessisset. Iacobi 2. Deinde de concupiscentia posteaquàm concepit, parit peccatum: peccatum uero perfectam progignit mortem.

Iacob loco illa questio. An concupiscentiam in Heuam fecuta fuisset mors, si externum factū aut edere non addidisset?

Sed quid porrò respondes ad illam blasphemiam. Deus est autor lapsus primorum parentum?

EXAMI. Hæc dicere sanè est blasphemare Deum. Verum tu produc iustas causas excusationis, quare Deus non sit causa lapsus.

SVPER. Causa lapsus hominis non est Deus, sed Satan, qui ex inuidia hominem labi fecit, sicut & sentiunt patres. Et Satan omnium malorum causa est. Ioan 8. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur: quia mendax est, atq; eius rei pater: Mendacio specie posita pro omnibus malis.

Oritur autem circa causas lapsus primorum parentum questio. Quomodo labi potuerint?

RESPONSIO. Ex libera sua uoluntate, in qua creauerat Deus primos parentes, quos cum relinqueret Deus suæ liberæ uoluntati, aut stare aut labi potuerunt. Sed cum illi ex libera uoluntate magis declinarent ad malum, quàm ad bonum, lapsi fuerunt. Et hæc libera uoluntate excusatur deus, quòd non fuerit lapsus in primis parentibus causa.

EXAMI. Sed quid sentis de hac blasphemiam. Lapsus Adæ & Heuæ contigit diuina impulsione?

SVPER. Et hæc magna est in Deum blasphemiam. Contrarium uerum est. Quantū concedo diuina permissione lapsum primorum parentum contigisse. Et potest Deus suo iure, quod ipse creator in suas creaturas habet, deserere quas uult: deserere autem ex libera uoluntate facere possunt, quod uolunt. Verū de effectibus, qui lapsum secuti fuerunt, quid habes?

EXAMI. Quæ Moses habet. Sed tu illos satis quidem implicatos erue.

Super.

SVPER. Lapsum hic effectus secutus est, quòd statim transgresso præcepto, aperti facti sunt oculi primorū parentum, & cognouerunt se esse nudos.

EXAMI. Perobsecurus est hic effectus; igitur te oro, ut eum explices.

SVPER. Aperti facti sunt oculi eorum, & cognouerunt se esse nudos; id significat, primos parentes cognouisse se esse peccatores, qui ante lapsum non erant; significat eos ex lapsu accepisse iudicium conscientie, quod prius nō habebant: significat eos turpitudinem mentium intellexisse, quam prius non agnoscebant. Vis itaq; scire à longe, quid aperte cognitione oculorum intelligendum ueniat? item cognitione nuditatis: tunc tecum expendito qualis res sit cum conscientia de aliqua transgressione sibi conscia. Item, cupis à longe noscere, in quibus gaudijs steterunt primi parentes ante lapsum: expendito tecum gaudia conscientie de nulla transgressione sibi conscia. Et hic effectus de oculorum apertione & nuditatis cognitione, qui lapsum est secutus, pœna fuit transgressionis diuini præcepti. Ast quid obsecro indicauit primis parentibus, quòd essent nudi.

EXAMI. Ignoro equidem.

SVPER. Moses in uerbis domini ad Adam declarat monstratorem nuditatis, qui fuit ipsius præcepti transgressio. Sic enim dixit Dominus. Quis enim indicauit tibi, quòd nudus esses, nisi quòd ex ligno, de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti? Quadrat huc sententia Pauli Ro. 3. Ex lege est cognitio peccati.

EXAMI. In quem usum primi parentes fecerunt sibi perizomata?

SVPER. In oppalliationem peccati. Nam id paternum & maternum in primis nostris parentibus, nos filij & filie ut
cuncti

DE SYNODIS.

cunctis sequi studemus, quando nostris peccatis pallium suum perinſcimus, aut ea extenuare aut ad minus quacumque occasione excusare laboramus. In summa. Wir seind von vnder fern vatter vnd mütter buben / vnd wöln doch nicht buben sein.

Ceterum de poenis lapsus primorum parentum quid respondes?

EXAMI. Queris de poena diaboli serpentis deceptoris primorum parentum?

SUPER. Non. De poena enim diaboli ex claris uerbis prophetae Moysi certi sumus: nimirum quod in eternum sit maledictus: & ut habet Moses, cunctis diebus uitae suae: deinde inimicus ac persecutor & Christi & omnium piorum proclamatus. De poena ergo quero, quae secuta fuit primorum parentum lapsum?

EXAMI. Corporalis poena, sicut habent uerba de dolore partus ad Heuam, & de labore ad Adam.

SUPER. Non solum corporalis poena (quae aliquo modo fuisset tollerabilis) sed & spiritualis poena est primos parentes secuta.

EXAMI. De corporali certus sum ex Mose, qui ait dominum ad Heuam dixisse. Multiplicabo erumnas tuas & conceptus tuos. In dolore paries filios, & sub uiri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Ad Adam dixit dominus. Maledicta terra in opere tuo. In labore comedes ex ea cunctis diebus uitae tuae. Spinās & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terrae. In sudore uultus tui uesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua sumptus es, quia puluis es. Sed poena corporalis, qua Adam punitus fuit aliquantulum obscura est: tu ergo explica obscuram.

SUPER. Primum utriusque tam Adae quam Heuae corporalem poenam intelliges non solum de his expressis rebus: sed etiam

etiam de omnibus alijs miserijs, angustijs, anxietatibus, infortunijs, calamitatibus, morbis, laboribus, sudoribus, periculis &c. quibus totum humanum genus subiectum est, Item sub hic dictis uerbis intelliges & ipsam temporalem mortem, quam sub his uerbis habes: donec reuertaris in terram, de qua sumptus es.

Maledicta terra in opere tuo. His uerbis per contrarium monstrat Moses, qualis terra fuerit ante hanc maledictionem: nimirum benedicta & sua sponte sine labore et sudore hominis ferens cuncta. Item, docet hic Moses, qualis tum uita hominis fuerit: scilicet amœnissima & uoluptuosissima: quippe ab omni labore & sudore aliena.

Spinæ & tribulos germinabit tibi. Hæc uerba occupatione continent, ne laborans & in sudore querens suum panem Adam, credat panem è suo labore & sudore esse. Q. d. Dominus: tibi laboranti & sudanti, tamen terra germinabit spinas & tribulos. Docemur ergo hic, ut terra fructus ferat, id non contingere ex nostris laboribus, sed ex benedictione domini. Et reuera sic etiam se res habet, uel experientia teste, qua apertè uidemus nostros labores in colenda terra sepe frustraneos esse, & terram nostris laboribus non respondere. Ratio est in opere nostro, in hoc ut nobis tantum ferat spinas & tribulos. Tibi, magnâ & uehementem habet emphasim. Porrò de spirituali pœna que sentis:

EXAMI. De spirituali pœna rogo tu me doceas ex Mose, in quo eam non ualeo perspicere.

SVPER. De pœna spirituali docet Moses his uerbis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt se nudos esse. Que uerba nihil aliud sibi uolunt, nisi quòd primi parentes statim post transgressionem præcepti, sint effecti peccatores, & se peccatores esse cognouerint: peccatū mors ut stipendium secutum est: cum peccato & morte sociarunt se res cognate;

ueluti, Satan peccati & mortis dominus, ira dei, damnatio.
 Quid ergo nunc est spiritualis pœna, quæ primos parentes sequi cœpit? Sanè nihil est aliud quàm priuatio omnium bonorum Dei, in quibus Deus hominem primùm ad imaginem suam creatum, donauerat: ita, quod homo nō amplius sit sapiens ut Deus, non iustus, non sanctus, non uerax: sed insipiens, iniustus, prophanus, mendax: item quòd homo non sit amplius diuinę naturę particeps; uerum diabolicę, filius Satanę: imò mancipium, quod regit & trahit prohibitive: filius mortis, irę & damnationis: non habeat amplius ueram notitiam Dei, non uerum timorem Dei, non ueram dilectionem Dei, nullam ueram rerum spiritualium cognitionem. Debent huc referri loci scripturę, qui de spirituali pœna agunt, quorum multi exstant in sacris literis. Psal. 46. Homo cum esset in honore non considerauit, factus est similis iumentis, & comparatus est illis. Pertinent & huc scripturę adhortationes Apostoli ad induendum nouum hominem, qui conditus fuit secundum Deum in omni sanctitate, iustitia & ueritate. Ad Ephes. 4. Et ad Colos. 3. Quibus locis ostendit Paulus, quales aliquando fuimus ante lapsum, & qui nunc post lapsum sumus. De propagatione lapsus primorum parentum in nos, quid putas?

EXAMI. Quod sacra scriptura putat Ad Ro. 5. priore ad Corinth. 15. In Adam omnes mortui sumus. Quemadmodum propter unum hominem peccatum in mundum introrijt, ac propter peccatum mors, & sic in omnes homines mors peruasit, quatenus omnes peccauimus &c.

SUPER. Apostolus de propagatione rectè loquitur: sed sunt quidam, qui Apostolum non rectè intelligunt.

EXAMI. Qui sunt illi?

SUPER. Nomina illorum aperta sunt. Sed ex his quidam extenuant propagatione contracta à primis parentibus uicicia &c.

cia & pœnas, & dicunt contracta illa & uicia & pœnas ex propagatione, non esse res sua natura dignas æterna damnatione: quidam pœnam corporalem tantū nos contraxisse blaterant non spiritualem: quidam peccatum ad nos deuenisse ex propagatione tantum statuunt, non pœnas.

Tu uerò detestaberis ex uerbis Pauli omnes illas hæreses, & contrariū senties: uidelicet contracta & uicia & pœnas ex propagatione esse res sua natura dignas æterna damnatione: item, statues non solum pœnam corporalem, sed et spiritualem per propagationem ad nos abiisse. Tandem & illorum errorem posthabebis, qui peccatum non pœnas ad nos peruenisse contendunt.

EXAMI. Hæc peccata & ille pœnæ primorum parentum quando nos tenent: nunc primum quando actualibus peccatis ad similitudinem nostrorum parentum peccamus?

SUPER. Non. In ipsa conceptione & in utero matris nos tenent, iuxta illud. Ad Ro. 5. Imò regnauit mors ab Adam usq; ad Moysen, in eos quoq; qui non peccauerant ad similitudinem transgressionis in Adam, qui typum gerit illius futuri: Vbi Paulus loquitur de paruulis. Psal. 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ad Ephes. 2. Et eramus natura filij iræ. Postremo si que sunt hæreres & errores contra prædicta de creatione & lapsu hominis, eas te improbare credo?

EXAMI. Improbo omnes.

EXAMEN SUPER LOCVM

De libero arbitrio.

SUPER. Cum iam homo in illam miseriam incidisset ex lapsu, quero ex te, num potuerit se ipsum ex illa miseria eripere?

EXAMI. Non potuit. Non aliter atq; proiectus in profundum lutum, fractis cruribus resurgere e luto non potest.

DE SYNODIS.

SVPER. Ergo negas in primo homine liberum arbitrium post lapsum fuisse?

EXAMI. Non solum in primo: sed & in nobis omnibus.

SVPER. Modestius quæso agas, ne negando liberum arbitrium in multorum iudicia incurras.

EXAMI. Communi hodie more omnium & ego liberum arbitrium nego.

SVPER. Non satis est liberū arbitrium negare, nisi & hoc ordine, & certis rationibus facias. Locuturus ergo de libero arbitrio, oportet exordium sumas à diuisione liberi arbitrii, quod diuides in liberum arbitrium ante lapsum, & liberum arbitrium post lapsum: & hoc posterius diuides in liberum arbitrium in rebus spiriualibus, & in liberum arbitrium in rebus ciuilibus seu externis. Quid autem sit liberum arbitrium ante lapsum, à te scire opto.

EXAMI. Ego uerò à te scire summopere gestio.

SVPER. Liberum arbitrium ante lapsum fuit plenaria libertas apprehendendi tam bona, quàm mala: tam seruandi præcepta Dei, quàm non seruandi, pro libera uoluntate in creatione diuinitus hominibus indita. Et ad hanc definitionem pertinent uerba Ecclesiastici ca. 15. Deus ab initio creauit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata sua, si uolueris ea seruare, conseruabunt te &c. Apposuit tibi aquam & ignem &c.

EXAMI. Nunc primum hæc Ecclesiastici uerba intelligo: nimirum quæ non de libero arbitrio post lapsum hominis intelligi debent: sed de libero arbitrio ante lapsum.

SVPER. Sic debent intelligi. Et sic intellecta nihil probant pro arbitrio libero post lapsum. Et utinam quidam Ecclesiasticum sic intellexissent, nunquàm sic fœde in defensione liberi arbitrii à ueritate aberrassent.

EXAMI. Hoc liberum arbitrium quas habuit causas?
Super.

SVPER. Deum creatorem, qui hoc liberum arbitrium indidit hominibus in creatione. Instrumentales seu efficientes habuit causas, rationē & uoluntatem. Ratio indicauit quę bona, quę mala; uoluntas obtemperauit uel repugnauit iudicio rationis. Augustinus de correctione & gratia. Prima libertas erat uoluntatis posse peccare.

Thomas prima parte, questione 53, articulo 3. & 4. Liberum arbitrium est idem realiter quod uoluntas, secundum quod in ea est uirtus intellectus: unde liberum arbitrium esse dicitur facultas uoluntatis & rationis.

Magister lib. 2. Sententiarū Dist. 24. ex prædictis causis liberum arbitrium definiuit. Liberum arbitrium est facultas rationis & uoluntatis &c. Et Paulo post. Dicitur uero liberum arbitrium, quantum ad uoluntatem attinet, quę utrumlibet flecti potest. Arbitrium uerō quantum ad rationem, est facultas uel potentia illa, cuius est etiam discernere inter bonum & malum.

EXAMI. Sanē perutile est scire has liberi arbitrii causas, qui excusant deum ut autorem lapsus in primis parentibus, & ostendunt eos labi potuisse,

SVPER. Equidem perutile est istas causas scire, quas & patres subinde inculcarunt ad excusandum Deum. Ambrosius de uita beata, questione 15. paragrapho. Non est. Non est quod cuiq̄ nostram adscribamus eruginam, nisi nostrę uoluntati. Magister Dist. 25. lib. 2. In his rantum uidetur esse liberum arbitrium, qui uoluntatem mutare, & in contraria possunt deflectere.

De partibus huius liberi arbitrii quę habes?

EXAMI. Hoc liberum arbitriū nō credo in partes diduci.

SVPER. Verum est quod dicis, nisi respectu oppositi boni & mali quis illud diducere uellet.

Ast de effectibus huius liberi arbitrii quę tenes?

DE SYNODIS.

EXAMI. Effectus huius liberi arbitrij duco colligendos esse ex definitione. Si enim hoc liberum arbitrium fuit plenaria potestas tam apprehendendi bona quam mala &c. Ergo huius effectus fuerunt.

Diligere Deum, & odisse.

Seruare mandata Dei, & non seruare.

Apprehendere bonum, & non apprehendere.

SVPER. Hi effectus liberrime uoluntatis liberrimi fuerunt nulla necessitate aut impulsione diuina compulsi.

EXAMI. Habet etiam homo adhuc hoc liberum arbitrium, de quo hactenus egisti?

SVPER. Non. Sic enim ait Augustinus in Enchiridio. Homo male utens libero arbitrio, se perdidit & ipsum, quia perdita est per peccatum libertas, non a necessitate sed a peccato. Qui enim facit peccatum seruus est peccati. Magister lib. 2. dist. 25. Vnde manifestum est, quod præter alias peccatualitates pro peccato illo, incurrit homo poenam in corruptione & depressione liberi arbitrij &c. Et Paulo post. Corrupta est ergo libertas arbitrij per peccatum, & ex parte perdita.

DE LIBERO ARBITRIO

post lapsum.

EXAMI. Quid porro est liberum arbitrium post lapsum?

SVPER. Liberum arbitrium post lapsum, uti supra dixi, diuidi debet in liberum arbitrium in rebus spiritualibus, & ad Deum pertinentibus: & in liberum arbitrium in rebus ciuilibus seu externis. Liberum ergo arbitrium in rebus spiritualibus seu ad Deum pertinentibus post lapsum, nihil est aliud quam uoluntas quedam, appetens spiritualia seu res ad Deum pertinentes, quæ tamen uel assequi uel exequi non potest, nisi accesserit spiritus sanctus, & iuuerit uoluntatem, & conatus nostros.

Exami.

EXAMI. Hanc liberi arbitrij definitionem post lapsum, non recipient, qui in uniuersum liberum arbitrium post lapsum negant, his scripturæ locis firmati. Nemo ueniet ad me nisi quem pater traxerit. Ioan. 6. Item. Sine me nihil potestis facere.

SVPER. An credis reperiri posse, qui negent in uniuersum liberum arbitrium, in rebus spiritualibus post lapsum in homine?

EXAMI. Quam plurimos.

SVPER. Si fortassis quis adfereret tale liberum arbitrium, è quo quis posset seruare omnia mandata Dei, & mereri iustitiam, etiam sine gratia seu præsidio spiritus sancti. Hoc liberum arbitrium in homine adferere post lapsum, esset Pelagianismum inducere, & scholasticorum more desipere.

EXAMI. Non solum si tale liberum arbitrium quis adfereret. Imò planè nullum esse uolunt post hominis lapsum in rebus spiritualibus.

SVPER. Bona uerba queso. Quid enim hoc aliud esset dicere, prorsus nullum post lapsum in homine concedere liberum arbitrium in rebus spiritualibus, quam ex homine truncum & stipitem facere?

EXAMI. Quale ergo tu hoc liberum arbitrium post lapsum in rebus spiritualibus dicis?

SVPER. Appetitum quendam, conatum & studium quoddam pro rebus spiritualibus, quod tamen nihil est sine spiritu sancto, quem oportet appetitum illum, conatum & studium illud iuuare.

EXAMI. Tu scripturis probabis appetitum illum, conatum & studium illud pro rebus spiritualibus? Ad Ro. 6. Quod ego non probo, & quod non uolo, hoc facio: & quod odio, ago. Ecquid uides appetitum quendam, uoluntatem, conatum & studium pro rebus Dei atq; adeo pro bono? Item
nono

nono capite ait Apostolus. Non est uolentis neq̄ currentis, sed miserentis Dei. Vbi currere & uelle relinquuntur nostræ uoluntati: quanq̄ interim diuinæ misericordiæ cuncta tribuantur. Solo, Pro. 16. adtribuit cordi hominis cogitationem uie sue. Et statim subiicit, Et Dominus dirigit gressus eius. Zachæus Lucæ 19. quæsiuit uidere Christum quis esset: quibus uerbis exprimit Euangelista studium & conatum aliquem in Zachæo, qui si non quæsiuisset Christum uidere, fortassis aut tum non fuisset uocatus, aut serius potest uocatus fuisset. Idem notant sequentia uerba Lucæ. Et præcurrens ascendit in arborem. Hic currere & ascendere studium & conatum aliquem ostendunt.

EXAMI. Appetitus ille tuus, conatus & studium tuum cernuntur quidem illa aperte satis in productis locis & exemplis, uerū quid iuuat appetere & uelle res spirituales & bonas: item, quid iuuat studere, conari & currere pro rebus spiritualibus & bono, nisi & perficere adsit, nisi & assequamur quod appetimus, & pro quo conamur & currimus?

SUPER. Perficere dat Deus, teste Apostolo. Et pertinent huc scripturæ loci, qui passim tribuunt Deo perficere. Et Apostolus ubiq̄ præcatur suis ecclesijs, ad quas scribit, ut Deus, quod in illis cœpit, bonum perficiat, Ad Philip. 1. Persuasum hoc ipsum habens, quod is qui cœpit in uobis bonum opus perficiet.

Huc & patrum sententiæ spectant. Augustinus de natura & gratia. Sed ut in peccatum tret, sufficit ei liberum arbitrium, quo se ipse uitiauit: Ut autem ualeat ad iustitiā, opus habet medico: quoniam qui sanus non est, opus habet uisificatore, quia mortuus est. Idem, cap. 24. in eodem lib. Et hoc eorum disputatio euacuare contendit, cum ab eis ita natura humana defenditur, ut possit liberū arbitrium isto præcepto (scilicet passionis Christi) non egere, ut à potestate tenentur

brarum et propositę mortis in regnū Christi domini transferamur. Magister lib. 2. dist. 24. liberum arbitrium est facultas rationis & uoluntatis, qua bonum eligitur gratia adstante, uel malum eadem desistente.

EXAMI. Ergo appetere, conari, studere, currere & uelle sine gratia nihil possunt?

SVPER. Quantū ad sufficientem effectum attinet, sine gratia nihil possunt. Interim tamen media quędam sunt & principia, quibus itur ad sufficientem effectum. Sic Zachęus Luca 19. quęsiuit Christum uidere, præcurrit præ alijs & ascendit in arborem, donec tandem conspiceretur à Christo, & postea audiret. Hodie salus facta est huic domui.

EXAMI. Appetere, conari, studere, uelle & currere pro rebus spiritualibus, sunt ne ista pura possibilis opera humanarum uirium?

SVPER. Quid ni essent pura possibilis: quispe partim externa opera, partim quę homines etiam per spiritum sanctū nondum renati præstare possunt aliquo modo, modo non impediuntur à diabolo?

EXAMI. Sed quid respondes ad has sententias. Ad Philip. 1. Quod Deus in uobis cępit bonum, hoc & perficet. Sine me nihil potestis facere ait Christus in Ioan. Item. Nequomo uenit ad filium nisi quem pater traxerit.

SVPER. Incipere non ad imo Deo. Qui enim si propagatione sui uerbi non inciperet, nec illud prædicando reuelari permitteret, non esset locus appetitui nostro conatui, studio, cursui, & uoluntati nostrę. Nec hic disputatur. An appetitus noster, conatus, studium, cursus & uoluntas nostra aliquid ualeat pro reuelatione uerbi, quam donum Dei simpliciter esse credo: sed disputatur hic: an appetitus noster, conatus, cursus, studium, & uoluntas nostra, aliquid ualeat pro reuelato uerbo audiendo, aut in rebus spiritualibus

reuelatis, conando. Multa sane potuit Nicodemus Ioan.
 nondum renatus. Multa sane fecit Zachæus? Porro loci
 ex Ioanne adducti non tollunt in nobis appetitum, cona-
 tum, studium, cursum & uoluntatem pro rebus spiritali-
 bus. Loquuntur enim de sufficientibus effectibus erga res
 spirituales: quales sunt effectus, facere & uenire ad Chris-
 tum. Nam uenire ad Christum non est appetere aut conari
 obiter pro Christo: sed est fide eum accedere & apprehen-
 dere: fidem uerò non tribuo nostro appetitui aut conatui.
 Est enim fides donum spiritus sancti.

EXAMI. Ergo aliquid tribuis in rebus spiritalibus nos-
 tro appetitui: conatui &c. aliquid non tribuis?

SUPER. Nostro appetitui, conatui &c. tribuo omnia illa,
 que possumus suscipere pro rebus spiritalibus diuina gra-
 tia reuelatis, ut appetere uerbum, ingredi templum audient
 di gratia uerbum, audire uerbum, conari, currere, laborare
 & studere pro uerbo. A sit uerbo credere, certa fide illud ap-
 prehendere, cor illud suscipere, in illo te oblectare, in illo
 die atq; noctu cum uoluptate cordis meditari, ad auditum
 uerbum totum hominem immutare, uerbi gratia omnia res
 relinquere & postponere posse, per uerbum regenerari &c.
 illa inquam opera nostro conatui & appetitui non tribuo.

EXAMI. Appetere uerbum, templum ingredi pro uerbo
 audiendo & similia opera prestare, que paulo ante recitasti,
 in nihilo igitur egent gratia Dei?

SUPER. Communi & generali illa gratia egent, qua Deus
 regit & gubernat omnia: & in quantum gratia Dei egent hæc
 opera externa, edere & non edere, dormire & non dormi-
 re, uestire se hac uel illa tunica &c.

EXAMI. Appetere uerbum, templum ingredi pro audien-
 do uerbo, audire uerbum &c. sunt hæc opera ita in huma-
 nis uiribus, quod nequeant à Satana impediri, id si esset uer-
 rum,

rum, multum sane adhuc tribueretur humanis uiribus?

SVPER. Impediri à diabolo possunt, permittente Deo, id quod etiã experientia docet, dum aliud ago, quã fortassis institui. Et Apostolus de impedimentis Satane queritur, Ad Ro. 7. Quod ego non probo, & quod non uolo, hoc facio: & quod odi, ago.

EXAMI. Quur tam anxie ista externa opera urges; ueluti appetere uerbum, conari pro uerbo &c. cum tamen sine gratia ad sufficientem effectum non deducant?

SVPER. Ne prorsus trunci & stipes iudicemur nos homines: deinde ut quorundam temeritati occurram, qui sine omni iudicio de libero arbitrio coram uulgo digladiantur: tandem ut inueniam remedium contra blasphemam illam obiectionem, eorum, qui sic obijciunt. Si nullum plane est liberum arbitrium in rebus spiritualibus seu bonis: ergo expeſtabimus, donec nos trahat pater? & sicut quidam ridicule fac impie iocantur: donec mittat nobis columbam assam de cœlo, & inuitet nos proprio nuncio?

EXAMI. An sint, qui audent sic absq̃ timore Dei iocari?

SVPER. Reuera multi sunt, qui sic impune etiã iocantur. Sed uq̃ illis qui sæpe ita iocandi sua temeritate alijs occasionem præbent, dum de libero arbitrio sine omni iudicio atq̃ delectu uociferantur.

EXAMI. Fortassis & hinc orta est securitas, quę hodie est in mundo, & qua mundus ferè detrectat omnem conatum pro rebus spiritualibus seu bonis?

SVPER. Verè hinc securitas illa prodijt.

EXAMI. Si ergo nunc denuo uulgus ad conatum quendam prouocaretur?

SVPER. Sane hac prouocatione neminem peccare crederem, ut nos faceremus externa illa opera, de quibus nunc sæpe dixi, & postea funderemus ad Deum preces, ut externos

nostros conatus ad sufficientem effectum producere uellet. Ast audi quid semel mihi contigerit in Stiria. Erat in ea regione uir prædiues quidam: hic cum me & alios bonos uiros semel ad cœnam inuitasset, præter omnium in mensa assidentium expectationem, post multas de libero arbitrio ultracitroque habitas confabulationes, tandem in hæc uerba pronimpibat. Non expono teruntium in usum pauperum, quin sensio accitum gladium per cor meum transire. Et cum nos omnes attoniti & stupefacti admiraremur prædiuitis illius uerba: postremo prioribus addebat suspirans & hæc. Fortassis non habeo gratiam erogandi mea bona in pauperes. Ego autem qui præ alijs magis mirabar hominis dicta, occipiebam illa confutare, & à longe ostendere, illum gratiam habere. Ad quæ ille respondebat, ut hoc probarem: Ego conuocatis duobus scholaribus casu tum ante eges Psalmum decantantibus, ad probandum accingebar. Inquiens. Immitte manum in peram & extrahe nummos: Ille statim monitis acquiescens, aliquot nummos extrahebat: postea addebam ut & eos pueris impartiret, quod & faciebat. Ego uero exclamans, dicebam. Nunc satis probaui te gratiam habere, ut elargiri tua in usum pauperum possis: quia uales manum in peram immittere, eam denuo extrahere pecunia refertam, tandem & eam erogare in pauperes. Ad quæ ille. Tamen cor consentiens non accessit ad externa opera: Respondebam ego. Fac ut externis huiusmodi operibus te subinde exerceas, deinde Deum implores, qui sine dubio & cor consentiens externis factis aliquando dabit.

EXAMI. Rectè iugulasti hominem, & mihi inde forma iugulandi eos petenda est, qui pro audiendo uerbo nihil facere uolunt, ne templum quidem ingredi, nec quicquam pro rebus spiritualibus conari: sed ex contemptu, uel ex securitate, uel temeraria persuasione, & sæpe ex odiosa pertinacia, rarissime

rarissime ex simplicitate, expectantes nescio quam gratiam absq̄ ullis externis medijs, quibus plerumq̄ itur ad internā ac cordis pietatem.

SVPER. Sed finem his faciemus. De causis huius liberi arbitrii post lapsum in rebus spiritualibus quid habes?

EXAMI. Quia appetere res spirituales & pro illis conari, partim externa sunt opera, partim talia, quę sicut exemplis dictis testatus sum, quę ante regenerationem per spiritum sanctū præstiterunt homines: quare illis causas adtribuo rationem & uoluntatem: quę dum sunt in hominibus, eiusmodi opera progignere possunt, modo Satan illas causas in suo cursu non impediatur.

SVPER. Benè respondisti. De partibus huius liberi arbitrii quid tenes?

EXAMI. Huius liberi arbitrii nullas scio partes.

SVPER. De effectibus ergo huius liberi arbitrii quid putas?

EXAMI. Effectus huius liberi arbitrii colligo ex externis illis operibus, quę hactenus sic anxie tractasti, ut

Appetere res spirituales.

Velle spiritualia Ad Ro. Cap. 7.

Conari & studere pro rebus spiritualibus.

Facere aliquo modo externa legis opera.

Apprehendere aliquo modo promissionem.

Vitare aliquo modo externa uicia &c.

SVPER. Hi effectus quantum uideantur esse liberrimi arbitrii opera, & quę humana mens possit suis uiribus sine renouatione præstare: tamen ferè serui sunt arbitrii effectus, infirmi & imperfecti, qui de facili per Satanam impediiri possunt: quicquid & sunt tantum aliquo modo, ubi non impediuntur, efficaces in maxima imperfectione & infirmitate, ad nullum sufficientem effectū. Verum infirmitas illa subleuatur præsidio spiritus sancti, qui nostros appetitus & conatus pro re

bus spiritualibus uerè & ad sufficientem effectum reddere
efficaces potest. Tandem de libero arbitrio post lapsum
in rebus ciuilibus & meris externis, quid sentis?

EXAMI. Tu rogo definitionem addas.

SUPER. Est igitur liberum arbitrium post lapsum in rebus
ciuilibus & meris externis, uoluntas aliquo modo efficax
rerum externarum etiam sine renouatione spiritus, que tal
men à diabolo impediri potest.

De hac definitione nemo prudens dubitauit: quippe do
nec ratio & uoluntas in hominibus manent (manebunt au
tem donec fuerunt homines) non cessabit liberū arbitrium
in hominibus pro rebus ciuilibus & meris externis perfici
endis. Vnde & philosophi hoc liberum arbitrium definiunt
ex causis. Liberum arbitrium est uoluntas cum ratione con
iuncta. Quod uero hoc liberum arbitrium impediri à Sa
tana queat, uel ipsa experientia docet, dum amphoram inffi
tuo, sicut poeta ait, & urceus exit. Et Medea dicit apud poe
tam. Video meliora probolq; deterrima sequor. Porro
de causis huius liberi arbitrij certus fieri cupio.

EXAMI. Iuxta Philosophorum sententiam huius liberi ar
bitrij causæ sunt ratio & uoluntas. Illa dicitur quid facien
dum sit, & monstrat quid bonum & malum existant: hæc
obtemperat rationi, aut non obtemperat.

SUPER. De partibus huius liberi arbitrij, si que habes, ea
narra.

EXAMI. Huius liberi arbitrij partes nullas habeo.

SUPER. Effectus huius liberi arbitrij, qui sunt?

EXAMI. Edere, non edere.

Dormire, non dormire.

Sedere, non sedere.

Stare, non stare.

Vestire se hac tunica, uestire se alia.

Et hiac similes effectus apparent esse liberrimi liberi arbitrij.

SVPER. Apparent quidem : sed reuera non sunt ita liberi, quia à Satana impediri possunt. Ab hæresibus contra totum liberum arbitrium puto te alienum esse?

EXAMI. Ab illis & sum alienissimus, & manebo gratia dei.

EXAMEN SVPER LOCVM

De promissione.

SVPER. Porrò quia lapsus primorum parentum restauratus fuit, & eum restaurari oportuit propter humani generis salutem: Itē, quia nemo dubitat Adam & Hævam saluos esse factos : quomodo ergo nūc fuit lapsus restitutus, & quia uia primi parentes rursus ad gratiam peruenerunt?

EXAMI. Cum primi parentes ex suo lapsu sibi iuuare non possent, accessit Deus ex misericordia, & fecit promissionē de Christo filio lapsus perfecto restauratore.

SVPER. Sed quæ fuit illa promissio?

EXAMI. Quæ exat Ge. 3. Ipsum conteret caput tuū. Huic promissioni de Christo futuro ex muliere semine, crediderunt primi parentes, & salui facti sunt, hoc est totus lapsus ad salutem illis nihil amplius obfuit.

SVPER. Ergo Christus reparator lapsus est?

EXAMI. Maximē. Sic enim ait Apostolus 1. ad Corinth. 15. In Adam omnes moriuntur, & in Christo omnes uiuificantur. Ad Ro. 5. Quemadmodum enim per inobedientiā unius hominis, peccatores constituti fuimus multi : ita per obedientiam unius, iusti constituentur multi.

SVPER. In quantum reparatus fuit lapsus primorum parentum per Christum?

EXAMI. In tantum ne lapsus ulterius illis ad salutem obesset. Et sic pro toto humano genere reparatus est lapsus ille, ne impediatur à salute.

Super.

DE SYNODIS.

SVPER. Quid autem respondes ad hunc de restitutione lapsus errorem, ita per Christum esse lapsum restitutum, quòd iam in nostris uiribus sit, eque faciliter ut antea & apprehendere bonum & malum? Item, quòd nunc sit in uiribus nostris seruire perfecte omnia mandata Dei ad iusticiam ualentem coram Deo?

EXAMI. Hunc errorem relinquo Pelagianis & Anabaptistis.

SVPER. Nihil uerò superest de lapsu amplius post reparationem per Christum factam?

EXAMI. Reatus lapsus sublatus est per Christum, ita quòd lapsus amplius non damnet nos. Interim materiale ut nocent, ipsa concupiscentia, ex lapsu contracta, adhuc manet.

SVPER. Quando in nobis reatus ille lapsus tolli incipit?

EXAMI. Id fit in Baptismo.

SVPER. Refert ergo hic in promptu habere Augustini dictum. Peccatum in baptismo remittitur.

EXAMI. Et reliquam illius dicti partem hic scire refert, ut sciamus quomodo lapsus sublatus sit per Christum, non ut lapsus materiale, id est, ipsa concupiscentia, amplius non sit, sed ne imputetur amplius. Integrum enim hoc Augustini dictum est. Peccatum in baptismo remittitur, non ut amplius sit, sed ut non imputetur.

SVPER. Tandem quibus uerbis definitis promissionem?

EXAMI. Promissionem hic definire licet, certam in Christo Iesu additionem, à Deo factam Adæ & Heuæ, atq; ad eos sic toti humano generi, pro restitutione lapsus, & inde contractarum pœnarum, ad æternam salutem.

SVPER. Placet utriusq; collecta definitio, quam te probare posse credo ex Ge. uerbis. Ipsum conteret caput tuum, haud sum inscius. Capitis uocabulum contrarium ex lapsu pœnarum potentiam exaggerat, & ipsius lapsus magnitudinem

tudinem eleuat. Commendatur & capitis uocabulo potentia Christi promissi, qui tantum caput conterere potuit.

De causis promissionis que tenes?

EXAMI. Causas promissionis simpliciter adsero gratiam & misericordiam Dei.

SVPER. Et reuera non fuerunt alia promissionis causa.

Quippe cum fieret haec promissio, eramus adhuc inimici Dei: quid uero inimici possunt de meritis suis gloriaris?

De partibus promissionis quid putas?

EXAMI. Promissionis huius nullas agnosco partes, Quamquam non ignorem alias uarias esse promissiones, idque respecturum uariarum.

SVPER. Nosti etiam quomodo iustitiarum operum subinde soleant promissionem in Christo pro iustitia ualente, coram Deo factam, eludere?

EXAMI. Non noui.

SVPER. Promissionem in Christo factam pro iustitia, rerum terrestrium & corporalium promissione deformant.

Effectus huius promissionis, de qua hic agimus, quos dicis?

EXAMI. Generalior effectus est hic ex 3. cap. Genes. Serpentis caput conterere.

SVPER. Si nunc praedictus effectus generalior est: igitur sub hoc intelligendi ueniunt alij speciales omnes. In summa, quaecumque beneficia in nos contulit Christus.

EXAMI. Bene quidem. Farrago specialium effectuum promissionis ab officijs a Christo nobis praestitis sumi potest.

SVPER. Errores, qui circa promissionem surrexerunt, te damnare credo.

EXAMI. Damno & detestor.

EXAMEN SVPER LOCVM

De Ecclesia.

SVPER. Quo tempore coepit ecclesia?

DE SYNODIS.

EXAMI. Qui hoc queris. Tum enim cœpit, cum Christus ueniret in mundum parans sibi Euangelij prædicationem ecclesiam.

SVPER. Ergo Adam & Heua, & alij sancti patres ante datam & post datam legem non fuerunt ecclesie membra?

EXAMI. Ego putabam te interrogare de ecclesia, in institutione & reuelatione Euangelij per Christum congregata. Sed nunc succurrit mihi ueritas. Ecclesia tempore Adæ & Heuæ cœpit.

SVPER. Verè quidem tum cœpit. Nam statim facta promissione de Christo, cui cum iam crederent Adam et Heua, ecclesie membra fieri cœperunt. Sed super quid fundata est ecclesia?

EXAMI. Super promissionem de Christo.

SVPER. Rectius & conuenientius responderes super fide in promissionem de Christo: aut simpliciter omisso obiecto, quod est promissio, super fidem in Christum. An in quantum se extendit fides illa?

EXAMI. In promissionem ut suum obiectum aut in Christi obiectam personam.

SVPER. Dicere uolui quid illa fide confitendum sit, ut ecclesie membrum fias?

EXAMI. Exemplo Petri 16. cap. Matth. confitendus est Christus, filius Dei uiui.

SVPER. Sanè qui ex fide sic confitetur de Christo, uerum est ecclesie membrum: uel Christo teste ad Petrum. Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est. An ego uicissim tibi dico, quod tu es Petrus, id est confessor ueræ Petræ, & super hanc Petram, hoc est, super hanc ipsam fidem & confessionem tuam de uera Petra, ædificabo ecclesiam meam.

Ceterum ut desinis ecclesiam?

EXAMI.

EXAMI. Ecclesiam in genere sumptam definitio esse congregationem omnium illorum, qui profitentur Euangelium exceptis excommunicatis. Et est hæc definitio certa ex aliis quot Evangelicis parabolis, quæ docent in generali ecclesia usque ad finem mundi futuros esse uerè credentes & hypocritas. Parabolæ sunt Matth. 13. de bono semine & Zizanijs superinfeminatis: de uerriculo factio in mari: de lagenâ Matth. 25. de decem uirginibus.

SYPER. Ex hac definitione patet in una generali ecclesia esse duplices homines, uerè credentes & hypocritas. Verum minor quæ propter duplices personas, non facias duplicem ecclesiam?

EXAMI. Libenter ego duplicem facerem: sed timeo prædictas parabolæ, & absurditatem unâ cum periculis, quæ inde euenire possent. Si enim iuxta paulo ante citatas parabolæ manebunt ad finem usque mundi in generali ecclesia uerè pii & hypocritæ impij, non licet sine periculo duplicem ecclesiam facere. At quid consilij in re ardua & periculosa?

SYPER. Absurditas magna esset duplicem facere ecclesiam: esset & periculosum propter hypocritas, qui nolimus, uelimus, membra ecclesiæ esse uolunt. Nulla tamen est absurditas, nec ullum inde periculum sequi potest, pro more scripturæ generalem ecclesiam in suas speciales deducere, idque docendi gratia, ut dicas generalem sub se latentem habere sanctorum ecclesiam & malignantium ecclesiam. Et sic loqui nihil ferè est aliud, quam dicere in generali ecclesia contineri bonos & malos, uerè credentes & hypocritas, Anabaptisticum est illud, uelle in hoc mundo ecclesiam constituere in qua non sint mali & hypocritæ. Sed ut definitis sanctorum ecclesiam & uerè credentes in generali ecclesia?

EXAMI. Ecclesia sanctorum seu uerè credentium nomen, est congregatio eorum, qui corde credunt, & ore con-

DE SYNODIS.

fitentur, exemplo Petri, Christum esse filium Dei uiui.
 Arridet definitio. Sed audi huius ecclesiæ appellationes,
 quibus scriptura eam extollit & commendat.

Canti. 2.	} Vocat eam	Columbã formosam & speciosã.
Canti. 4.		Sponsam & amicam.
Psal. 110.		Concilium iustorum.
Psal. 121.		Hierusalem.
Canti. 5.		Immaculatam.
Ad Ephes. 6.		Sine ruga ecclesiam.
Esa. 4.		Montem Sion.
Psal. 21.		Fraternitatem Christi.
Esa. 9.		Solium & regnum Davidis.
Hiere. 2.		Vineam electam.
1. Corinth. 12.		Corpus Christi et cõcives sanctos.
Ad Ephes. 2.		Domesticos Dei.
Psal. 133.		Domum Dei & atrium Dei.
Psal. 89.		Ecclesiam sanctorum.
Act. 4.		Multitudinem credentium.
1. Petri. 2.	Lapides uiuos, domũ spiritualement, sacerdocium sanctum & genus electum.	
Psal. 110.	Ciuitatem Dei.	
Lucę 16.	Filtos lucis.	

Porro de causis Ecclesiæ credentium & sanctorum quid
 dicis?

EXAMI. Tu eas enarra obsecro.

SVPER. Prima est causa promissio. Nam hac ecclesia esse
 cœpit. Ge. 3. Fides in Christum Iesum, quod sit filius Dei ui-
 ui, secunda est causa. Matth. 16. est uerò fides potissima una
 causa, quia super illam fundata est ecclesia. Christus tertia
 est causa, quia promissio & fides præcipue ecclesiæ cause in
 Christum tendunt: Item, causa ecclesiæ est Christus, quia
 huius

huius ecclesiæ caput est, à quo ecclesia accipit omne suum incrementum, & quicquid boni habet. Spiritus sanctus causa est, quia huius ecclesiæ sanctificator & gubernator est. Formales sunt causæ huius Ecclesiæ, atque adeo notoriæ causæ, ex quibus sanctorum Ecclesia cognosci debet: pura doctrina, huius effectus, qui eã in conscientijs sequuntur, quales sunt, pax, gaudium, tranquillitas &c. Ad purã doctrinam refero legitimum sacramentorum usum, absolutionem & excommunicationem. Sed hæc de causis ueræ ecclesiæ, quæ est credentium. Vt autem de finis nunc ecclesiã hypocritarum?

EXAMI. A Contrarijs ueræ ecclesiæ: nimirum quod sit congregatio eorum, qui cordibus sunt impijs atque incredulis, negantes Christum esse filium Dei uiuũ.

SUPER. Placet definitio in scripturis satis roborata, & uel ex. 23. cap. Matthei satis aperta, ubi Christus uiuacissimè de scripsit hypocritas. Verũ quia hypocritæ plerumque in externis occupati sunt, & hypocritarum ecclesia omnino oculis est exposita: quare Esaie descriptio, quam habet cap. 29. huc uocari proprie debet. Quid ergo est hypocritica ecclesia ex Esaia: Respondeo. Est congregatio, seu populus, qui appropinquat Deo ore suo, & labijs eum honorat: ceterum corde absente procul, frustra colens Deum, docens doctrinas & præcepta hominum.

Porrò ut nunc ueræ Ecclesiæ uarię sunt appellationes in scriptura: ita & hypocriticæ appellationes uarię sunt. Propheta uocat ecclesiam malignantium. Psal. 1. concilium impiorum. Psal. 5. uiros sanguinum. Psal. 13. patentia sepulchra. Math. 15. plantationẽ quam non plantauit pater, Cap. 23. sepulchra dealbata. Cap. 3. Ioannes progenies uiperarum appellat hypocritas. Plures appellationes subinde occurrunt in sacris literis.

EXAMI. Mathej 16. si bene memini, hypocriticã ecclesiam

appellat Christus nationem adulteram & prauam. At que
so exponas mihi uoces.

SUPER. Adulteram uocat, que natura non est contenta
simplici uerbo, aut in internis uerbi effectibus, quos in con-
scientijs operando perficit, sed more adultere appetens alie-
num uirum, appetit & humanas traditiones, alios quam
uerbi internos effectus, alia signa, quibus certificetur, quam
ea, que uerbo sunt propria. Prauam uocat, que natura non
uult intelligere uerbū simplex, nec uerbi effectus internos,
nisi externis signis & rebus expositis oculis confirmetur,
quantū sepe in conscientia de simplici uerbo & internis uer-
bi effectibus uicta sit. Ceterum causas hypocritice eccle-
siae au dire gestio?

EXAMI. Eas tu narra, obsecro.

SUPER. Christus Matthei 13. cap. in parabola de seminando
te bonū semen & de inimico superseminante Zizania, non
uult, ut serui colligant Zizania, ne simul cum illis eradicent
& triticum: ibi Christus difficultatem quandam ostendit
cognitionis inter uerè credentes & hypocritas: oritur autem
tem difficultas illa ex eo, quia hypocrite cum uerè credentibus
(quantum ad externam speciem attinet) omnia habent
cōmunia, de eadem promissione gloriantur, de eodē Euang-
gelio, de eadem Biblia, de iisdem sacramentis, eundē Chris-
tum ore confitentur eundem spiritum sanctum se habere, iu-
stunt &c. Et propter hanc communitatem rerum, easdem
& causas habet hypocritica ecclesia cum ecclesia uera, nisi
quod cause ueræ ecclesie in ueritate sint, quod reuera esse de-
bent: hypocritice uerò ecclesie cause in simulatione sint &
hypocrisis, non reuera, quales esse debent. Ut enim inter ue-
ritatem & hypocrisim, inter speciem rerum, & res ipsas, in-
ter fucum & natium colorem, & inter uanum nomen, &
nomen, quod usus coniunctus comes sequitur, interest: sic
certum

tertum discrimen ponendum est inter causas uerę ecclesię, & causas ecclesię hypocriticę. Eandem ergo retinent hypocritę promissionem, cui tamen non credunt, & quę cępisse ecclesiam negant. Pro fide, aut habent hypocritę nudā opinionem, aut simplicis historię de Christo notitiam. Christum ut solum saluatorem non agnoscunt, ut caput suę ecclesię repudiant, & aliunde quā à Christo incrementum & salutem querunt. De spiritu sancto nihil non magni sibi persuadent, quem tamē repudiato Christo habere nō possunt.

De formalibus hypocriticę ecclesię causis idem sentiens dum esse puto. Nam & si hypocritę habeant idem Euangelium, & eandem Bibliam, tamen neq; Euangelio neq; biblia sunt contenti: uerum ad fingunt humanas traditiones, quas conferunt cum Euangelio, adęquant, & sepissime ultra extollunt. Item, etsi habeant eadem sacramenta, tamen impurus est apud illos sacramentorum usus: sic etiam nec absolute, nec excommunicatione ritē utuntur. At de effectibus uerę ecclesię quę habes: Item, de effectibus ecclesię hypocriticę:

EXAM. Effectus fortassis non me fugerent, modo scirem, unde essent colligendī.

SYPER. Commodissime colliguntur effectus uerę ecclesię à causis supra dictis. Et hęc sunt sequentes:

- Audire purum uerbum uerę.
- Suscipere uerbum corde.
- Credere uerbo cum fiducia.
- Intelligere corde auditum, creditum & susceptum uerbum, fugere impurum uerbum.
- Cognoscere & recipere solum Christum pro saluatore.
- Habere uerę spiritum sanctum, ut gubernatorem, uiuificatorem & regeneratorem nostrorum cordium ad uiuaciam, efficaciam & placentiam opera coram Deo.

Sentire

DE SYNODIS.

Sentire in conscientijs internos uerbi effectus: quales sunt: pax, gaudium, tranquillitas &c.

Habere sacramenta integra, & uero usu ornata.

Vt ritè absolute & excommunicatione.

Hi & similes effectus adhuc quàm plurimi uerè ecclesiæ tribui possunt, quos hic omissos, in meis locis inuenire licet.

EXAMI. Quur subinde addis effectibus uerè ecclesiæ has particulas, uerè, ex corde, cum fiducia &c?

SUPER. Vt sit discrimen inter effectus hypocriticè ecclesiæ & uerè.

EXAMI. Ergo in effectibus primum perspicue separatur uera ecclesia ab hypocritica?

SUPER. Bene quidem. Nam effectus primum perspicue probant, & uerum perhibent testimonium, quæ sunt ueræ ecclesiæ membra, & quæ hypocriticè.

EXAMI. Qui porro sunt hypocriticè ecclesiæ effectus?

SUPER. Qui uerè ecclesiæ effectibus contrariantur, ut auidire uerbum sed non uerè. Suscipere uerbum, sed non corde, nec solum &c.

EXAMI. Non uerè, nō ex corde & similes particule, discernunt ne illè inter effectus uerè ecclesiæ & hypocriticè?

SUPER. Verè discernunt. Et Esaias cap. 29. illas particulas omnes his uoculis duabus ferè expressit, ore & labijs hic populus me honorat. Ex citato nunc Esaiæ loco, & ex 6. 15. & 23. cap. Matthei, licebit numerosam effectuum hypocriticè ecclesiæ farraginem petere.

EXAMI. Restat quæstio, quæ me urget, eam ut soluas mihi oro. An ecclesia sit oculis exposita?

SUPER. Oportune quæris. Nam ipse in ore habebam, eam quæstionem tibi proponere. Respondeo autè oblatè quæstioni in hunc modum. Ecclesia uerè credentium, oculis non est exposita: hæc enim creditur iuxta symbolum, ergo non uidetur.

uidetur. Elſe error eſt eccleſiam credentium adſerere oculis expoſitam eſſe. Siquidem Elias 3. Regum ca. 29. ex externis iudicans eccleſiam, ſe ſolum eccleſiæ membrũ ſuper eſſe purabat. Ad quem Dominus ait. Et reliqui mihi in Iſraël ſeptem milia uirorum, quorum genua non ſunt incuruata ante Baal &c. Et hodie multi dum inhiant externis, ſtatuunt non eſſe eccleſiam: uerum ſi contingeret reſponſum domini, ſine dubio reſponderet. Habeo adhuc multa milia uirorum, qui tamen ſunt uerę eccleſiæ membra, quam uis oculis non cernantur. Eccleſia autem hypocritica prorfus eſt oculis expoſita: quare & uerę definiunt eam Papiſtę, quod ſit ſocietas externarum rerum ac rituum, ſicut aliæ politicę. Et Marcus cap 7. inculcat hypocriticam eccleſiam ut ſtudioſam rerum externarum: ut puta lotionis manuum, poculorum, urceorum, ęramentorum & lectorum. Item, Eſa. ca. 29. deſinit eccleſiam hypocritarũ, ut expoſitam oculis, ore, labijs & humanis ac externis traditionibus colentem Deum ſine corde.

EXAMI. Quid tu uocas eccleſiam hypocritarum eſſe oculis expoſitam?

SVPER. Hypocriticam eccleſiam eſſe oculis expoſitam, nihil uoco aliud, quàm illius omnia opera, omnem cultũ quo putat ſe Deum colere, externum eſſe: imò illam eſſe tantum ſpeciem & Iarua uerę eccleſiæ, externis rebus, ritibus & traditionibus, ore & labijs ſine adfectibus cordis puris præſumentem colere deum. Et quid ſit eccleſiam hypocriticam eſſe oculis expoſitam clariffime docet Papiſtica eccleſia, omnibus hypocriſeos turgidiſſima mater.

EXAMI. Cęterum ſi eccleſia uerę credentium non eſt expoſita oculis, quur ergo ſuperius uerę eccleſiæ cognitionis ſigna poſuiſti?

SVPER. Poſui quidem uerę eccleſiæ aliquot cognitionis

DE SYNODIS.

signa ex effectibus: sed quia hypocritica ecclesia, quantum ad externa attinet & spectem, omnia cum uera ecclesia communia habet, cognitio ex externis per se imbecillis est, & facillime fallere potest, & quia fallere potest, ideo uera ecclesia non est exposita oculis, quæ ex internis, quæ solus Deus uideret, probatur: quod autem à solo Deo uidetur, humanis oculis non cernitur. Quid porrò tu uocas beneficia conferre in ecclesiam?

EXAMI. Tu quæso, dic.

SVPER. Ne uidear noua adducere: audi de hac re Hieronymum 88. epistola. Alij edificent ecclesias, uestiant parietes, columnarum moles aduehant, earumque deaurent capita, præcioso ornatu & gemmis de aurea distinguant altaria. Sed tibi sit propositum, Christum uestire in in pauperibus, pascere in esurientibus, uisitare in languentibus, suscipere eos qui tecto indigent, maximè domesticos fidei. Postremo puto te damnare omnes hæreses & nouas & ueteres contra ecclesiam?

EXAMI. Damno in uniuersum omnes.

EXAMEN SVPER LOCVM De Lege.

SVPER. De lege quæ habes cognita ex scripturis?

EXAMI. De qua lege interrogas: nam alia est lex naturalis, alia est diuina, alia est humana?

SVPER. De lege naturæ satis est te hæc scire. Lex naturæ est iudicium conscientie, excusans iuxta naturam rectè agentes & accusans agentes contra naturam.

Consistunt uerò naturæ leges omnes in his tribus tanquam generalioribus.

In noscendo Deo, in colendo deo, & in nemine ledendo.

Ad has tres leges, reliquæ omnes referri possunt.

Catalogus leges naturæ exponit & declarat. Siquidem omnia

omnia decalogi præcepta, aut docent de notitia Dei, aut de cultu Dei, aut de charitatis erga proximum operibus.

Leges naturæ immutabiles sunt apud animum, quando foris lege dissimulentur. Cæsar 2. Insti. lura naturalia immutabilia sunt.

Ceteræ leges naturæ ex lapsu Adæ mirabiliter corruptæ & obfuscatæ in nobis, non amplius ualent ueram Dei notitiam præstare, non possunt amplius in nobis efficere, ut uerè assentiamus Deo, illi obediamus &c.

De legibus humanis hæc te tenere oportet, quòd sint expositoriæ quædam leges, legum naturalium, de nõ ledendo proximo, & eò propriè spectant, in hoc à magistratu datæ, ut publica honestas, & pax inter homines seruetur. Nam quatenus conueniunt leges humanæ cum legibus naturæ, honestæ sunt & iustæ; quatenus uerò naturæ repugnant, iniustæ sunt & uiolentiæ: impiæ autem quando contrariantur legibus diuinis.

Verum de lege diuina ex te quæro, ut dicas mihi sententiam tuam. Intelligo autem per legem diuinam, leges decalogi, leges ceremoniarum, & leges iudiciorum. In has enim tres legum species, lex diuina diuiditur. Et scriptura loquens de diuina lege, illas dictas tres species intelligit. Et sic de lege diuina etiã Apostolus loquitur ad Ephes. 2. legem mandatorum in decretis sitam abrogans: ubi Apostolus sentit per Christum non unã aut alteram legis speciem, sed totã legem esse abrogatam: scilicet ne amplius accuset aut damnet nos.

EXAMI. Rectè sub lege diuina, tres illas species comprehendis: nam Papistæ mirum in modum, specierum legis disijunctione, laborant gratuitam per fidem iustificationem, & locum de abrogatione legis, eludere. Vbicunq; enim Apostolus de lege mentionem facit, dicunt eum, aut de ceremonialibus legibus loqui, aut de iudicialibus: interim nihilominus

tatalogo tribuere iustificationem. Sed lex diuina est, quę constat præceptis decalogi, ceremonialibus & iudicialibus. **SUPER.** Placet diffinitio ex partibus seu speciebus. At longę firmiores & dilucidiores sunt diffinitiones legis ex officijs seu effectibus: Item, quę ex formalibus causis perantur. Ex formalibus causis & simul ex effectibus hæc sequens est.

Lex diuina est doctrina, requirens & animum consentientem, & ora ac manus puras; & damnans eos, qui animum consentientẽ, & ora ac manus puras non adferunt. Deut. 6. Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente. Iosue 22. Et ad hæreatis ac seruiatis illi, in omni corde, & in omni anima. Et Paulus ait, Lex spiritalis est. Et Christus Matthei ca. 5. ad legis completionem, et puros ad seclus requirit. Deut. 25. Maledictus omnis, qui non manserit in omnibus, quę scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.

Aliàs lex sic definitur. Lex est cognitio peccati. Ad Ro. 3.

Aliàs sic. Lex est, quę auget peccatum. Ad Ro. 5. Lex obiter subiit, ut abundaret delictum.

Aliàs sic. Lex est, quę operatur iram. Ad Ro. 3.

Aliàs sic. Lex est doctrina, coherens à malo. Priore ad Timoth. 1. Lex iniustis est posita.

Aliàs sic. Lex est speculũ, in quo quisq; sua peccata suamq; imbecillitatem contemplari potest: iuxta illud ad Ro. 7. Nesciebam concupiscentiam esse peccatum, nisi lex dixisset: non concupisces. Ge. 3. Quis indicauit tibi, quod nudus es? Res, nisi qd ex ligno, de quo præceperam tibi, ne comederes?

Aliàs sic. Lex est pædagogus seu occasio ad Christum. Ad Gal. 3.

Aliàs sic. Lex est doctrina, docens iustificatos per fidem in Christũ de bonis operibus, quę nam opera placeant deo, & in quibus obedientiã nostram erga Deum exerceamus. Improbatur ex dictis diffinitionibus, scolasticorum diffinitio,

nitio, qua definiunt legem esse obedientiam erga Deum, si tam in nostris uiribus, & iustificantem homines etiam sine spiritu sancto, id est per opera legis exteriora. Caterum quibus nominibus lex in scriptura appellatur?

EXAMI. Lex alias per metonymiam figuram, ipse Moses uocatur: alias uetus testamentum: alias administratio mortis, alias litera occidens. 2. Corinth. 3. alias uirtus peccati, ut ad Ro. 6. Esa, 9. iugum oneris, uirga humeri & screptrum exactoris appellatur lex.

SVPER. Quę sunt legis diuinę causę?

EXAMI. Deus institutor & Moses promulgator.

SVPER. Occasionem sancientię legis diuinę fuit malitia Israëlis, qui lege ceu pedagogo coercendus erat usque ad Christum. Prębuit & occasionem legi diuinę, promissio de Christo primis parentibus facta. Deus enim promiserat Christum humani generis saluatorem: quare opus erat certo populo, in quo claro Dei testimonio missiones de Christo reuelarentur, donec ueniret Christus. Et hæc occasio causa est, quare Deus populum Israëliticum ut peculiarem ac singularem populum sibi elegerit. De partibus seu speciebus legis diuinę, quia nunc certi sumus ex supradictis: ideo nunc porrò ex te quero: quare lex diuina populo Iudaico data fuerit: num ut per illam iustificaretur coram Deo?

EXAMI. Nullo pacto. Ad Ro. 3. Arbitramur igitur fide iustificari hominem absque operibus legis. Ad Ro. 8. Etenim quod lex præstare non poterat, ea parte qua imbecillis per carnem?

SVPER. Quęstionem de fine datę legis diuinę nemo bene soluet, nisi quis ad effectus datę legis respexerit. Qui ergo sunt effectus seu officia legis datę?

EXAMI. Ad Ro. 3. Ostendere peccata. Per legem enim agnitio peccati. Ad Ro. 7. Sed peccatum non cognoui nisi

DE SYNODIS,

per legem. Nam & concupiscentiam non nouissem nisi lex dixisset: non concupisces. Ad Ro. 5. Augere peccatum. Ceterū lex obiter subiit, ut abundaret delictum. Ad Ro. 7. Operari iram. Lex iram operatur. Esse pēdagogum usq; ad Christum, et coercere homines disciplina quadam usq; ad Christum. Lex pēdagogus usq; ad Christum. Lex iniustus est posita. Ad Gal. 3. Et 1. ad Timoth. 1.

SUPER. Inter hos effectus seu officia seu fines legis diuine, nondum uideo iustificationem coram Deo.

EXAMI. Ergo lex diuina, non est data propter iustificationem coram Deo. Quid autem sibi uult Apostolus praedictis legis diuinae effectibus, rogo exponas.

SUPER. Hoc unum sibi uult, ut ostendat iustificationem aliunde contingere, quā per opera legis. Sed tu cupis praedictos effectus legis clarius exponi?

EXAMI. Cupio, & ut illos exponas te obsecro.

SUPER. Ostendit Lex peccata, id est, monstrat quid sit peccatū. Et huc proprie spectat locus ad Ro. 7. Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nam & concupiscentiam non nouissem, nisi lex dixisset: non concupisces. Sic nec ego scirem furtum esse peccatum, nisi lex diceret. Non furtum facies. Deinde monet de tempore, quo sciam, quando peccauerim. Et huc pertinet locus proprie Ge. 3. Quis indicauit tibi quod nudus esses &c. Auget lex peccatum hoc modo. Lex ait. Non occides. Ego homo carnalis ex iudicio carnis statuo me legi illi satisfecisse quando manu non occidi. At accidit Christus legis interpret & inquit. At ego dico uobis, quod quisquis irascitur fratri suo (temere) obnoxius erit iudicio &c. Vbi Christus & puros adfectus requirit ad completionem legis de cede. Et Apostolus clamat. Lex spiritalis est, id est, requirit & animum consentientem, & adfectus per spiritum sanctum regeneratorem puros. Postea hoc opus,

hoc opus, hic labor est, quando uidemus nos non posse contententem animum, & puros per spiritum adfectus ad exteriora legis de cede completionem, adferre: hinc conscientia intranquilla, furore ac ira plena: hinc indignatio, qua conscientia indignatur & Deo auctori legis de cede, & legi ipsi: unde uerissime dictum est à Paulo. Lex obiter subiit, ut abundaret delictum. Item, Lex iram operatur. Legem comhercere homines usque ad Christum, & legem esse pedagogum usque ad Christum, hi effectus legis nihil aliud sibi uolunt, nisi legem occasionem tantum esse, ut per Christum iustificeris, & ad ueram iustitiam coram Deo ualentem pertingas.

EXAMI. Est ne igitur satis ad ueram iustitiam, peccatum per legem agnouisse? per legem ad augmentum peccatorum peruenisse &c.

SUPER. Non. Nam & Iudas ad agnitionem peccatorum suorum peruenit: nec tamen saluus factus est: Item, Saul cognouit suum peccatum, nec tamen iustitiam accepit.

EXAMI. Quid ergo Iudam & Saulem impediuit?

SUPER. Quia non fide apprehenderunt Christum peccatorum donatorem. Ex lege itaque cognoscere peccata debemus: peccatis uero cognitis, ex his fide in Christum, qui remittit peccata, nos rursum eripere debemus. Hinc dicitur lex pedagogus ad Christum, hoc est, occasio. De forma complendi legem, que tenes?

EXAMI. Qui seruat legem & facit, ille eam complet.

SUPER. Bene. In uocibus seruare & facere totum negotium de complenda lege situm est. Pertinent autem ad illas uoces, hi modi seu hę forme. Ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima: proximum sicut te ipsum: ore, labijs & manu. De his modis seu formis circa legis completionem, simul & semel coniunctim adhibitis, nemo hominum gloriari potest: imò dicti

DE SYNODIS.

imò dicti modi & formæ in nullius hominis sunt uiribus,
ut illos & illas pro complenda lege coniungat.

EXAMI. Ergo modis seu formis complendi legē demptis
& maximè prioribus, impossibile est hominem posse satisfacere
legi pro iustitia coram Deo ualente.

SUPER. Rectè dicis. Si enim modi illi & formæ illæ in hu-
manis uiribus fuissent, aut etiam in uiribus angelorū: non
opus fuisset, Christum è cælo descendere: qui cum descen-
dit, sequitur Christum solum à Deo patre ordinatum fuisse,
ut legi pro perfecta iustitia responderet. Et in eum finem
testati sunt & Prophetæ Christum uenturum. Et in eum fi-
nem se uenisse, ipse de se testatur. Matthei 5. Non ueni solu-
re legem, sed adimplere. Apostolus dixit ad Ro. 8. Etenim
quod lex præstare non poterat, ea parte, qua imbecillis erat
per carnem, hoc est, per totā humanam naturam, hoc Deus
proprio filio, misso sub specie carnis peccato abnoxie, præ-
stitit, ac de peccato condemnauit peccatum per carnē, ut ius-
tificatio legis impleretur in nobis &c. Christus igitur de-
buit satisfacere pro uera iustitia, & nos infirmos in carne es-
donare, cuius & omnes credentes Christo participes fiunt,
non aliter atq; si ipsi legi satisfacerent.

EXAMI. Sanè credo scholasticos doctores nostram imbe-
cillitatem in complenda lege agnouisse, dum præcepta in
consilia mutarent.

EXAMI. Agnouerunt quidem: nam nostræ imbecillitatis
agnitio, illis occasionem præbuit, præcepta in consilia mu-
tandi. Sed temeraria ac impia præsumptio fuit, eternam Dei
uoluntatem in consilia mutare, & eam immutabilem.

EXAMI. Fortassis illa præceptorum in consilia mutatione,
uoluerunt conscientias à desperatione uindicare?

SUPER. Equidem & id ego credo, ex illa causa præcepta
in consilia abijisse. Ansam mutationis præbuerunt & hæc
sententiæ.

sententię. Deus non præcipit impossibilia. Deus non iudicat de affectibus. Ast contrarium uerum est apud synceros theologos. Siquidem Deus præcepit impossibilia carni. Ad Ro. 8. Etenim quod lex præstare non poterat, ea parte, qua imbecillis erat per carnem, scilicet per totam humanam naturam. Deum iudicare de affectibus satis apertū est ex 5. cap. Matthæi. Ego autem dico uobis, quicumq; irascitur fratri suo temerē, obnoxius erit iudicio. Ibidem. Quicumq; aspexerit uxorem alterius ad concupiscendam eam &c. Ad Ro. 2. Scimus autem quod iudicium Dei secundum ueritatem est: id est, Deus non tantum secundum externa iudicat, sed etiam secundum corda.

EXAMI. Quid igitur decuisset scholasticos doctores in hoc negotio?

SYPER. Oculos, ipsi infirmi & insufficientes ad completendam legem pro uera iustitia, ad Christum legis ad uerā iustitiam completorem, uertere debuissent.

EXAMI. Quid sibi uult hic locus. Qui fecerit homo ea, uiuet in ipsis. Nonne uides uitam tribui completionem legis?

SYPER. Reuera uita sequeretur completionem legis, si facere aut complere esset in nostris uiribus: at dempta causa, non potest sequi effectus.

EXAMI. Nihil ergo possumus in complenda lege?

SYPER. Ore, labijs & manu, hoc est, externę legem aliquo modo seruare possumus, si non impediamur à diabolo. Verum huius externę completionis, iustitia corā Deo effectus esse non potest. Nam complere legem ad perfectā iustitiam, est simul consentientem animum ac pueros adfectus, ad externam legis completionem adferre: quę quia solus Christus ad legem adtulit: ergo & ueram iustitiā nobis parauit.

EXAMI. Quia Christus pro nobis satis fecit ad perfectam iustitiam: quare nos nulla obedientia amplius ligamur erga legem?

SVPER. Ad hanc obiectionem paulo post respondebimus de abrogatione legis. Quæ quid sit, enarra.

SVPER. Abrogatio legis est plenaria destructio Iudaici, & legis, cui deuinctus erat ille populus.

SVPER. Aliqua est hæc definitio, sed obscura. Apertiores sunt hæc sequentes. Abrogatio legis est liberatio, qua liberauit nos Christus à maledictione legis. Ad Gal. 3. Christus redemit nos à maledictione legis, dum pro nobis factus est maledictio.

Aliàs sic definitur. Abrogatio legis est translatio sub gratiam. Ad Ro. 6. Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Ad Gal. 3. At postquam uenit fides, non amplius estis sub perdogo.

Aliàs sic. Abrogatio legis est ablatio tyrannidis, & maledictionis, quam lex habet in eos, qui fide non apprehenderunt Christum liberatorem.

EXAMI. Quæ fuerunt causæ abrogatæ legis?

SVPER. Infirmetas & imbecillitas nostra. Hiere. 31. ait legem ideo abrogatam, quia uetus pactum non seruimus, & irritum fecimus: quare nouum datum. Act. 15. Quod nec nos, nec patres nostri seruare potuimus. Ad Hebræos 7. Abrogatur enim quod præcessit præceptum propter imbecillitatem & inutilitatem &c. Ad Ro. 8. Etenim quod lex portare non poterat, ea parte qua imbecillis erat per carnem &c. Christus est persona abrogans 2. ad Corinth. cap. 3, nec tollitur uelum, nisi per Christum. Porro ubi spiritus domini, ibi libertas. Ceterum est ne litera legis, maxime autem decalogi abrogata: aut obedientia erga legem? aut quid aliud abrogatum est?

EXAMI. Litera unã cum usu seu obedientia.

SVPER. Absit. Nam decalogum ad literam usque adhuc tenemus, & ad obedientiam decalogi adhuc obligamur.

Exami.

EXAMI. Quid ergo uenit abrogatione legis intelligendū?
SVPER. Non abrogatio literę legis, sed abrogatio maledictionis, dominij, & tyrannidis, & damnationis. Si ergo Lex te in Christum credentem amplius accusare & damnare uoluerit, dicendo. Maledictus qui non manserit in omnibus, quę scripta sunt in libro legis: tu respondebis; non ero maledictus, etiamsi non omnia fecero, quę sunt scripta in libro legis: quia Christus pro me factus est maledictio: unde me à tua maledictione, tyrannide, accusatione, damnatione, & imperio liberauit. Ad Gal. 3. Porro tota ne Lex, an pars abrogata est?

EXAMI. Ceremoniales & Iudiciales prorsus uel etiam ad literam sunt abrogatę: de decalogi legibus, quia eas adhuc seruamus, quid respondeam, non habeo.

SVPER. Tota Lex quantum ad maledictionem & accusationem pertinet abrogata est: sic Ceremoniales leges, sic Iudiciales, sic Decalogi leges sunt abrogatę. Ad Ephes. 2. legum mandatorum in decretis si tam abrogans: hic Apostolus de totius legis abrogatione loquitur. Et sic de abrogatione legis, locus ad Gal. 3. & similes intelligendi sunt. Christus redemit nos ab execratione legis: scilicet totius. 2. ad Corinth. 3. Vbi spiritus domini, ibi libertas: scilicet à tota lege.

EXAMI. Quare igitur retinemus adhuc Decalogi præcepta?

SVPER. Quia Decalogi præcepta consentiunt cum legibus naturę. Præcepta prioris tabulę consentiunt cum his naturę legibus. Noscere Deum, & colere Deum. Posterioris tabulę præcepta cum hac naturę lege. Neminem ledere. Quare Decalogi præcepta, merito dicuntur expositorię leges legum naturalium. Et sic de Ceremonialibus & Iudicialibus similiter iudicandum est, inter quas si quędam sunt leges cum natura consentientes, ille omnibus modis etiam

DE SYNODIS.

ad literam seruari debent, non propter Mosen: sed propter illorum præceptorum, & legum naturalium mutuum consensum. Iudiciales leges apud Mosen sunt. Turpitudinem uxoris patris tui, non discooperies. Turpitudinem uxoris fratris tui nõ reuelabis, & similes. Has leges aliãs & natura præcepit: igitur à nobis seruandę sunt.

EXAMI. Qui sit, ut ad præcepta Decalogi ligemur, cum tamen ea perfectè seruire, non sit in uiribus nostris?

SVPER. Quia Christus plenariè satisfaciens legi, perfectam iustitiam nobis meruit: quare decet nos nunc uicissim gratos esse. Sed quia Decalogi præcepta, ea omnia opera in se continent, quę Deus à nobis fieri uult, loco gratiarum actionis, illa præstamus. Ast de uiribus præstandi illa quęris. Ego respondeo in hunc modum. Christus fide apprehensus ad perfectam iustitiam, donat nobis spiritum sanctum, hic reuenerat corda nostra, & facit ea apta, ut ualeamus aliquo modo legi satisfacere: non quidem ad iustitiam, quam prius in Christo per fidem habemus: sed ad ostendendam gratitudinem nostram, pro accepta per fidem in Christo iustitia.

EXAMI. Quidam ante fidem in Christum, negant nos legem seruire posse ad iustitiam coram Deo: post fidem uerò in Christum, posse.

SVPER. Mentuntur illi. Siquidem nostra impletio legis, etiam post fidem in Christum, & acceptam per Christum iustitiã, semper manet imperfecta, & quasi inchoata: igitur pro uera iustitiã diuinę irę opponi non potest. Et Autor epi stolę ad Hebręos Christi iustitiã pro nobis ęternam facit, ca. 9. Ingressus est semel in sancta, ęterna redemptione repleta. Omnes hęreses aduersus locũ de lege te damnare credo.

EXAMI. Damno & execratas omnes habeo.

EXAMEN SVPER LOCVM

De Euangelio.

SVPER. Quid tu uocas Euangelium?

Exa^m

EXAMI. Letum nuncium. Apud poetas Euangelium significat sacrificium, quod fiebat, cum res bonæ ac foeliciter geste nunciabantur. *Ein freudenföw.*

SVPER. Non satis est simplicem Etymologiam uocabuli tenere, nec satis est etymologica definitione contentum esse: quare rei definitionem ex te scire cupio.

EXAMI. Euangelium est letum nuncium de remissione peccatorum.

SVPER. Hæc adiçito definitioni: in Christo Iesu, quam impetrat sola fides, non quidem ex opere operato, sed per imputationem. Christus, fides & imputatio remissionis peccatorum causæ sunt.

Aliàs sic definiri potest Euangelium.

Euangelium est prædicatio poenitentiaæ & remissionis peccatorum. Et hæc definitio ex partibus est, Lucæ ultimo extans.

Aliàs sic. Euangelium est promissio, quam promisit Deus prophetis in scripturis sanctis, de filio suo. Ad Ro. 1.

Similes definitiones Euangelij passim leguntur in scriptura. Omnium pulcherrimæ sunt, quas habet Apostolus. Ad Colos. 1. Ad Ephes. 1. & 3. cap. Sed Euangelium quare appellatur letum nuncium?

EXAMI. Respectu legis, quæ erat tristæ nuncium, quod cum nunciaretur, non audebant homines ad illud accedere, propter incensum ignem ac turbinem, & caliginem & procellam, tubæq; sonitum & uocem uerborum. Exod. 19.

SVPER. An fuerit Euangelium doctrina naturæ & mundo cognita?

EXAMI. Non. Ad Ephes. 3. Euangelium mysterium Christi, in alijs gratibus non innotuit filijs hominû, quemadmodum nunc reuelatum est. Natura de Christo & spiritus sancto, ut præcipuis personis ad Euangelium pertinentibus,

DE SYNODIS.

nihil unquam intellexit, & nedum quicquam intelligit.

SUPER. At legitur ad Ephes. 3. Euangelium patribus sanctis notum fuisse?

EXAMI. Addit Apostolus per spiritum: scilicet sanctum, qui Euangelium illis reuelauit. Ad eam prima est facta reuelatio, & sic sensim ac sensim & alijs patribus.

SUPER. An patres ueteris testamenti aliud Euangelium habuerint, quam nos hodie habemus?

EXAMI. Minime aliud. Sic enim ait Apostolus, ad Corinth. 10. Omnes eandem escam spiritualem comedebant, & omnes eundem potum spiritualem bibebant. Bibebant enim de spirituali, quæ comitabatur Petra. Petra uero fuit Christus. Euangelium autem prædicatio est de Petra Christo.

SUPER. Quando debuit hoc Euangelium de Christo reuelari?

EXAMI. Concepserat Deus reuelationis tempus, quod Paulus plenitudinē temporum uocat ad Ephes. 1. qua præfente scribit Euangelium quoque reuelatum. Certus annus & dies reuelationis præscriptus non fuit: quanquam Prophetæ subinde à longe tempus reuelandi Euangelij monstraauerint. Moses Genes. 44. Non auferetur sceptrum Iudæ, donec ueniat, qui mittendus est. Debuit igitur reuelari Euangelium, rebus Iudeorum nunc desperatis.

SUPER. Cause reuelati Euangelij, quæ fuerunt?

EXAMI. Misericordia & gratia Dei. Primi enim parentes lapsu per diti, cum se tanto lapsu eripere non possunt: accessit Deus ex mera misericordia & gratia sua, & promissione illis, ac sic toti humano generi letum illud nuncium de remissione peccatorum per Christum. Vel causa reuelandi Euangelij promissio fuit. Ad Ro. 1. Segregatus in Euangelium Dei, quod antè promiserat &c. Christus est persona reuelans & prædicans Euangelium, & simul præstans Euangelij promissam.

promissa. Spiritus sanctus ad Euangelium illuminat. Occasionem præbuit & promissi & reuelati nunc Euangelij, humana natura oppressa peccato & morte, propter lapsum Adæ.

SUPER. Quas statuis esse partes Euangelij?

EXAMI. Vnum est Euangelium.

SUPER. Rectè equidem. Euangelium quidem unum est, sed duæ tamen sunt eius partes. Diuidit enim Christus ipse Euangelium in pœnitentiã, seu prædicationem pœnitentiæ, & in remissionem peccatorum, seu prædicationem de peccatorum remissione. Lucæ ultimo. Et sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertio die; & prædicari sub nomine eius pœnitentiã ac remissionem peccatorum in omnes gentes. Sed porro quero, an etiam possit remissio peccatorum cum fructu ecclesiæ prædicari sine pœnitentiã?

EXAMI. Nullo modo. Nam ex solius remissionis peccatorum prædicatione sine pœnitentiã, magna inde securitas sequi solet: imò sine pœnitentiã nunquã uerè suscipiter nequã intelligitur remissionis peccatorum uis. Quare & Deus ordinauit, ut Ioannes Christum prædicatione pœnitentiæ præcurreret. Et Christus ipse suam prædicationem à pœnitentiã exorsus est. Matth. 4. Resipiscite: instat enim regnum cœlorum.

SUPER. Quid tu intelligis per pœnitentiã?

EXAMI. Dolorem seu contritiõem pro peccatis præteritis.

SUPER. Et Iudas dolorem pro suis peccatis habuit, nec tamen fuit seruatus; & Saul habuit, nec tamen inde saluatus. Vera itaq; & salutaris pœnitentiã est, quæ ex contritiõne cordali, & fide in Christum constat. Contritiõ præcedit & dolet pro peccatis, fide in Christum sequitur, & remissionem peccatorum impetrat. Cæterum de effectibus Euangelij

Exami.

DE SYNODIS.

EXAMI. Si Euangelium est prædicatio poenitentiae & remissionis peccatorum, sequitur Euangelij proprium effectum, prædicare poenitentiam & remissionem peccatorum simul.

SVPER. Proprius quidem effectus est Euangelij nunc dictus: quia Euangelij duæ sunt partes. At prædicatio poenitentiae non est ita de proprietate Euangelij, qua tamē carere non potest, modo usus seu fructus aliquis Euangelij esse debet. Propriissimi autem Euangelij effectus sunt,

Annunciare } Remissionem peccatorum.
 } Iustificationem.
 } Reconciliationem.
 } Donationem spiritus sancti.
 } Donationem uitæ æternæ.

Ast Euangelij effectus uniuersales ne sint, an particulares?

EXAMI. Vniuersales sunt.

SVPER. Rectè respondisti. Nam Euangelium est uniuersalis promissio seu prædicatio. Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis.

EXAMI. At non omnes consequuntur Euangelij effectus?

SVPER. Ratio est, quia non omnes credunt. Fides enim sola est, qua impetramus Euangelij effectus. Hæreses contra Euangelium, ueteres & nouas, uti credo, damnas?

EXAMI. Damno ex æquo omnes.

EXAMEN SVPER LOCVM

De Fide.

SVPER. Nomine fidei Etymologicus quid intelligis?

EXAMI. Veteres ac noui quidam theologi, nec numero pauci, per fidem intelligunt notitiam de Christo, quomodo incarnatus sit, natus, passus & mortuus.

SVPER. Fides pro simplicis historiæ de Christo notitia accepta, non potest iustificare. Siquidem & demones eam notitiam

notitiam habent. Sic clamat Satan Marci 5. Quid mihi est tecum Iesu fili Dei altissimi? Iacobus ait cap. 2. Et demones credunt: scilicet de Christo notitiam habent.

EXAMI. Homo ergo fidelis, non habet opus notitia historię de Christo?

SVPER. Habet opus. Sed ut homo iustificetur corā Deo, longe alia fide, quā simplicis historię de Christo notitia opus habet.

EXAMI. Quę ergo est illa fides?

SVPER. Fiducia est misericordię promissę in Christo.

EXAMI. Ergo fides hic significat fiduciam misericordię promissę in Christo. Sed fides pro fiducia in promissiones de Christo, in quo predicamento est? Hac namq; questione, quidam nuper me miserē exagitavit.

SVPER. In predicamento relationis, quia apprehendit fines suum correlativum misericordiam Dei seu promissionem. Fides vero pro simplicis historię de Christo notitia, in predicamento qualitatis est: unde & iustificare non potest. Quare & rectissimē sentiunt, qui correlativum fidelis iustificantis faciunt misericordiam Dei seu promissionem. Sic Adā Ge. 3. audiens promissionem de semine Christo, credidit illi & servatus fuit. Cæterum ut definis fidem ex rei quadam definitione?

EXAMI. Sic definit eam Autor epistolę ad Hebręos ca. 11. Fides est sperandarum rerum argumentum, iudicium non apparentium, ελεγχος, significat hic certissimam noticiā sine dubitatione. πισπις, significat hic certum iudicium earum rerum, quas sine ulla dubitatione credimus & expectamus.

SVPER. Quidam apertius sane sic transferūt gręca. Fides est expectatio sperandarum rerum & certum argumentum rerum non apparentium. Alias sic definitur Fides.

R

DE SYNODIS.

Fides est certa fiducia, que oritur ex uerbi promissi auditu. Ad Ro. 10. Fides ex auditu est: auditus uero per uerbum Dei. Alias sic.

Fides est certa fiducia in promissiones Dei de Christo, sola iustificans per imputationem omnes, que eam certam habent.

EXAMI. Quur uocas fidem certam fiduciam? quur apponis particulam sola? quur addis per imputationem? SUPER. Vox certa excludit dubitationem, cū qua nugantur Monachi fidem existere posse: fidem non posse cum dubitatione existere, satis ostendit Apostolus ad Ro. 4. in exemplo Abrahę, qui preter spem sub spe credidit: qui non infirmatus fide &c. qui non hesitauit ob incredulitatem, sed robustus factus fide, tribuens gloriam deo, certa persuasione concepta, quod is, qui promiserat, idem potens esset & prestare.

Sola particula excludit merita operum. Ad Ro. 3. Arbitramur autē hominem iustificari fide absq; operibus legis. Ad Ro. 4. Etenim si ij qui ad legē pertinent, hæredes sunt, inanis facta est fides, & irrita facta est promissio. Ad Gal. 2. Si per legem est iustitia: igitur frustra mortuus est Christus.

EXAMI. Sola particula non est uox scripture. SUPER. Esto. Attamen absq; operibus legis: inanis facta est fides, & irrita promissio, & frustra uoces idem significant, quod sola particula.

Per imputationem addidi, ut excluderē uoces, mercedem, debitum & meritum. Ad Ro. 4. Credidit Araham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Ei uerò qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundū debitum. Porrò ei qui non operatur, sed credit in eum, qui iustificat impium, imputatur fides ad suam iustitiam. Quemadmodum & Dauid explicat beatificationem hominis, cui Deus imputat

imputat peccatum sine operibus.

Item ut excluderem opinionem eorum, qui dicunt fidem ex opere operato iustificare, nō per imputationem, aut quia apprehendit promissionem. Sed unde originem ducit fides, & quę illius sunt causę?

EXAMI. Spiritus sanctus fidei causa est, quia donum eius est fides.

SVPER. Causę fidei sunt Spiritus sanctus & uerbum. Spiritus sanctus, quia fides eius donum est: deinde quia iuxta suum officium Ioan. 16. arguit nos propter peccatum incredulitatis, ut nos ad fidem in Christum prouocet. Verbum causa est, quia Spiritus sanctus per uerbum donat fidem. Ad Ro. 10. Fides ex auditu est: auditus uerō per uerbum Dei.

Et pœnitentia fidei quędam remota est causa seu potius occasio. Contritione enim dolemus de peccatis; ex contritione autem nos rursus fide erigimus ad accipiendam peccatorum remissionem.

EXAMI. De quo tu loqueris uerbo, de interno uel externo? SVPER. Sapis tu etiā impiam illam & fanaticam uerbi diuisionem, omnium malorum, & omnis hereseos causam, nostris hisce temporibus. An ignoras Apostolum ad Ro. 10. Vbi uerbum fidei causam ponit, de uocali uerbo loquitur, quod auribus auditur, & ore prædicatur? An nescis Apostolum tibi longa gradatione docere, nos per ministerium uerbi iustificari & saluos fieri? Sed de partibus fidei quę habes?

EXAMI. Scholastici doctores partiti sunt olim fidem, in fidem formatam, infusam & acquisitam. Formatam dixerunt fidem illam generalem, quam etiā impij habere possunt, charitate carentes. Infusam specialem fidem uocarunt à Spiritu sancto infusam, quam etiā negarunt iustificare nisi formatam charitate. At quisitam appellarunt fidem historicam.

DE SYNODIS.

SUPER. Ast fides de qua nos hic loquimur, non diuiditur in partes. Est enim unus quidam animi motus, intuens in promissiones de Christo, & ad sentiens eis. Porro quia non omnium est fides, teste Apostolo, credis tu hodie omnes habere fidem, qui de fide gloriantur?

EXAMI. Ego timeo, ne multi hodie loco ueræ fidei, opinionem tantum habeant.

SUPER. Quid uocas opinionem?

EXAMI. Fidei uanam persuasionem, quam sibi quis ex suis cogitationibus & uiribus imaginatur: itæ fidem inanem, & sine sequentibus bonis operibus infructuosam.

SUPER. Pro fide opinionem habuerunt & Mariæ, ueniens ad sepulchrum, uncturæ Christum, quem debeant credere à mortuis resurrexisse. De inani fide agit Iacobus cap. 2. De effectibus fidei quæ tenes?

EXAMI. Fidei effectus est proprius iustificare. Ad Ro. 3. Arbitramur autem hominem iustificari fide absque operibus legis. Ge. 15. Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Farraginem exemplorum, quæ testantur de iustificationis per fidem, lege, 11. ca. ad Hebræos. Ex rebus cogitatis adhuc multi sunt fidei effectus, ut.

Pacificare conscientias. Ad Ro. 5. Iustificati igitur fide, pacem habemus &c. Habere comitem uitam eternam. Ioan. 8. Qui credit in me iam habet uitam eternam.

Seruare à pudore. Ad Ro. 10. Omnis qui fidit illi, non pudebit. Esa. 29. 1. Petri 2. Et qui crediderit in illo, non pudebit.

Efficere ut omnia nostra opera, & ipsi placeamus Deo. Iuxta illud ad Ro. 14. Quicquid sine fide fit, peccatum est. Ad Hebræos 11. Impossibile est sine fide placere Deo.

Generare in nobis uera bona opera, quibus testemur de fide nostra.

Efficere in nobis spem & charitatem in Deum. Psal. 90. Sperent

Sperent in te omnes, qui nouerunt nomen tuum. Notitia autem Dei non contingit mihi per fidem. Charitas in Deū sequitur, quando fide cognouimus Deum nos diligere.

Plures effectus fidei suppeditant tui loci communes.
 S^VPER. Hi prædicti fidei effectus, sequuntur ex fide ut opere operato, aut per imputationem?

EXAMI. Vt supra per imputationem.

S^VPER. Multę semper fuerunt circa hunc locum de fide hæreses, eas te improbare omnes credo.

EXAMI. Improbo & detestor.

EXAMEN S^VPER LOCVM

De iustificatione.

S^VPER. Vocabulo iustificationis qd uenit intelligendum?

EXAMI. Tu quęso, dic.

S^VPER. Iustificatio hic simpliciter accipitur, id est Hebraico more, pro acceptance, reconciliatione & remissione peccatorum gratuita.

EXAMI. Quid sibi uult uox gratuita?

S^VPER. Iustificare est hic forense uerbum, pro gratuito absolui, & iustus reputari, non aliter atq; si quis accusatus coram tribunali, misericordia & gratia iudicis absoluitur, & iustus pronunciat.

EXAMI. Ergo iustificatio nihil est aliud, quàm gratuita uel imputatiua in gratiam acceptatio, cum Deo reconciliatio, & remissio peccatorum?

S^VPER. Nihil est aliud. Sed uellem, addidisses fidem, quę apprehendit gratiam, misericordiam & imputationem Dei. Definitio certa est ex 4. ca. ad Ro. Credidit Abraham deo, & imputatum est ei ad iustitiam: uide & reliqua, quę ibi sequuntur. Sed de causis iustificationis quę putas?

EXAMI. Cause iustificationis sunt ex 4. cap. ad Ro. imputatio & fides. Imputationem intelliges, ex gratia & misericordia

DE SYNODIS,

cordia Dei, ut excludantur, merces, meritum & debitum, quibus opponit Apostolus imputationem ex gratia & misericordia Dei.

Fidem sentio causam esse iustificationis, non quia quasita in nobis est, aut quia ex opere operato iustificat: sed quia misericordiam Dei, gratiam & imputationem apprehendit.

SUPER. Porro qui sunt ad iustificationem gradus?

EXAMI. Verbum prædicatum arguit infidelitatem, impietatem & iniusticiam mentis. Mens his uicis cognitis perterrescit, & nulla inuenta in se medela aspirat ad Euangelium, in quo offertur iustificatio seu peccatorum remissio: huic Euangelio credit mens, & sic accipit oblata iustificationem seu peccatorum remissionem, certo statuens se iam habere propitium Deum.

EXAMI. Quidam fidem causam iustificationis faciunt, & dicunt eam iustificare per synecochem, ita ut sit tantum principium seu causa, adferens alias uirtutes, propter quas iustificemur.

SUPER. Error hic flagris dignus est. Fides enim non iustificat, quia est uirtus in nobis, aut quia alias uirtutes adfert, sed quia apprehendit obiectam misericordiam. De partibus uero iustificationis quid habes?

EXAMI. Iustificatio de qua hic loquimur non scinditur in partes. Loquimur enim hic de iustificatione, cuius causa est fides, quoque impartibilis, ualens coram Deo, & in remissione peccatorum coram Deo consistens.

SUPER. Recte respondisti. Nam iustitia legalis alio respicit, sicut & iustitia rationis seu politica, quam ratio honestorum operum executione efficit, & a qua homines iusti appellantur coram hominibus. Heretica prorsus est iustificationis partitio, in iustificationem ex lege nature, qua iustificatos sentiunt: in iustificationem legis Mosaicæ, qua

Iudeos

Iudeos iustificatos adserunt: & in iustificationem ex Evangelicis legibus, & alijs ritibus & statutis pontificum, quae nos hodie iustificari contendunt. De effectibus & rebus cognatis iustificationis quae tenentur?

EXAMI. Tu quae effectus illos & res cognatas enarra.

Iustificationis propriissimus effectus est remissio peccatorum. In hoc enim iustificamur, ut accipiamus remissionem a peccatis.

Ex rebus cognatis effectus hi esse possunt.

Habere pacem conscientiae. Ad Ro. 5. Iustificati igitur fide, pacem habemus erga Deum per dominum nostrum Iesum Christum.

Statuere nos certo placere Deo.

Scire nos esse filios Dei.

Scire nos habere uitam aeternam, & ad eam nos iustificatos esse. Ioan. 8. Qui credit in me, iam habet aeternam. Fidei autem effectus est iustificatio.

Sperare certo nos deo curae esse, atque regi ac seruari a deo.

Plures effectus uide in nostris locis communibus.

Ceterum in quem finem iustificamur, num ut inde securi, ociose & negligenter uiuamus? num ut postea nihil boni amplius faciamus?

EXAMI. Verè ad illa mala non iustificamur.

SVPER. Non iustificamur quidem; sed nescio qui fiat, quòd statim audito Evangelio, & gratuita in Christo iustitia praedicata, quam plurimi, securi, ociosi, & ad omnia bona opera praestanda, reddantur negligentiores: nec solum nos, qui hodie uiuimus, sed etiam temporibus Apostolorum, summa securitas cum profundo otio & negligentia oscitante, in usu fuit, unde & Pauli, Iacobi & aliorum querelae.

Ad Ro. 6. post commendationem seu praedicationem gratiae, sic obiecerunt Romani: Quid igitur dicemus? Manebimus

DE SYNODIS.

bimus in peccato, ut gratia abundet? Sic hodie obijciunt postq̄ Christus omnia effecit, & postq̄ fides sola iustificat: ergo ulterius non est opus, ut bene operemur?

EXAMI. Quid ergo consilij præbes contra securitatem illam, otium illud & illam negligentiam?

SVPER. Hoc præbeo consilium, quo & Apostoli usi fuerunt: nimirum ut diligentissime finem iustificationis urgeamus.

EXAMI. Quis est ille finis?

SVPER. Bene operari. Sic enim respondit. Paulus objectioni Romanorum ex iustificationis sine. Absit. Qui mortui sumus peccato, quomodo post hac uiuemus in eodem? An ignoratis, quod quicumq̄ Baptizati sumus in Christum Iesum, in mortē eius bapizati sumus. Sepulti igitur sumus unā cū illo per baptismum in mortem: ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitę ambulemus. Summa ergo est huius responsionis Pauli, Iustificationis finis est bene operari: item, Iustificati debent bona opera facere.

De hoc fine iustificationis, & pulchre loquitur Apostolus ad Ephes. 2. Sumus enim figmentum Dei, conditi ad bona opera.

Inuitatorię autem causę post iustificationem ad bona opera esse debent, debitum, decorum, premia ex promissione dei recompensatoria, & quia post iustificationem primū placent Deo nostra bona opera. Contraria iustificationi te improbare puto?

EXAMI. Improbo & damno.

EXAMEN SVPER LOCVM

De Vita ęterna.

SVPER. Quia uita ęterna est res fidei & iustificationi cognata. Ioan. 8. Qui credit in me iam habet uitā ęternam. quare nunc

nunc ordo postulat, & de uita eterna aliquid te interroga-
re. Quid igitur uocas uitam eternam?

EXAMI. Vitam eternam uoco, uitam post hanc aliam, ple-
nam gaudio spiritali, & eterna letitia. Sed tu rei definitio-
nem adde.

SVPER. Vita eterna est certa Dei patris & domini nostri
Iesu notitia, quæ hic in fide sub spe certa in spiritu incipit, &
manifestabitur post hanc uitam, ad perpetua gaudia & im-
mortalem hereditatē. Ioan. 17. Hæc uita eterna est, ut cogno-
scant te solum Deum uerum, & quem misisti Iesum Chris-
tum. Priore ad Corinth. 13. Cernimus enim nunc per spe-
culum in enigmate: tunc autem à facie ad faciem. Petrus 1.
epistola cap. 1. quæ in hoc parata est: scilicet salus, ut patefiat
in tempore supremo. Ioan. 3. Qui credit in me, iam habet
uitam eternam. Ad Ro. 8. Spe saluati estis. Petrus 1. epistola
cap. 1. uitam eternam sic definit:

Vita eterna est hæreditas immortalis, & incontamina-
bilis, atq; immarcessibilis, quæ conseruatur in cœlis erga nos
qui uirtute dei custodimur per fidem ad salutem, quæ in hoc
parata est, ut patefiat in tempore supremo, in quo exulta-
mus nunc &c.

Christus Marci 13. uitam eternam in hæc uerba definit.
Vita eterna est, sed in qua homines neq; contrahent matri-
monium, neq; nuptum dabunt; sed erunt tanq; angeli Dei.

EXAMI. Scholastici doctores, nescio quæ terrena de uita
æterna speculantur: an etiã aliquid terrestre erit in uita
æterna?

SVPER. Nihil neq; terrestre, neq; caducum, neq; quod sa-
pit præsentem uitam: imò uita æterna erit ultra omnem ra-
tionem, & ea, quæ sunt terrestria, caduca, & mundana. Et
hoc uerum esse, satis docet Petrus his uerbis: hæreditas im-
mortalis, incontaminabilis, & immarcessibilis. Item, Chri

DE SYNODIS.

flus his uerbis: neq; contrahent matrimonium, neq; nuptim
dabunt, sed erunt tanq; angeli dei. Vide & Apostolum
ad Corinth. 5. Seminatur in corruptione, & resurget in cor-
ruptione &c. De causis uitæ æternæ quæ habes?

EXAMI. Causas non admodum probe perspicio, tu ergo
eas edoce.

SVPER. Causæ sunt uitæ æternæ. Promissio, donum Dei,
fides, & Christus dator uitæ eternæ. Promissionis multi sunt
scripturæ loci, quæ credentibus in Christum uitam æternam
promittunt. Donum Dei est ad Ro. 6. Vita æterna donum
Dei est. Matthæi 20. docet parabola uitam æternam sequi
ex conventione seu pacto, quod init paterfamilias cum ope-
rarijs in uineam conductis, Fides causa est, quia uitæ æternæ
res cognata. Ioan. 8. Qui credit in me, iam habet uitam eter-
nam. Christus causa est, quia propter Christum contingit
uita æterna, & quia Christus dat uitam æternam. Ioan. 15. &
Ioan. 17. De partibus uitæ æternæ quæ sentis?

EXAMI. Vitæ æternæ nullas partes tribuo, Est enim una
uita æterna sine omni prærogatiua habitantium in ea.

SVPER. Quas putas esse uitæ æternæ effectus?

EXAMI. Habere gaudia æterna sine luctu & tristitia. A-
pocalip. 21. Et abster surus est Deus omnem lachrymam ab
oculis eorum.

Gaudere & exultare in æternum, Esa. 65.

Adorare Deum perpetuo, Esa. 66.

Non sentire amplius peccatum, mortem, afflictiones &c.
Esa. 25. Plures & similes uitæ æternæ effectus passim oc-
currunt in sacris literis.

SVPER. Contra uitam æternam multæ semper fuerunt
hæreses, eos te detestari credo?

EXAMI. Detestor omnes & improbo.

Examen

EXAMEN SVPER LOCVM

De bonis operibus.

SVPER. Quæ tu uocas bona opera?
EXAMI. Antichristi quid hæcenus dixerint bona opera, sæpe ridicula ac stulta, per se apertum est. Ego simpliciter uoco bona opera, quæ nobis in Decalogo præscripta sunt: nam non uideo, quale bonum opus non possit sub Decalogo comprehendi. Apostolus ad Ephes. i. uocat bona opera, quæ præparauit nobis Deus, ut in eis ambulemus: hunc locum sic intelligo, quod ea tantum sunt bona opera, quæ in uerbo sunt præscripta: quod enim Deus pro nobis præparauit, id credo in uerbo extare.

SVPER. Vbi ergo manebunt uigiliæ & missæ pro mortuis, delectus in cibis, externa à matrimonio abstinentia & similia opera?

EXAMI. Illa opera humane traditiones sunt, non sunt uera bona opera.

SVPER. Opera decalogi seu quæ in uerbo præscripta sunt, quæ dicuntur bona opera, aut quia iustificanc, aut quia merentur uitam æternam?

EXAMI. Non. Opera enim bona neque iustificanc neque merentur uitam æternam, sicut patebit in effectibus bonorum operum. Dicuntur uero bona opera, primum à bono uerbo, in quo præscripta sunt: deinde à Deo bono, qui ea pro nobis præparauit & ordinauit: tertio, quia fiunt à bonis, hoc est, à iustificatis. Rogo catalogum bonorum operum mihi è Decalogo colligas.

SVPER. Id multi laboris est, tamen accingar, pro ut ordine se habent Decalogi præcepta.

BONA OPERA PRIMI PRÆCEPTI.

Fides

Timor

Dilectio

} In Deum.

DE SYNODIS.

BONA OPERA SECVNDI PRAECEPTI.

Confiteri	Nomen seu	} Dei.
Laudare	uerbum	
Glorificare		
Honestare		
Magnificare	Famam	
Commendare		
Dispergere		
Publicare	Gloriam	
Inuocare		

BONA OPERA TERTII PRAECEPTI.

Audire	} Verbum.
Suscipere	
Discere	
Magnificare	
Admirari	
Meditari	
Docere alios	} Verbum.
Comunicare	
Requiescere in uerbo.	
Baptismum non contemnere, & illo uti.	
Reuereri ministerium uerbi & ministros.	
Absolutionem per fratrem non contemnere.	
Conseruare publicas ceremonias.	

BONA OPERA QVARTI PRAECEPTI

Honorare	} Parentes, magistratum, preceptores,
Colere	
Magnificare	
Reuereri	
Iuare	
	tutores, heros, & heras, & omnes nobis superiores.
	Obedire

Obedire
 Mōrem gerere } Prædictis personis.
 Servire
 Obsequi
 Esse diligentem in obeunda uocatione & administratio-
 ne illius.

BONA OPERA QVINTI PRÆCEPTI.

Iraſci, Inuidere proximo.

Intimicum eſſe, Litigioſum eſſe erga proximum.

Concertare cum proximo.

Seditioſum eſſe, Inſtruere ſectas contra proximum.

Vexare cum contemptu proximum.

Indignari proximo.

Non } Dicere ad proximum Raha.

Vocare proximum fatuum.

Inſectari proximum.

Arroganter de ſe ſentire.

Vlcisci ſe de proximo.

Conuiciari in proximum.

Occidere proximum.

Item diligere proximum & in eum beneficium eſſe.

BONA OPERA SEXTI PRÆCEPTI.

Caſtum

Fidum

Temperantem } eſſe erga coniugem.

Sobrium

Mœchari

Odiffe coniugem

Non } Iraſci coniugi

Eſſe ſuſpicioſum ac moroſum erga coniugem

Aſpicere coniugem alterius ad concupiſcendum.

DE SYNODIA

Repudiare coniugem.

Denegare debitam beneuolentiam coniugi.

Vri & estuare internis concupiscentijs.

Esse immundum & lasciuum in uerbis.

Esse amarulentum erga coniugem.

Non } Abligurire bona ad sustentandū matrimonium
cum honestate.

Perdere nimio ornatu ac sumptu coniugem.

Negligere domum & rem familiarem.

Item obedire coniugi, diligere coniugem & eam
reuereri.

BONA OPERA SEPTIMI PRAECEPTI.

Cogitare de alterius bonis subtrahendis.

Adfectare alterius bona.

Cogitare de furto uerbi.

Iuuare alios in furto uel consilio uel alia ope.

Furari per se.

Decipere praetextu ueritatis.

Attendare blandis uerbis bona proximi.

Interpretari falso uerbum.

Non } Subordinare alios furti grati.

Inire dolo contractus.

Violare in contractibus fidem & iustitiam.

Diuendere pluri mercem, quam iustum est.

Supponere falsas merces pro bonis.

Vti falsis ponderibus, uinis, modijs &c.

Exercere usuras iniustas.

Ociari.

Negligere suam uocationem & officium.

Iniuuare proximum, in proximo liber alē esse.

Bona

BONA OPERA OCTAVI PRAECEPTI.

Studiosum ledendi famam proximi
 Philauton, Superbum
 Contemptorem
 Contumeliosum
 Gloriosum, Inflatum
 Inuidum
 Calumniatorem
 Maledicum, Obrectatorem
 Proditorem
 Diffamatorem
 Iudicem temerarium
 Letantem in diffamatione proximi
 Adiutantem alios in diffamatione
 proximi
 Approbatorem diffamationis

Non esse } In proximo

Item bona sunt huius praeccepti opera. Esse ueracem in omni uita, odisse simulationem & mendacia, reprehendere diffamantes alios, defendere & excusare diffamatos, non loqui falsum testimonium coram iudice.

BONA OPERA NONI PRAECEPTI.

Querere in omnibus proximi utilitatem.
 Postponere nostra comoda utilitatibus proximi.
 Iuare proximum, ut ditior fiat, & eius bona crescant.
 Non concupiscere bona proximi.
 Non abalienare. Non abstrahere.
 Non decogere in necessitate
 Non defraudare proximum de suis bonis.
 Non decipere.
 Admonere proximum de dolo.
 Non insidiari proximi bonis.
 Non consentire alijs in occupatione bonorum proximi
 rum dolo.

Bona

DE SYNODIS.

BONA OPERA DECIMI PRÆCEPTI.

Querere in omnibus utilitatem proximi.

Admonere uxorem eius, & seruos, ut suum officium diligenter faciant.

Non desiderare uxorem proximi, non seruos &c.

Cæterum quod discrimen est inter bona opera piorum & impiorum?

EXAMI. Piorum bona opera grata & accepta sunt Deo, quia fiunt à iustis & reconciliatis ex fide. Impiorum uero bona opera, in speciem uera sunt opera, quæ Deus etiã præcepit: sed non sunt grata neq; accepta Deo, quia fiunt ex impio ac infidelis animo. Quicquid autẽ sit sine fide, peccatum est. Ad Ro. 14. Ad Hebræos 11. Impossibile est placere Deo sine fide. Sed cuius dona sunt in impijs honesta & bona opera?

SUPER. Honestata & bona opera etiam in impijs Dei dona sunt. Nam Satana dona esse non possunt, qui cupit mundum inescatum uicij.

EXAMI. Quia impiorum honestata ac bona opera non sunt Deo grata: ergo peccata sunt?

SUPER. Equidem sunt peccata: uerum hoc non accidit propter opera honestata & bona: sed per accidens propter impiam personam. Porro qua appellatione dignatur scriptura bona opera?

EXAMI. Subinde uocat ea sacrificia, nunc laudis, nunc gratiarum actionis, nunc iustitig, ut Psal. 49. Immola deo sacrificium laudis &c. Petrus 1. epistola cap. 2. uocat bona opera spiritalia hostias & acceptabiles deo per Iesum Christum. Matthei 5. Christus lucem uocat opera bona. Sic luceat lux testra &c. Sed quæ est uera ratio loquendi de bonis operibus?

SUPER. Primum loquendum est de necessitate bonorum operum,

operum, quod sint necessaria: deinde quomodo placeant Deo: tertio, quæ præmia ea sequantur, & quæ sequantur.

EXAMI. Ut definiat bona opera?

SUPER. Bona opera sunt ueri cultus Dei in uerbo præscripti, cum interni, tum externi, qui fiunt in hoc, ut illis glorificetur Deus & eius gloria propagetur, ut illis gratias agamus Deo, ut illis nondum credentes ad credendum uerbo, & ad glorificandum deum inuitemus, ut credentes iam illis in doctrina confirmemus, & porrò ad festinenda bona opera prouocemus, tandem ut illis, nos foris testemur, de nostra fide, de accepta in Christo iustitia, & quod simus Christiani.

EXPLICATIO DEFINITIONIS.

Bona opera sunt ueri cultus Dei, quia ex Decalogo sunt, qui docet tam de interno Dei cultu, quàm externo.

Finales bonorum operum effectus sunt hi sequentes.

Glorificare Deum per bona opera. Esa. 61. Plantatio domini sumus ad glorificandum Deum, Psal. 49. Immola Deo sacrificium laudis, & inuoca me, & glorificabis me.

Propagare gloriam Dei per bona opera. Nam malis operibus gloria Dei diminuitur & angustior redditur.

Agere gratias Deo per bona opera. Hinc scriptura uocat ea sacrificia laudis seu gratiarum actionis Psal. 49.

Inuitare per bona opera non credentes ad Euangelium & credendum & suscipiendum, ut inde per illos glorificetur Deus. Matthæi 5. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant uestra bona opera, & inde glorificent patrem uestrum, qui in cælis est. Priore Petri cap. 1. Habete

conuersationem uestram honestam inter gentes: ut in hoc quod obrectant uobis quasi maleficis, ex bonis operibus

abstinantes uos, glorificent Deum in die uisitationis.

Confirmare bonis operibus credentes in doctrina, & ut

porrò maturent bona opera facere. Nam malis operibus

DE SYNODIS.

offenduntur conscientię, ut aut de doctrina addubitare incipiant, aut eam prorsus deserant.

Testari de fide nostra. Fides enim res interna est, & in corde existens, quę ut pręsens adesse cognoscatur, opus est, quo accedant bona opera, quę de fidei pręsentia testentur: unde & testimonia fidei appellantur bona opera.

Testari de iustitia fide accepta. Siquidem & iustitia talis res est, quę oculis non est exposita, ut tamen adesse cognoscatur, id indicant opera bona.

Testari quod simus Christiani. Quia et Christianus non cernitur oculis, (& ut dicitur vulgari dicto, frons non prodit Christianum) ideo necessariō benę operandum est, quo inde Christiani esse cognoscamur. Cęterum de causis bonorum operum quę habes?

EXAMI. Causam bonorum operum puto dilectionem esse erga Deum.

SVPER. Magis sunt principales causę, spiritus sanctus & fides. Spiritus sanctus causa est, quia bonorū operum autor atq; effector est: hic enim regenerat corda nostra & apta facit, ad bona opera facienda, quę placent Deo. Vnde & Apostolus ad Gal. 5. bona opera fructus spiritus uocat, a spiritu sancto bonorum operū effectore, & ut uerę fiant bona opera formatore.

Fides est causa, quia bona opera fidei sunt effectus, & quia bona opera sine fide nulla esse possunt: tandem quia sine fide opera quantumuis specie bona, tamen non placent Deo. Ad Ro. 14. Quicquid sine fide fit, peccatum est. Ad Hebręos 11. cap. Non est possibile, placere Deo sine fide.

Dilectio erga Deum causa est. Qui enim fide nouit deum & diligit, is etiam postea tenebit deum, magnificiet nomen Dei, & alia bona opera, ppter deum, quem diligit, prestabit. Incitatorię causę ad bona opera hęc esse possunt. Necessitas, quia

tas, quia necessariò benè operandum est. Dignitas bonorum operum. Pertinent enim bona opera ad gloriam Dei. Esa. 61. Plantatio domini sumus ad glorificandũ eum. Hinc & sacrificia laudis dicuntur, quibus laudamus Deum. Tertia est causa incitatoria, autoritas spiritus sancti, qui bonorum operum autor atq; effector est. Quarta causa est à præmissis petitur bonis operibus promissis, quibus Deus tam corporalia, quàm spiritualia bona promissit.

Formalis bonorum operum causa, partim à fide petenda est, sine qua non placent Deo bona nostra opera, partim ab exemplo patris cœlestis, qui in operando nullis ducitur circumstantiis, partim à spiritu sancto bonorum operum auctore. Et Christus exemplar benè operandi nobis proponitur à Petro 1. epistola cap. 2. De partibus bonorum operum quæ tenes:

EXAMI. Bona opera omnia eiusdem farinae esse credo.

SUPER. Sed hæc diuisio bonorum operum necessaria est, scire quædam bona opera pertinere ad cultum Dei interiorum, qualia sunt primi præcepti opera, ut fidere deo, diligere Deum & eum timere: Quædam ad exteriorum cultum Dei, ut sunt reliqua Decalogi præcepta omnia. Quidam diuidunt bona opera, in opera quæ præcepit Deus, & in opera, quæ sancti homines præceperunt. Sed sic sentiendum est circa hanc diuisionem, nullum esse bonum opus, quod non præcepit Deus, aut quod ad opera quæ præcepit Deus, non potest referri. Sed de effectibus bonorum operum quid putas?

EXAMI. Finales bonorum operum effectus, in explicatio-
ne definitionis bonorum operum enarrasti. Si qui sunt ad huc bonorum operum effectus, quæso illos adde.

SUPER. Præter effectus bonorum operum finales, supra citatos, adhuc sunt alij, quales esse possunt hi sequentes.

Exuscitare

Exercere

Confirmare

} fidem. Nam sine operum exercitio, non potest durare fides.

Et præter hos nunc dictos effectus, adhuc sunt alij, qui à rebus cognatis seu præmijs bonorum operum ducuntur. Et quia præmia duplicia sunt promissa, igitur & effectus hinc duplices oriuntur. Quidam respiciunt ad corporalia bona, quidam ad spiritualia. Sic bonis operibus, quidam scripturæ loci promittunt uitam æternam, non emerendam per bona opera, sed ex promissione recompensatorie possidendâ. Sic Apostolus præcatur Corinthijs in posteriore epistola, ut Deus reddat illis pro collata elemosina, incrementa donorum spiritualium. Matthæi 6. Promittitur pro elemosyna præmium in propatulo. Verum ut se habeat cum his effectibus à præmijs bonorū operum petitis, consule meos locos communes. Contraria bonis operibus credo tibi naufragesse.

EXAMI. Reuera & naufragæ sunt & extremo fastidio.

EXAMEN SVPER LOCVM

De cruce.

SVPER. Quid porrò de cruce sentis?

EXAMI. Crux certò sequitur prædicationem & confessionem Euangelij. Est enim eiux fidelissimus Euangelij comes, qui præsentem Euangelio, & ubi hoc suscipitur abesse non potest. Siquidem Euangelium damnat optima queq; mundi, ut causas ad iustitiam ualentem coram Deo: arguit mundum de infidelitate, de iustitia & iudicio falso: & detegit hypocrisin mundi: quare postea accingitur mundus ad persequutionem. Item, quia diabolus aduersatur Euangelio, ideo & ille tum incipit, foris & intus tentare atq; triburare pias. Pertinent & huc scripturæ loci, qui probant crucem necessario sequi prædicationem & confusionem. Euangelijs.

gelij. Matth. 16. Qui post me uult uenire, abneget semet-
ipsum, & tollat crucem suam. Matthæi 10. Ecce ego mitto
uos in medioluporum. Posteriore ad Timoth. 3. Omnes qui
uolunt piè uiuere in Christo, persecutionem patientur.
Ioan. 5. Non est seruus maior domino suo; si me persecuti
sunt, & uos persequentur.

SVPER. Ut autem de finis crucem?

EXAMI. Crux uariè definiti potest: tu ergo elige ex uarijs
definitionibus, unam optimam.

SVPER. Optima est hæc sequens crucis definitio, ex causis
& effectibus, additis simul & partibus.

Crux est queuis afflictio siue interna, siue externa, ex gra-
tia Dei coniungens propter Euangelium seu nomen Chri-
sti, ut ea probetur fides sanctorum, cognoscatur charitas
Dei erga nos, & magnifica liberatione illustrentur pij corā
psecutoribus. Hęc definitio sequenti methodo in clarescet.

Aliàs sic definitur. Crux est queuis afflictio, que con-
tingit propter nomen Christi, seu Euangelium seu uerita-
tem uerbi.

Aliàs sic. Crux est omnigena afflictio, seu persecutio,
que diuina promissione contingit pijs, ut charitas Dei erga
eos cognoscatur.

Aliàs sic. Crux est queuis castigatio, que in presens non
uidetur esse gaudij, sed molestiæ: at postea fructū tranquil-
lum iustitiæ reddit, qui per illam fuerint exercitati. Ad He-
bræos 12. Tranquillum iustitiæ fructum uocat uitā eternam,
que est iustitiæ res cognata. De causis crucis si quid ha-
bes, profer.

EXAMI. Causas crucis suppeditat definitio.

SVPER. Benè. Sunt enim causę crucis, gratia & charitas
Dei. Priore Petri 2. Hęc enim est gratia Dei, & in hoc uo-
cati estis, ut exemplo Christi patiamini. Pro. 3. Quem Deus
diligit, corripit.

DE SYNODIS.

Occasionem crucis præbet prædicatio Euangelij & confessio. Formalis causa est patienter ferre crucem. Iuxta illud Lucæ. Per patientiam possidete animas uestras. Ad Col. Ad omnem tollerantiam & patientiam cū gaudio, hoc est, ne cor irascatur Deo in cruce. Peccant contra hanc formalem ferendi crucem formam, qui in cruce irascuntur Deo, qui murmurant contra Deum, qui egre & moleste ferunt crucem.

Spectant & ad formalem causam hæc uoces, ppter Euangelium, & propter nomen Christi, ne quis crucem de merito ferat, aut sicut fur & latro. Forma ferendi crucem petitur & à Christo exemplari, Priore Petri 2.

EXAMI. Ad quid prodest crucis causas scire?

SVPER. Ad hoc prodest, ut sciamus crucem, non casu, sed singulari consilio Dei, beneuola uoluntate, gratia & charitate Dei contingere. Hiere. in Threnis. Quis est iste, qui dixerit fieri hæc domino non iubente? Ex ore altissimi nec bona nec mala euentunt? Rursus qui ignorant crucis causas illi aut casui, aut diabolo, aut magicæ arti, aut malis hominibus crucem acceptam ferunt; unde fit, qd tales nequeant se in cruce solari. Prodest & scire formales crucis causas, ne in cruce constituti, in forma ferendi crucem, & propter quare referenda sit, erremus.

EXAMI. Quæ esse possunt incitatorię ad crucem patienter ferendam causæ?

SVPER. Hæ sequentes.

Scire crucem bona Dei uoluntate, & ex gratia & charitate Dei accidere.

Scire crucem esse rem placentē Deo, & esse gratissimum Deo sacrificium.

Scire Deum non imponere nobis crucem ultra uires nostras 1. Corinth. 10.

Scilicet

DE SYNODIS.

Scire crucem fieri bonis in bonum. Sic Hiob uexatus cruce, accepit pro septem milibus ouium, quatuordecim &c.

Scire crucem non esse perpetuam.

Scire mundum non posse nos cruce adficere, nisi confisuto à Deo tempore, aut permissione diuina. Iuxta illud, Omnes capilli capitis uestri, numerati sunt. Ioan. 8. in persona Christi. Nemo apprehendit me, quia nondum uenit hora mea. De partibus crucis quid sentis?

XAMI. Si Crux est quæuis afflictio siue interna, siue externa; ergo meritò crux diuiditur in internam & externam. Interna est, quæ constat afflictionibus internis & intrinsicis tentationibus: Externa est, quæ forinsecus afflictiones & persecutiones continet. Raro tamen interna abest, quando adest externa. Cum enim adfligimur foris, intus exercemur ac probamur tentationibus simul. Est & electitia crux seu imposititia, quam sibi ipsis eligunt & imponunt homines, quæ si fit propter lasciuia & petulantiam carnis tantum re frenandam, non improbatur. Quanquã Christiani non opus habebunt, ut sibi crucem imponant, modo Euangelio credant, & illud confiteantur, tunc satis crucis illis semper erit in foribus.

Prorsus diabolica est crux, quam sibi quidam propter finem iustificationis imponunt. Mala est crux, & non perueniens in regnum cœlorum, quæ de merito portatur.

SUPER. Quis seruat nos in cruce, ne propter crucis potentiam à ueritate aut recidamus, aut eam in dubiũ uocemus?

XAMI. Spiritus sanctus. Ad Ro. 8. Consimiliter & spiritus auxiliatur infirmitatibus nostris &c. Matthæi 10. Non estis uos illi loquentes: scilicet in cruce, sed spiritus patris uestri qui loquitur pro uobis.

SUPER. Quod discrimen est inter crucem piorum & im-

Examj.

DE SYNODIS.

EXAMI. Magnum est discrimen. Impij enim affliguntur, ut perdantur & damnentur. Pij affliguntur ut liberentur gloriose, & seruentur. Priore ad Corinth. 11. A domino corripimur, ne cum mundo damnemur. Sed quero num in hoc mundo prorsus cessabit aliquando piorum crux?

SUPER. Non. Donec enim pij manebunt, manebit crux. Nam Christi regnum subiectum erit cruci, usque ad finem mundi, in quo Deus omnes aduersarios & inimicos regni Christi primum ponet scabellum pedum Christi, Psal. 109.

EXAMI. An in cruce fugiendum sit?

SUPER. Fugæ exemplum ab ipso Christo petimus, qui sub inde fuga sibi consuluit. Et ad fugam ipse uidetur hortari nos, dicens. Si in una ciuitate uos persecuti fuerint, fugite in aliam. Matth. 10. Paulus in sporta demissus per muros, aufertur Act. 9. Verum cum contumelia nominis Dei fugere non licet. Iuxta illud. Qui me confessus fuerit &c.

EXAMI. Quam uaria sunt crucis genera seu species persecutionis?

SUPER. Eius quam plurimas recenset Auctor epistolæ ad Hebr. cap. 11. Et Paulus 2. ad Corinth. 11. Sed qui sunt crucis effectus?

EXAMI. Præcipuum crucis effectum posuisti in definitione, qui est, ut per crucem probetur fides nostra 1. Petri 1. Et Iacobi 1. Alij sunt effectus hi sequentes.

Explorare num seruemus uiam domini. Iudicum 2. Non deleuit Deus gentes, ut in ipsis experiretur Israël, nisi custodiret uiam domini. Exodi 16. ut tentem eos, utrum ambulent in lege mea.

Esse signum dilectionis dei erga nos, Pro. 3. Quem Deus diligit, corripit.

Esse signum, quod sumus filij dei Ad Hebræos 12. Si alie non estis à castigatione spurij estis.

Esse signum

Esse signum, quod sumus in regno caelorum Matth. 5.
 Habere comitem gloriosam liberationem, testantibus id
 multis & noui & ueteris testamenti exemplis. Ioan. 16. Sed
 moeror uester uertetur in gaudium.

Habere ex promissione comitem uitam eternam. Siquis
 dem & cum eo patimur, ut & unà cum illo glorificemur.

Plures effectus in tuis locis extant.

SUPER. Cæterum effectus crucis à præmijs num contin-
 gant ex opere operate, aut ex promissione?

EXAMI. Ex promissione tantū crucem ferentibus facta?

SUPER. Contraria crucis credo te detestari?

EXAMI. Detestor planè & abominor.

EXAMEN SUPER LOCVM

De Sacramentis.

SUPER. Quibus medijs Deus ab initio mundi uoluntatē
 suam manifestauit mundo?

EXAMI. Duobus: signis, & uerbo. Signa accessere, postq̃
 ex nostra infirmitate non essemus contenti simplici uerbo.

SUPER. Quæ uocas tu hic signa?

EXAMI. Quæ alijs sacramenta, alijs notas, alijs tesseras, alijs si-
 gilla, alijs symbola, alijs sacramentalia signa uocant.

SUPER. Locuturis de signis seu sacramentis, quæ sunt con-
 sideranda?

EXAMI. Ceremonia, & promissio cuius causa signa seu sa-
 cramenta instituta sunt. Sed ut de finis signa seu sacramēta?

SUPER. Sacramenta sunt uisibilia signa, ad testandum de
 beneuola Dei erga nos uoluntate, & ad mouendum ac exci-
 tandum cor ad fidem erga promissiones Dei instituta.

Alias sic definiuntur sacramenta.

Sacramenta sunt signacula iustitiæ fidel ad Ro. 4. Vbi
 Apostolus definit circumcisionem signaculū iustitię fidel,
 hoc est, notam admonentem Abrahamū de promissionibus

Dei, & in tentationibus admonentem & erigentem eum ad finem.

Aliàs sic. Sacramenta sunt uisibilia media, per quæ excitatur, erigitur & confirmatur fides.

Aliàs sic. Sacramenta sunt diuinę uoluntatis erga nos signa, confessionis & bonorum morum symbola.

Aliàs sic. Sacramenta uisibilia sunt signa, quę in oculos incurrunt, sicut uerbum in aures, ad eundem effectum, hoc est, ut moueant cor ad credendum.

EXAMI. Quę sunt signorum seu sacramentorum cause? SVPER. Causa sacramentorum seu signorum Deus est. Nam homines non possunt sacramenta constituere. Noui testamenti sacramenta Christus instituit. Occasionem sacramentorum præbuit infirmitas nostra, quę post lapsum non potest simpliciter uerbo credere, aut illo contenta esse. Præbuit & occasionem sacramentorum ipsa necessitas, ut sacramenta seu signa conseruarent ac prorogarent memoriã uerbi ad omnem posteritatem. Siquidem firmitus durat rerum memoria, quas oculi accipiunt cõmendatas ceremonijs uel spectaculis, teste D. Philippo. Cæterum & uerbum sacramentorum causa est. Iuxta illud Augustini. Accedat uerbum ad elementum, & fiat sacramentum. Sed de partibus sacramentorum quę tenes?

EXAMI. Quidam diuidunt sacramenta in signa ueteris testamenti: in signa noui testamenti: & in signa utriusque communia. Vetus testamentum unũ habuit principale signum nimirum circumcisionem. Alia signa Gedeoni, Ezechię & alijs data, tantũ fuerunt particularia signa, pro priuatis personis quorum tamen idem atq; unus fuit usus cum circumcisione uniuersali signo. Noui testamenti signa sunt hæc. Baptismus, Eucharistia, & absolutio. Vtriusque testamenti communia sunt sacramenta, ratio, adfectio, eleemosina, matrimonium

rimonium, magistratus & alie res, que annexam promissionem habent. Possunt enim res omnes sacramenta dici, que annexam promissionem habent.

SVPER. In meis locis partitus sum sacramenta, in uniuersalia & particularia, quam partitionem huc referes.

EXAMI. Excludis ergo & reijcis Scholasticorum partitionem?

SVPER. Ita excludo & reijcio, ut tamen ordinem & matrimonium pro sacramentis admittam. Ordinem, si eum accepertis pro ministerio Euangelij, & uocatione ad hoc ministerium, docendi uerbum seu Euangelium, & ad ministrandum sacramenta: habet enim ordo sic acceptus, mandatum dei, & ingentes promissiones. De matrimonio propter easdem promissiones, nullum est dubium, quin sacramentum sit.

EXAMI. Non recipis poenitentiam pro sacramento?

SVPER. Non. Nam baptismus est sacramentum poenitentie.

EXAMI. Que sacramenta proprie dicuntur?

SVPER. Noui testamenti signa, quia annexam habent peccatorum remissionem. Porro de effectibus sacramentorum que habes?

EXAMI. Tu que so effectus subijcias.

SVPER. Effectus sacramentorum in genere hi sequentes esse possunt.

- Testari de beneuola Dei uoluntate erga nos.
- Esse signa gratie Dei erga nos.
- Esse signa fauoris Dei erga nos.
- Admonere nos de promissionibus Dei.
- Exercere ac mouere cor ad credendum promissionibus Dei.
- Erigere pios in tentatione ad fidem.
- Esse confessionis signa, quibus confitemur cui Deo seruamus.
- Esse signa gratiarum actionis.

DE SYNODIS.

Esse signa mutę inter nos charitatis.

Esse allegorias & symbola bonorum morū, quę inuitant nos, ut nobis inuicem seruiamus, et uitā in melius mutemus.

EXAMI. Quid sentiendum est de dignitate ministrorum & dispensatorum sacramentorum.

SVPER. Hoc quod senserunt patres, & ego sentio. Augustinus de unico Baptismo, lib. 6. ait. Non est aqua Prophana & adultera, supra quam nomen Dei inuocatur, etiā si a prophanis & adulteris inuocetur. Quia nec ipsa creatura est, nec ipsum nomen adulterum est. Vide plura apud Augustinum super Ioannem tractatu 5. & contra Cresconum Gramaticum. Contraria sacramentis te puto improbare.

EXAMI. Improbo omnia.

EXAMEN SVPER LOCVM

De Baptismo.

SVPER. De Baptismo quę cognita habes?

EXAMI. Baptismum teneo pro benevolentię Dei uoluntatis erga nos signo, quo et recipimur in regnum cęlorum.

SVPER. Est quidem Baptismus signum beneuolę Dei uoluntatis erga nos, quo & recipimur in regnum cęlorum, in hoc, ut habeamus remissionem peccatorum, per totā uitam in conspectu mortificationis & uiuificationis durantem. Sed uile ac humile est hoc signum in conspectu carnis, ideo hoc signo multi offenduntur, ut illud contemnant.

EXAMI. Remedia sunt contra offendiculū & contemptū: Baptismum non solum considerare ut nudum signum & ceremoniam simplicem, sed ut tale signum & talem ceremoniam, quę simul annexam habet remissionem peccatorum, & res huic cognatas, uitam & iustitiam. Et quia res tantas annexas habet baptismus: quare merito dicitur sacramentū noui testamenti, in quo offertur in Christo peccatorum remissio, uita & iustitia. Cęterum definitiones aliquot baptismi tibi subijcto.

Super.

SYPER. Succincta est definitio hæc sequens, sed tamen satis efficax. Baptismus est signum seu sacramentum, ab ipso Christo institutum, ut qui credat, & baptizetur, accipiat peccatorum remissionem, & fiat saluus. Extat hæc definitio Matthæi & Marci ultimo. Petrus ait. Act. 2. Resipiscite & baptizetur unusquisque sub nomine Christi in remissionem peccatorum.

Aliàs sic definitur.

Baptismus est, quo non externi corporis fordes abluuntur, sed est pactum bonæ conscientie erga Deum per resurrectionem Christi. Petri 3. Duo hæc definitio dicit, baptismum esse testatorium signum, quo Deus nobis placatus sit per Christum: deinde bona conscientia nos fidere Deo posse, nos esse iustos coram Deo propter Christum.

Aliàs sic.

Baptismus est aqua à Christo instituta, & uerbo Dei sanctificata. Facit hæc definitio contra contemptum baptismi.

Aliàs sic.

Baptismus est signum mortificationis, & resurrectionis à peccatis ad Ro. 6. Et hæc definitio allegorica est. Sed quæ sunt baptismi causæ?

EXAMI. Causæ hæc esse possunt. Verbum, aqua, minister, baptizandus, fidei iussor. Christus baptismi institutor est.

SYPER. Ex his quædam sunt de substantia baptismi, ut uerbum & aqua: quædam non sunt de baptismi substantia, ut reliquæ causæ, quæ ideo non sunt de baptismi substantia, quia propter illas neque melior neque peior fit baptismus. Forma baptizandi à Christo præscripta est Matthæi ultimo. Euntes docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.

EXAMI. Multa circa has causas queri possunt, & scitu digna, & necessaria.

DE SYNODIS.

SUPER. Verè multa possunt, quæ omnia cū ex uerbo, sum ex patribus soluta, inuenies partim in meis locis, partim in meo Catechismo. De partibus baptismi quæ sentis?

EXAMI. Vnum simpliciter baptismū adsero ad Ephes. 4. Vnum Baptisma.

SUPER. Verum est unum esse baptismum: scilicet aquæ: nam Baptismus spiritus, & baptismus sanguinis aliò respicere uidentur. Per allegoriam possunt duæ trahi partes à baptismo: uidelicet mortificatio & uiuificatio. De effectibus baptismi quæ habes?

EXAMI. Præcipuum baptismi effectum hunc adsero: nempe accipere peccatorum remissionem. Marci ultimo. Act. 2.

SUPER. Ex rebus cognatis hi sequentes prosiliunt.

Accipere uitam & iustitiam: nam hæ res remissioni peccatorum sunt cognatæ,

Esse pactum bonæ conscientie erga Deum per resurrectionē Christi, quod Deus nobis placatus sit, & nos simus iusti coram Deo propter Christum. Petri 3.

Esse signum quod liberati sumus à diabolo, peccato, morte, inferno &c.

Esse signum translationis nostræ è regno Satane in regnum Christi.

Esse lauacrum in quo donatur nobis spiritus sanctus, qui incipit in nobis mortificare concupiscentiam, quæ licet in nobis maneat, & si tollatur reatus originalis uicij.

Esse signum mortificationis & uiuificationis per totam uitam.

Plures effectus huc uocari possunt ex effectibus signorū, quos baptismus aliàs cum signis communes habet. At ut se cum contrarijs habet contra baptismum?

EXAMI. Ea prorsus damno & reijcio.

Examen

EXAMEN SVPER LOCVM

De Eucharistica coena.

SVPER. Quia coena domini annexam habet remissionem peccatorum: igitur credo & illam prouero & proprio Noui testamenti signo agnosceret.

EXAMI. Agnosco & recipio.

SVPER. De uarijs huius coenae appellationibus rogo me certiore facias.

EXAMI. Apostolus hoc sacramentum cenam domini uocat: alij *orvafiv*, quia communis est coena pro congregatione in ecclesia: alij *ixpafiv* propter finem, quia hoc signum institutum est, ut illo utentes agnoscamus beneficium Christi: deinde pro tanto beneficio agamus gratias. Scholastici uocant uaticum, quod hoc sacramentum hinc decedentibus sit uaticum loco: uocant & altaris sacramentum: Item sacrificium, quam uocem abhorreo, propter latentem sub illa impietatem & abominationem, quam addiderunt homines impij & abominabiles. Ut autem definiemus hanc coenam SVPER. Paucis sic. Coena domini est signum à Christo institutum, ad remissionem peccatorum illis, qui credunt uerbis Christi in hac coena: quod prouobis datur & effunditur in remissionem peccatorum. Extat definitio Mathaei 26. Marci 14. Lucę 22.

Alias sic definitur ex remotioribus finalibus causis. Coena Domini est, qua efficimur unius corporis Christi membra, ut nos inuicem diligamus, sicut dilexit nos Christus Priore ad Corinth. 12.

Alias sic. Coena domini est signum prouocans nos ad bene operandum, ne potro polluamus corpora nostra coniuncta corpori Christi: item, est signum quo gratias agimus Deo pro beneficijs Christi acceptis, & peccatorum remissione: item, est signum confessionis, qua confitemur nos esse Christianos,

DE SYNODIS.

Christianos. De causis huius cœnæ cupio certior fieri.
 EXAMI. Causę sunt. Christus institutor, uerbum, panis,
 uinum, minister & communicans.

SVPER. De substantia cœnæ domini sunt, uerbum, panis,
 & uinum, quę cum adsunt, integrum est sacramentum. Res
 liquę causę non sunt de substantia, hoc est, propter illorum
 dignitatem uel indignitatem, nihil accedit, neq; decedit sa-
 cramento.

EXAMI. Sed & circa has causas multa queri possunt.
 SVPER. Questiones omnes, quę circa totũ hoc sacramen-
 tum incidere possunt; partim in meis locis; partim in Ca-
 techismo sufficienter solul. Verum de partibus huius cœ-
 nę, quę respondes?

EXAMI. Vna est hæc cœna, unum sacramentum, quod in
 species partimur duas, in partes nullas. Vna est species. Ac-
 cipite & comedite. Hoc est corpus meum. Altera est spe-
 cies. Bibite ex hoc omnes &c.

SVPER. De duplici huius cœnæ manducatione consule lo-
 cos nostros communes & Catechismum nostrum. Sed effectus
 huius cœnæ audire gestio.

EXAMI. Accipere remissionem peccatorum proprius est
 huius cœnæ effectus. Ex rebus cognatis sunt effectus. Hæ-
 bere iustitiam, & uitam.

SVPER. Pręter dictos nunc effectus, hæc cœna cum signis
 omnes effectus communes habet. Contrarijs contra hanc
 cœnam te puto contrariari.

EXAMI. Illis non solum sum contrarius, sed etiã aduersus.

EXAMEN SVPER LOCVM

De oratione.

SVPER. Restat nunc & de oratione tecum conferre, quę
 sola est, qua impetramus omnia, quibus tum in anima, tum
 in corpore

in corpore opus habemus: Item, qua agimus gratias Deo pro suis in nos beneficijs: tandem qua & licet nobis omnibus nostris aduersarijs, tam spiritalibus, quam corporalibus resistere. Ad hanc Christus confugit in extrema necessitate Matth. 26. Ad hanc uult Apostolus in periculis confugere nos, ad Ephesios sexto, ut ualeamus resistere aduersanti Satane. Sed ut definis orationem?

EXAMI. Oratio est, qua aut petimus aliquid à Deo, aut illi gratias agimus pro rebus acceptis.

SVPER. Placet definitio ex partibus seu specialibus orationis. Sunt enim orationis duę partes, uel species. Inuocatio seu petitio, qua inuocamus Deum pro aliquid, uel à Deo aliquid petimus. Gratiarum actio, qua pro acceptis beneficijs agimus gratias Deo. Harum partium seu specierum orationis naturam si placet cognoscere, perlustrandi sunt Psalmi Dauidis, qui ferè omnes aut maiori ex parte, ad prædictas duas species referri possunt. Ceterum de causis orationis quid putas?

EXAMI. Cause orationis & maximè inuocatorię sunt quatuor. Præceptum, promissio, fides, & necessitas.

SVPER. Præceptum est quo sumus certi Deo nostram orationem placere. Petite & pulsate Ioan. 16. Promissio est, qua promittitur exauditio: & dabitur uobis, & aperietur uobis. Fides est, quę impetrat exauditionem. Marci 11. Quęcunq; orantes petitis, credite, quòd accipitis, & erunt uobis.

Necessitas efficit ne in uanum oremus aut frigidè, & præbet ad orandum occasionem. Esa. 6. In angustia quęsierunt te domine.

Formales sunt orationis cause, in nomine Christi orare, & ex cordis adfectu. Ioan. 16. Quęcunq; petieritis à patre meo sub nomine meo, accipietis. Esa. 29. Populus appropinquet mihi ore suo, & labijs me honorat: sed cor eorū procul

DE SYNODIS.

est à me &c. Hic Deus cor requirit seu adfectus cordis con
sentientes orationi.

Gratiarum actio propriam suam causam à debito sumit,
uel à decoro. Quia enim multa beneficia à Deo accipimus
semper: ergo debemus illi uicissim gratias agere: ergo deceat
nos illi gratos esse.

Inuitatorię causę ad orationem esse possunt. Primū quia
fecimus orationem iusti efficacem esse coram Deo: deinde,
quia scimus orationem habere comitem exauditionem: tertio,
quia scimus gratiarum actiones gratissima esse Deo sa-
crificia. Porro qui nunc sunt orationis effectus?

EXAMI. Generalior & magis proprius inuicatorię seu
petitorię orationis effectus est exauditiō, ut accipias petita,
libereris ē periculis &c. Sed exauditiō non sequitur ex ope-
re operato, quia oras: sed propter promissionem tantū, orat-
ioni annexam. Promissio est. Petite, & dabitur uobis: Item,
exaudimur et propter Christum, sub cuius nomine oramus.
Iuxta illud. Quicquid petieritis à patre, sub nomine meo acci-
pietis.

Orationis, qua gratias agimus Deo, effectus est gratiarū
actio, qua Deo gratias agis pro suis in te beneficijs, illum lau-
das, illum magnificas, confiteris nomen & gloriā illius &c.
SYPER. De oratione nunc consentimus: porro iam te oro
& admoneo, ut tu diligenter ores, quo Deus dignetur tibi
aperire à die in diem maiorem uerbi cognitionem: det tibi
Deus clauem Dauid, ut cum apertione oris tui predices uer-
bum Dei cum libertate: largiatur tibi spiritum sanctum in
omnibus rectorem & ductorem tuum: addat tue prædica-
tioni incrementum & foelicem successum, ut cū fructu tuo-
rum auditorum uerbum annuncies. Hortaberis & eccle-
siam ad sedulo ac diligenter orandum ut Euangelium pro-
pagetur, regnum Christi latè fuscę spargatur, impij conuer-
tantur, pñ

cantur, pñ à sincera religione non auertantur, fugetur Satan, confundantur aduersarij uerbi in hoc mundo, ut post hanc uitam salui fiant. Hortaberis & ecclesiam ad seriam ac diligentem orationem, pro magistratu, ut sub hoc placidam ac quietam uitam degamus, cum omni pietate & honestate, ut pax publica seruetur, & morum honestas excrescat. Hæreses contra orationem te improbare credo.

EXAMI. Improbo in uniuersum omnes.

EXAMEN SVPER LOCVM

De Magistratu.

SVPER. De magistratu quidam hodie uarias & horribiles opiniones habent, nunc eius dignitatem extenuantes, nunc eum prorsus tollentes: quare iam ex te scire cupio & tuam de magistratu sententiam.

EXAMI. Magistratum pro ordinatione diuina colo, dignitatem eius quantum possum eleuo, tandem in animum meum nunq̄ induxi magistratum tollendum esse, aut nos illo opus non habere.

SVPER. Rectè sapias. Sed quæso magistratum mihi aliqua definitione describas.

EXAMI. Magistratus est opus Dei, ut puniat malos & seruet bonos. Ad Ro. 13.

SVPER. Opus Dei est magistratus: ergo non est opus diaboli, non est opus nature tantum, non est fortuita ordinatio aut institutio. Similes sunt loci cum Apostolo consentientes ad Ro. 13. Pro. 8. per me reges regnant, & principes constituunt iusta. Pro. 16. cap. Diuinant labia regis, id est, loquuntur ea, quæ placent Deo, & quæ Deus approbat. Sed quæ obediendum est magistratui?

EXAMI. Primum quia ordinatio Dei est magistratus, unde scimus nostram obedientiam erga magistratum placere

Deo. Deinde, quia inobedientia erga magistratum peccatur contra Deum ad Ro. 13. Itaque quisquis resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Ibidem. Quapropter oportet esse subditos, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam; hoc est, ne inobedientia polluat conscientiam peccato coram Deo. Tertio, quia obedientia multas promissiones habet à Deo. Quarto, quia inobedientiam sequuntur horribiles poenae.

SVPER. Est ne satis scire magistratum esse opus Dei?

EXAMI. Non est satis scire magistratus personas esse opera Dei, nisi & sciamus omnes magistratus leges & ordinationes esse opera dei, deum illas approbare, & simul ad illas obedientiae cultu nos ligare. Pro. 16. Labia regis diuinant; nec fallitur in iudicio os eius. Ibidem. Libera & statera iudicium domini sunt. Et ipse autor est ponderum.

SVPER. Sed in quas secatur partes magistratus?

EXAMI. Vnus est magistratus; nempe ciuilis, superior & inferior circumscriptus.

SVPER. Est ne inferiori eque obediendum ac superiori?

EXAMI. Aequae & equali obedientia. Qui enim Deus precipit magistratui obediendum esse, simul comprehendit & superiorem & inferiorem.

SVPER. Probas etiam curiositatem quorundam praedicatorum, qui immiscunt se in electionem magistratus?

EXAMI. Non. Sed statuo electoribus legitimis, & ad eligendum ordinatis relinquendam esse electionem, ut eligant iuxta priuilegia Caesarum, regum, principum &c. Item, iuxta consuetudines patrias.

SVPER. De effectibus magistratus certior fieri cupio,

EXAMI. Effectus magistratus sunt, punire malos, & conseruare bonos. Ad Ro. 13. Et 1. Petri 2.

SVPER. Hi effectus prorsus ciuiles sunt, & ad seruandam publicam

publicam honestatem & pacem ultissimi. Verum ne magistratus prorsus à se abiciat religionis curam, sciendum est & hoc esse præcipuum unum ex officijs magistratus, curare sacra, exemplo Davidis, Solomonis, Iosaphat, Iosue, Constantini, Theodosij, Henricorum & Ottonum Caesarum. Et propter hoc magistratus officium, scripsit Elaias reges futuros ecclesie nutritios, & reginas nutrices.

A sequentibus contrarijs magistratus te diligenter dehortor. Ne magistratus dignitatem extenues: ne magistratum opus nature aut diaboli facias: ne magistratus institutionem fortunę aut casui adtribuas: ne doceas impio magistratus non esse obediendum, aut tyranno: ne prædices Euangelium tollere magistratum, obedientiam civilem, ordinationes & leges magistratus, aut illa displicere Deo: ne immisceas te rebus civilibus, ut uel plebem contra magistratum moueas, illam uel in eligendo, uel deponendo, uel confirmando iures: ne interdicas Christianis magistratum, aut contendas magistratum Christianum esse non posse, aut Christianum non decere bella gerere, uindictam exercere, & reliqua civilia officia præstare: ne neges magistratibus tributa aut uectigalia danda esse: ne neges magistratus honorem ac reuerentiam exhibendam esse &c.

EXAMI. Ab his omnibus mihi cauebo diligenter, & dominum orabo, ne unquam sinat me in tam horribiles hæreses incidere.

EXAMEN SVPER LOCVM

De ministris Ecclesie.

SVPER. Quia his temporibus magnus est ministrorum ecclesie contemptus: igitur necessitas postulare uidetur, ut & de illis uerba commutemus: primum quo cognita ministrorum autoritate, nos ministri animos contra contemptum

mundi accipiamus; deinde & habeamus certam ex uerbo rationem, apud indoctam plebem de ministris & ministerio uerbi disputandi. Tu ergo concedis ecclesiam ministris carere non posse? item concedis ministerium uerbi in sacris literis benè fundatum esse?

EXAMI. Concedo & pro firma ueritate teneo. Et 10. cap. ad Ro. uel unum sufficeret ad stabiliendum ministerium uerbi in ecclesia: ubi Apostolus eleganti gradatione probat, nos per ministerium uerbi ad salutem accedere.

SVPER. Quos igitur uocas uerbi ministros, aut ut discibeos?

EXAMI. Ministri uerbi sunt tales persone, quæ ab Ecclesia aut ab illis, quibus ab ecclesia commissum est, aut qui habent uocandi ius, sunt ritè & legitimè uocatæ, ordinatæ & susceptæ, in hoc ut prædicent purum uerbū, & sacramenta rectè distribuant, simulq; inuigilent, quo omnia in Ecclesia cum decore & ordine fiant.

SVPER. Placet definitio, quæ apertius in clarescet sequenti methode. Ministros credo intelligis eos, qui ministrant in Ecclesia, nō qui pro imperio & animi libidine dominantur.

EXAMI. Benè. Nam minister nomen officij est, non dignitatis aut dominij. Et Apostolus 2. ad Corinth. cap. 1. non uult dominator esse, dum dicit. Non quod dominemur uobis nomine fidei, sed adiutores simus gaudij uestri: nam fidei. Priore ad Corinth. cap. 4. confitetur ipse se esse ministrū. Sic nos estimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorū Dei. Verum de electione, uocatione & ordinatione ministrorum certior fieri cupio.

SVPER. Electio, uocatio & ordinatio hic idem sonant. Fuit autē uocationis olim in Ecclesia magna uarietas. Actosum 1. legitur Matthias in locū Iudæ p̄ditoris forte electus. Paulus præcipit Tito cap. 1. ad Titum epistolæ, ut oppida-

tim con-

tim constituat & ordinet præsbyteros, unde apertum est olim ministros ecclesie à vicinis Episcopis fuisse ordinatos.

Ex historijs constat & patrū scriptis, Ecclesiam aliquando elegisse & uocasse ministros: uicinos autē Episcopos uocatos & electos approbasse. Lege lib. 8. Tripartitæ historiæ. De hoc more uocandi & eligendi ministros agit & Cyprianus epistola 3. & 4. ad Cornelium. Quando Episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi uniuersi suffragio eligitur. Epistola 4. Propter quod plebs obsequens præceptis dominicis &c. Deum metuens, à peccatore præposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, quando ipsa maximè habet potestatem uel eligendi sacerdotes, uel indignos recusandi.

Postea approbatio electi Episcopi aut ministri abijt à uicinis Episcopis ad omnes prouinciales: quæ constitutio cum & ipsa esset difficilis, tribus cessit approbatio, uel præsentibus, uel per scripta consentientibus. Dist. 64. cap. Episcopi.

EXAMI. Quam nunc formam uocandi magis approbas mihi uocatio ab Ecclesia magis arridet.

SVPER. Ecclesia quia clauis habet: sanè & ius eligendi & uocandi ministros habet: sed quia uulgus imperitum, sepe insanū, olim pro adfectibus, quibus plerumq; ducitur, nunc hos, nunc illos elegit, sepe ex fauore indignos: deinde coortis etiam sepe seditionibus inter eligendum, credo uocationem ad certas personas abijisse, maximè uerò ad magistratum, qui fortassis suas causas habuit, ius uocandi ministros ad se accipere, ad euitanda multa pericula.

EXAMI. Quid si hodie renato puro uerbo, Ecclesia ius uocandi ministros ad se reciperet, num id etiam pie facere posset?

SVPER. Quia ius illud ad magistratum ferè abijt, non esset

curum id repetere, nec credo illud ius sibi eripi pateretur magistratus: quare satius est ius illud magistratui relinquere, quam cum tumultu repetere: cum alioqui sit magistratus officium, curare sacra, & nutrire ministros. Et uel ideo placet ius uocandi ministros apud magistratū manere, quia hic fortassis commodius potest ecclesie doctis et eruditis ministris prospicere, quam homines plebei, in quibus nunc adeo male mentes habitant, quod uix possit in plebe recta et iusta uocatio fieri.

EXAMI. Nec ego admodum repugnarem tue sententiae, nisi uiderem magistratum suo iure abuti, et ex suo iure magnum questum facere, dum neminem admittunt ad ministrum, nisi prius numerato aliquo argenti pondere.

SUPER. Sic agere, non est recte agere. Sed quid mihi rei est cum illis, qui Simoniam exercent, illi aliquando summo Deo dignas poenas dabunt.

EXAMI. Ad quid prodest uel ab Ecclesia uel ab illis, quibus ab Ecclesia commissum est, uel ab illis, qui nunc ius uocandi ministros habent uocari?

SUPER. Primum prodest Ecclesie, ut sciat se legitimos ministros habere, ideo & Deum fortunaturum illorum praedicationem: deinde prodest ministris, ut legitime uocati, bona conscientia in suo ministerio uersari possint. Vocationi legitime aduersatur propria ingestio, uictum super omnem modum magnum. Nam qui se ingerunt in ministerium uerbi, illi nunquam habent bonam ac tranquillam conscientiam, & raro foeliciter & cum fructu auditorum praedicanatum tollunt, & dissipant omnia. In summa, Deus non benedicat proprie ingestioni.

Sed quam uarij sunt ecclesie ministri?

Exami.

EXAMI. Propter præsentem ecclesię faciem, non possum uarietatem ministrorũ probẽ perspicere; tu ergo dic, quam sint uarij,

SUPER. Varij ministri ecclesię ex uarijs donis colligi possunt: si qui donum sermonis sapientię habet, sermocinator dici potest; qui donum sermonis scientię, sciens potest dici: qui bona sanationum, sanator &c. de quibus donis, & ministris uide Apostolum 1. ad Corinth. 12.

Fuerunt & olim Prophetę in Ecclesia, qui priuatas & singulares reuelationes habuerunt ad uaticinandum futura.

Fuerunt & Apostoli singulariter ad prædicandũ officij missi. Et farraginem ministrorum uerbi recenset Paulus ad Ephes. 4. ubi ait. Et idem dedit, alios quidẽ Apostolos, alias uerõ Prophetas, alios Euangelistas, alios autem pastores ac doctores &c.

Ego pro statu nostrorum temporum, & facie nostrę ecclesię, puto sufficere hos ministros: præbiteros, Episcopos, pastores, doctores, dispensatores sacramentorũ, & diaconos. Præbiteros uocos homines etate, doctrina & consilij graues, qui in arduis rebus ad ecclesiam pertinentibus in consilium adhibeantur, qui decorum, utilitatem, pacem & scelerem atq; beatum ecclesię statum querant & tueantur, non armis, sed doctrina & consilij.

Episcopos uoco, quos hodie superintendentes appellamus, potentes in doctrina ad conuincendum aduersarios uerbi puri, aptos ad examinandũ ministros alios, qui recipi debent, idoneos ad celebrandas synodos, & ad inuigilandũ ut pure alij prædicent, sacramenta pie distribuant, honeste uiuant, tandem ut omnia ordine & cum decoro in Ecclesia fiant.

Pastores rectores Ecclesiarum uoco, quorum est regere instar pastoris & defendere simul.

Doctores

DE SYNODIS,

Doctores appello, qui tantum docent in Ecclesia, & nullis alijs oneribus grauari sunt.

Dispensatores sacramentorum dico, quos hodie Sacerdotes uocamus, qui & distribuunt sacramenta, & infirmorum curam agunt.

Diaconos intelligo eos, qui colligunt eleemosynas ab Ecclesia, & collectas in pauperes diuidunt.

EXAMI. Quur opus habemus tot ministris in Ecclesia?
SVPER. Vt cuncta in Ecclesia recte & ordine expediantur nemo enim simul duo recte curare potest. Vnde & Apostoli dixerunt Act. 6. Non est placitum, ut nos derelicto sermone Dei ministremus mensis &c. Et Poeta dixit. Pectora nostra duas non admittentia curas. Item, quam omnia fiunt negligenter, ubi uni imponitur, quod multorum est, satis docet status hodiernae ecclesiae. Ceterum quales nunc oportet esse ministros ecclesiae?

EXAMI. Irreprehensibilem in doctrina, quam in uitam moribus. Et sic describit ministros ecclesiae Apostolus 1. ad Timoth. 3. Et Titum 1.

SVPER. Sed qui sunt ministrorum ecclesiae effectus?

EXAMI. Praedicare uerbum pure.

Distribuere sacramenta syncere.

Increpare, arguere, monere peccatores, & publicis criminibus obnoxios excommunicare.

Absoluere rursus agentes poenitentiam.

Inuigilare ut omnia ordine & cum decore in Ecclesia fiant.

His adhuc plures addi possunt ex sacris literis.

SVPER. Ceterum contrarias haereses contra ministerium uerbi & ministros credo te improbare?

SVPER. Improbo omnes.

SVPER. Sed sit hic finis examinis.

EXAMI. Sit & Deo gratia.

Finis huius Dialogi, 1539.